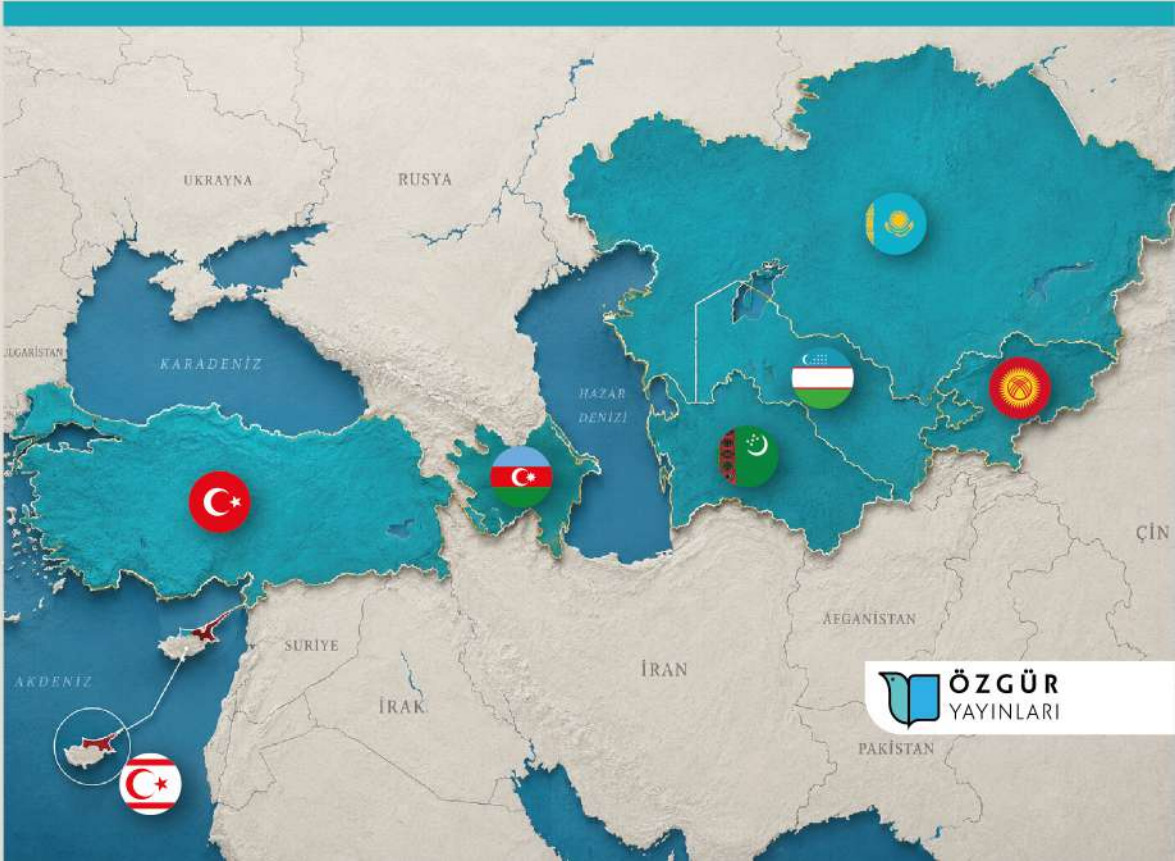

Türk Dünyasında Dil Eğitimi

Editörler:
Serhat Küçük • Tuğçe Çelik

Türk Dünyasında Dil Eğitimi

Editörler:

Serhat Küçük

Tuğçe Çelik

Published by
Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.
Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep
☎ +90.850 260 09 97
📞 +90.532 289 82 15
🖱 www.ozgurayinlari.com
✉ info@ozgurayinlari.com

Türk Dünyasında Dil Eğitimi

Editörler: Serhat Küçük • Tuğçe Çelik

Language: Turkish
Publication Date: 2026
Cover design by Mehmet Çakır
Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0
Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (Paperback): 978-625-8813-04-3

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1332>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Küçük, S. (ed), Çelik, T. (ed) (2026). *Türk Dünyasında Dil Eğitimi*. Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub1332>. License: CC-BY-NC 4.01

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Önsöz

Bazı sözler söylendiği dönemin sınırlarını aşarak uzun yıllar boyunca hafızalarda yer eder. Çalışmamızın çıkış noktasını İsmail Gaspıralı'nın dilin birleştirici gücüne vurgu yapan meşhur *“Dilde, fikirde, işte birlik”* sözü oluşturmuştur.

Bu çalışmada, Türk dünyası bağlamında dil eğitimi çok yönlü bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Amacımız, Türk dünyasındaki ülkelerde dil eğitimi uygulamalarını ortak bir çerçeve doğrultusunda ele alarak okuyucuya karşılaştırma yapma imkânı sunmak ve Türk dünyasındaki dil eğitiminin mevcut durumunu ortaya koymaktır.

Kitap sekiz bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde Türk dünyasından ve Türk dünyasına kurumsal iş birliği sağlayan kuruluşlardan bahsedilmiştir. Devam eden bölümlerde ise sırasıyla Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Özbekistan ve Türkmenistan devletlerine yer verilmiştir. Söz konusu ülkeler genel hatlarıyla tanıtılıp ülkelerin eğitim sistemlerine ilişkin temel özellikler ortaya konmuştur. Devamında her bir ülkede o ülkenin ana dili ve yabancı dil öğretimi; ders materyalleri ve öğretim programları başlıkları altında incelenip değerlendirilmiştir. Çalışmanın bir diğer önemli boyutunu ise dil öğretiminde kültür ve miras unsurları oluşturmaktadır. Bu kapsamda incelenen ülkelerde dil öğretimi süreçlerinde kültürel unsurlara ne ölçüde yer verildiği incelenmiş, ayrıca bu ülkeler arasında ortak kültürel mirasın öğretim süreçlerine yansımaları ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, dil eğitiminin kültürel süreklilik açısından taşıdığı önemi bir kez daha ortaya koymuştur.

Alan yazında çoğunlukla Batı ülkelerine odaklanan çalışmaların aksine, bu kitapla Türk dünyasında dil eğitimi süreçlerini bütüncül bir bakışla ele alarak alana özgün bir katkı sunmayı umuyoruz. Bu yönüyle kitabın ileride gerçekleştirilecek karşılaştırmalı ve uygulamaya dönük araştırmalara yol gösterici bir nitelikte olması en büyük arzumuzdur.

Kitabın hazırlanmasında emeği geçen tüm araştırmacılara ve kıymetli görüşleriyle çalışmamızı aydınlatan Türk dünyasının dört bir yanındaki akademisyenlere teşekkür ediyor; çalışmamızın alan yazına katkı sağlaması ve gelecek araştırmalara ışık tutmasını temenni ediyoruz.

Prof. Dr. Serhat KÜÇÜK & Tuğçe ÇELİK
Sakarya, 2026

İçindekiler

Önsöz iii

Bölüm 1

Türk Dünyası ve Kurumsal İş Birliği Yapıları 1
Serkan Güney

Bölüm 2

Türkiye’de Dil Eğitimi 15
Serhat Küçük
Tuğçe Çelik

Bölüm 3

Azerbaycan’da Dil Eğitimi 37
Senem Demir

Bölüm 4

Kazakistan’da Dil Eğitimi 53
Merve Arukatoğlu Demirbaş
Nuseybe Betül Çetin

Bölüm 5

Kırgızistan’da Dil Eğitimi 71
Sevde Kılıç
Sedanur Kılıçaslan

Bölüm 6

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Dil Öğretimi	87
<i>Melis Kılıç</i>	
<i>Gizem Nur Kılıç</i>	

Bölüm 7

Özbekistan'da Dil Eğitimi	107
<i>Ashhan Karakaya</i>	
<i>Buket Ayyıldız</i>	

Bölüm 8

Türkmenistan'da Dil Eğitimi	129
<i>Elif Aşcı</i>	
<i>Pınar Eş</i>	
<i>Şule Taşdemir</i>	

Türk Dünyası ve Kurumsal İş Birliği Yapıları

Serkan Güney¹

GİRİŞ

Tarihin her döneminde hemen her coğrafyada kendini gösteren Türk milletleri, devletleşme yolunda da ciddi atılımlar yapmıştır. Tarihi kayıtlarda bilinen ilk Türk devleti kabul edilen Asya Hun Devleti, M.Ö. 220 yıllarında Teoman tarafından kurulmuş olup Orta Asya'daki Türk kavimlerini bir araya getirerek devletleşme yolundaki ilk adımı atmış ve günümüze kadar kurulmuş olan Türk devletlerinin ilki olmuştur. M.S. 375 yılında yoğun Çin baskıları sonucu Asya Hunları; Orta Asya'nın batısına doğru bir göçe başlayarak Türk tarihinin, dilinin, kültürünün farklı coğrafyalara taşınmasına yol açmıştır. Bu yalnızca Türk tarihi için değil dünya tarihi için de önemli bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Türk boyları, Çin'den Rusya ve Macaristan içlerine kadar uzanan bozkırlarda yaşamışlardır. Altay ve Tanrı dağları arasındaki geçitler, Moğolistan bozkırlarını, Kazak bozkırlarına bağlar. Kazak bozkırını, Rusya ve Macaristan bozkırları izler. Bu kuzey bozkırı, İran ve Afganistan bozkırlarıyla güneyde devam eder (Şencan, 2007). Asya Hunlarının varisi olarak kurulan (Taşağıl, 2002, s.10) ve Türk tarihinde "Türk" adı ile kurulan ilk devlet olan Göktürkler ise günümüzde Türk tarihinin, dilinin ilk yazıtları olarak bilinen Orhun Abideleri'nin yazılmasını sağlamış ve yıkılışının ardından Uygur Devleti'nin kurulması ile Türklerin göçebe kültürden vazgeçerek yerleşik yaşamı benimsemesine yol açmıştır. Tarihi süreç içerisinde 751 Talas Savaşı sonucunda Türkler, İslamiyet'i benimsemiş ve İslam coğrafyasına yayılma süreci başlamıştır. Bugün tarihi kayıtlarda yer alan birçok Türk-İslam devlet ve beyliğinin kurulma dönemi başlamıştır. Bu durum Türklerin farklı topluluklar ile etkileşime geçme yolunu açmış ve Türk kültürünün farklı coğrafyalara yayılmasını sağlamıştır.

---

1 Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: serkan.guney5@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0009-0003-3542-9608

1789'da tarihin seyrini değiştiren bir diğer olay olarak değerlendirilen Fransız İhtilâli, beraberinde milliyetçilik fikir akımının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum çok uluslu devletler içerisinde yaşayan etnik grupların ayaklanmasına ve kendi milletleri ile kendi bayrakları altında yaşama ülküsünü ortaya çıkararak, imparatorlukların dağılıp günümüz devletlerinin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Bu yönüyle tarihin her döneminde bağımsızlıkları için mücadele etmiş olan Türklerin milliyetçilik fikir akımından etkilenmesi süreci başlamıştır. Bu fikir akımı, yeni kurulmuş/kurulacak Türk devletlerini de etkileyecektir. Özellikle 1923'te yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrolarının bu fikir akımının etkisi altında kaldığı söylenebilir.

20. yüzyıla gelindiği zaman Çarlık Rusya'sında meydana gelen "Bolşevik İhtilâli" ile birlikte tarihin yeni bir safhası açılmıştır. Özellikle Sovyetlerin Orta Asya'daki Türklere karşı baskıcı tutumları; bu milletlerin dil ve kültür gibi birçok alanda asimile edilmesi sürecini ortaya çıkarmış ve Türklerin modern tarihi süreç içerisinde ayrışmalarına yol açmıştır. 1991'de SSCB'nin dağılması ile bağımsızlıklarını ilan eden Türk devletleri, Türkiye Cumhuriyeti tarafından çok kısa sürelerde tanınmış ve modern çağdaki "Türk Dünyası"nın temelleri atılmıştır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin önderliğinde Gaspıralı'nın "*Dilde, fikirde, işte birlik*" sloganını hayata geçirme gayretlerine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

Bağımsız Türk Devletleri'nin Genel Görünümü

Bağımsız Türk Devletleri olarak nitelendirilen ülkeler; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, KKTC, Özbekistan, Türkmenistan, Türkiye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerin yanı sıra Macaristan da tarihi kökenleri ve Türkiye ile güçlü iş birliği sebepleriyle bölümün devamında bahsedilecek Türk Devletleri Teşkilatı'nda gözlemci üye statüsündedir (Çetin ve Yurdugüzel, 2025, s. 145).

Görsel 1 Bağımsız Türk Cumhuriyetleri Siyasi Haritası (Harita Genel Müdürlüğü resmi sitesinden alınmıştır)

Azerbaycan

Ekim 1917'de gerçekleşen Bolşevik İhtilali yalnızca Rus tarihinin önemli bir safhası olarak kalmamış Türk dünyasının şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Bolşevik İhtilalinden sonra 1918 yılında Mehmet Emin Resulzade tarafından Türk tarihinin ilk cumhuriyet yönetimi olarak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur (Aliyev, 2024). Başkenti Bakü'dür. Zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ile bölgesinin ve Türk dünyasının önde gelen ülkelerinden biri olarak ele alınmaktadır.

Kazakistan

SSCB'nin dağılmasının ardından 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kazakistan, Orta Asya bozkırları üzerinde bir gelişim sahası oluşturmuştur. Tarihsel olarak inceleme altına alındığında Kazakistan coğrafyası; Pers,

Helen, Hun, Çin, Arap, Türk, Moğol ve Rus uygarlıklarının egemenlik sahası üzerindedir. Bu durum hem karmaşık etnik ve kültürel yapı hem de bir çeşitlilik ortaya koymuştur (Gürler, 2017). Orta Asya tarihi ve kültürel öğelerini barındıran Kazakistan'ın başkenti Nursultan'dır.

Kırgızistan

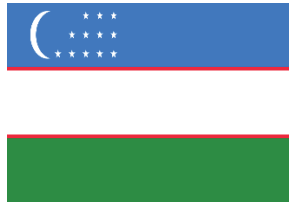
SSCB'nin dağılmasının ardından 31 Ağustos 1991 tarihinde Askar Akayev tarafından kurulan Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'tir. Özellikle Cengiz Aytmatov gibi önemli bir şahsiyeti bünyesinde barındıran Kırgızistan, Türk dünyası açısından ilk yazılı belgelerden biri olarak kabul edilen Yenisey Yazıtları'nın ortaya çıktığı coğrafya olarak ele alınmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Tarihsel olarak Kıbrıs hem Bizans hem Emevi hem de Osmanlı hâkimiyeti altında bulunmuş bir ada ülkesidir. Türk ve Rum halklarının birlikte yaşadıkları bu ada ülkesinde 1960'lı yıllarda başlayan kanlı çatışmalarla Türklerin azınlık konumuna düşürülme çabası 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı ile son bulmuş ve günümüz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması sağlanmıştır (Şimşir, 2014). KKTC, 15 Kasım 1983 tarihinde Rauf Denktaş tarafından kurulmuş olup başkenti Lefkoşa'dır.

Özbekistan

Orta Asya'nın merkezinde Amuderya ve Sirderya Nehirleri arasında yer alan Özbekistan Cumhuriyeti (Kara, 1999), 31 Ağustos 1991 tarihinde SSCB'den ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır. Ülkeyi kuruluşundan itibaren 2016 yılına kadar İslam Kerimov yönetmiştir ve başkenti Taşkent'tir.

Türkmenistan

SSCB'nin dağılmasının ardından 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Türkmenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov'dur. Başkenti Aşkabat'tır.

Türkiye

Kırgızistan kurucu Cumhurbaşkanı Askar Akayev tarafından "Türk cumhuriyetlerinin seher yıldızı" olarak tanımlanan Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'tür ve başkenti Ankara'dır. Tarihin birçok devresinde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Anadolu coğrafyası üzerinde kurulmuştur.

Türk Dünyasını Birleştiren Kurumlar

Tarihin hemen her safhasında güçlü bir şekilde kendini gösteren Türkler, özellikle Sovyetler Birliği'nin kurulması ile birlikte güçlü olan bağlarını yitirme sürecine girmiştir. Bu dönemlerde Sovyetlerin kültürel asimilasyon politikaları, Türk topluluklarının Türkiye ile olan ilişkisinin zayıflamasına neden olmuştur. Nitekim bu durum sadece ilişkilerin zayıflamasına değil birlik ve bütünlüğün kaybolmasına ve bağımsızlık şuurunun yitirilmesine de neden olmuştur. Türk tarihinin ilk yazılı belgesi olarak nitelendirilen Orhun Abidelerindeki;

"Onca zengin ve onca gelişmiş devletimiz vardı. Ey Türk, Oğuz beyleri ve halkı, işitin! Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe senin devletini ve yasalarını kim yıkıp bozabilirdi?" (Tekin, 2020)

ifadesi birlik ve beraberlik şuurunun yitirilmemesini ve Türklerin tarihte hep var olacağını Türk milletinin her ferdine öğütlemektedir. Bundan hareketle 21. Yüzyılda bu birlik ve beraberliğin sağlanması ve iş birliklerinin güçlendirilmesi amacıyla Türk devletleri tarafından birçok kurum, kuruluş ve organizasyon ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu kuruluşlar hakkında bilgiler verilecektir.

Türk Devletleri Teşkilatı

Eski adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi olan Türk Devletleri Teşkilatı, 2009 yılında kurulan hükümetler arası bir organizasyondur. Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve Özbekistan üye ülkelerdir. Macaristan, KKTC ve Türkmenistan ise gözlemci ülke statüsündedir. Türk dilini konuşan ülkeler arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi amacıyla kurulmuş olup siyasi, ekonomik, kültürel, eğitim vb. birçok konuda iş birliği yapılmasını hedeflemektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2025).

Türk Devletleri Parlamenter Meclisi (TURKPA)

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye parlamento başkanları tarafından 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. TURKPA'nın temel amaçları arasında üye devletlerin siyasi, hukuki ve ekonomik kapasitelerinin güçlendirilmesi, doğal kaynakların tam ve verimli kullanımının sağlanması yoluyla refahın artırılması ve sosyal ve kültürel alanlardaki ilişkilerin geliştirilmesi yer almaktadır (TURKPA, 2025).

International Organization of Turkic Culture /Uluslararası Türk Kültürleri Örgütü (TÜRKSÖY)

Türk dünyasındaki ilk hükümetlerarası iş birliği kuruluşu olan Uluslararası Türk Kültürleri Örgütü (TÜRKSÖY), 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti kültür bakanlarının imzaladığı bir anlaşma ile kurulmuştur. Kuruluşundan bu yana TÜRKSÖY, Türk halklarının ortak kültürel mirasını korumak, ortak kültürel değerlerini tanıtmak ve dünyaya sunmak için yorulmadan çalışmaktadır. Ardından, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu içindeki Tataristan, Başkörtöstan, Altay, Saha, Tuva ve Hakasya Cumhuriyetleri ve Moldova'daki Gagauzia, TÜRKSÖY'a gözlemci üye olarak katıldı. TÜRKSÖY'un misyonu, Türk halkları arasındaki birlik ve kardeşlik bağlarını güçlendirmek, ortak kültürel miraslarını gelecek nesillere aktarmak ve zengin geleneklerinin dünya çapında bilinirliğini artırmaktır (TÜRKSÖY, 2025).

Turkic Academy (Türk Akademisi)

3 Ekim 2009'da Azerbaycan'ın Nahçıvan kentinde düzenlenen Türk Devlet Başkanları Zirvesi'nde Kazakistan tarafı, Türk dünyasını incelemekle görevli ortak bir bilimsel kurumun kurulmasını önerdi. Bu öneri üzerine, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı himayesinde 25 Mayıs 2010'da Astana'da "Türk Akademisi" açıldı. Devlet başkanları, 23 Ağustos 2012'de Bişkek'te düzenlenen Türk Devletleri Örgütü'nün İkinci Zirvesi'nde Türk Akademisi'nin Kurulmasına İlişkin Anlaşmayı imzaladılar. Türk Akademisi ve Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti, 16 Kasım 2020'de Ev Sahibi Ülke Anlaşmasını imzaladı ve Türk Akademisi'nin Kurulmasına İlişkin Anlaşmanın Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye parlamentoları tarafından onaylanması 2021 yılında tamamlandı. 2022 yılında Türk Akademisi, üye devletlerden tam teşekküllü bir bütçe ve uluslararası personel alarak, tam teşekküllü bir uluslararası kuruluş olarak çalışmaya başladı. Türk Akademisi, 2018'de Macaristan'a ve 2022'de Özbekistan'a gözlemci statüsü verdi. Türk Akademisi'nin dört üye devleti ve iki gözlemcisi bulunmaktadır. Başkan Şahin Mustafayev'in başkanlığındaki kuruluş, üye devletlerin katkılarıyla finanse edilmektedir. Türk Akademisi'nin merkezi Kazakistan Cumhuriyeti'nin Astana şehrinde (Türk Akademisi, 2025).

International Turkic Culture and Heritage Foundation (Türk Kültür ve Miras Fonu)

Türk Kültürü ve Mirası Vakfı, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın girişimiyle ve Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlarının desteğiyle kurulmuştur. Vakfın Tüzüğü, 23 Ağustos 2012 tarihinde Türk Dili Konuşan Devletler İşbirliği Konseyi'nin (Türk Konseyi) Bişkek Zirvesi'nde kabul edilmiştir. Vakfın amacı, faaliyetleri, projeleri ve programları destekleyerek ve finanse ederek Türk kültürünü ve mirasını korumak, incelemek ve tanıtmaktır. Bu amaçlara ulaşmak için Vakıf:

- Türk kültürünün ve mirasının korunması, muhafaza edilmesi, restore edilmesi ve tanıtılması için fon sağlar;
- Türk kültürünün ve mirasının korunması, restorasyonu ve tanıtımına ilişkin bilimsel ve teknik sorunların çözümüne yardımcı olur;

- Türk kültürünün ve mirasının korunması, restorasyonu ve tanıtımı alanında uzmanların yetiştirilmesini destekler;
- Seminerlerin, çalıştayların, konferansların, kongrelerin ve saha çalışmalarının yanı sıra sergilerin düzenlenmesine yardımcı olur;
- Elektronik ve basılı bilimsel süreli yayınların ve bilimsel yayınların hazırlanmasına yardımcı olur;
- Yarışmalar, festivaller, turnuvalar vb. düzenler;
- Türk halklarının yaşadığı bölgelerde geleneksel el sanatlarının ve uygulamalı sanatların restorasyonuna, desteklenmesine ve geliştirilmesine yardımcı olur;
- Sanatçılara, ressamalara ve diğer yaratıcı sanatçılara fikri mülkiyet haklarını koruma konusunda yardımcı olur (Türk Kültür ve Miras Fonu, 2025).

Turkic Investment Fund (Türk Yatırım Fonu)

Türk devletleri arasındaki ekonomik işbirliği ve karşılıklı ticari yatırımların geliştirilmesine yönelik kurulmuş olan kuruluş 18 Mayıs 2024 tarihinde ilk toplantısını İstanbul'da düzenlemiştir.

Turkic Chambers of Commerce and Industry (Türk Ticaret ve Sanayi Odaları)

Türk Ticaret ve Sanayi Odası 2019 yılında Kazakistan’da kurulmuştur. TTSO’nun amacı, TDT ülkeleri arasındaki ticari ilişkileri geliştirmektir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2019).

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

1991’de SSCB’nin dağılışından sonraki süreçte bölgede yapılacak faaliyetleri ve dış politika önceliklerini uygulayacak, koordine edecek bir organizasyon ihtiyacı doğmuş ve bu doğrultuda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) 1992 yılında kurulmuştur. Türkçe konuşan devletlerle ilişkileri sağlamlaştırma amacı güden Türkiye Cumhuriyeti, TİKA aracılığıyla sadece Türkçe konuşan devletlerin değil Türkiye ile bağlara sahip hemen her ülkede eğitim, sağlık, restorasyon, tarımsal kalkınma, maliye, turizm, sanayi alanında birçok proje ve faaliyeti gerçekleştirmiştir (TİKA, 2024).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTb)

6 Nisan 2010 tarihinde yurt dışında yaşayan Türklerin sorunlarını çözmek ve yardımcı olmak amacıyla kurulan YTb faaliyetlerini “yurtdışı vatandaşlar, kardeş topluluklar ve uluslararası öğrenciler” şeklinde üç tanımlamada ele almaktadır. Kardeş topluluklar olarak tanımlanan grupta;

- Türkçe konuşan azınlıklar, ülkeler ve bölgeler,
- Müslüman ülke, bölge ve toplumlar,

- Kalkınma aşamasında ülkemizin yardımına ihtiyaç duyan ülkeler ve toplumlar,
- Türkiye mezunları, olarak tanımlanmıştır.

Kardeş topluluklara yönelik yapılan çalışmaların temel hedefleri ise aşağıdaki gibidir:

- Sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerimizin gelişimine yönelik kamu diplomasisi ve kültürel diplomasi faaliyetlerinin yürütülmesi,
- Tarihi ve kültürel bağlarımız olan kardeş topluluklarla işbirliği geliştirilerek ülkelerimiz arasındaki ilişkilere katkıda bulunulması,
- Türkiye Mezunlarının buldukları ülkelerde daha organize ve aktif olmalarını ve Türkiye ile olan ilişkilerini korumalarına yönelik çalışmalar yapılması (YTB, 2025).

Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Vakfı; Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek; Türkiye'nin diğer ülkeler ile kültürel alışverişini artırıp dostluğunu geliştirmek amacıyla 05.05.2007 tarihli ve 5653 sayılı Yunus Emre Vakfı Kanunu ile kurulmuştur. 69 ülkede 93 temsilciliği bulunmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü özellikle Türkî cumhuriyetlerde Türk soylulara Türkçenin öğretilmesi ve Türk kültürünün tanıtımı aşamasında önemli çalışmalar yürütmektedir (Yunus Emre Enstitüsü, 2025).

Yukarıda tanıtılan kurum ve kuruluşlar dışında birçok farklı resmi ve özel kurum-kuruluş, Türk devletlerinde faaliyetler yürütmektedir. Bu kurum ve kuruluşlar Türk dilinin, kültürünün öğretiminin yanı sıra siyasi, ekonomik, ticari ilişkilerin güçlendirilmesi açısından da önemli roller üstlenmektedir.

SONUÇ

Tarih sahnesinin her devrinde bulunmuş olan Türkler, zaman içerisinde birlik ve beraberlik bilincinden uzaklaşarak ayrılmıştır. Bu durum farklı kültür

ve medeniyetlerin içerisinde bulunarak milli bilincin yitimine sebep olmuştur. Eski tarihlerde Çin mücadeleleri ile başlayıp esarete varan ve akabinde kültürel bir erozyona yol açan bu süreç 20. asırda Bolşevik İhtilali ile devam etmiştir. Bu esaretin önüne geçmek için devletler mücadeleye başvurmuş olsa da köklü bir değişim yalnızca siyasi mücadele ile değil kültürel mücadeleyi de gerekli kılmaktadır. Bu minvalde Türkiye, SSCB'nin 1991'de dağılmasının ardından Türk devletleri ile yakın bir ilişki kurmaya çalışmış, birçok farklı kurum-kuruluşun kurulmasına öncülük etmiş ve önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bu durum zaman içerisinde Türkî cumhuriyetlerin kaynaşmasına ve dostluk, kardeşlik bağlarının güçlenmesine olanak tanımıştır. Örneğin Azerbaycan'da yıllarca süren Karabağ işgalinin sona erme sürecinde Türk devletlerinin siyasi anlamda destekleri işgalin sona ermesinde önemli bir rol oynamıştır.

İşbirliğinin yalnızca siyasi olarak ele alınması uzun soluklu ve ebedi bir dostluk için yeterli olamayabilir. Bu durumda da özellikle kültürel aktarım ve kültürel iş birliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda özellikle Yunus Emre Enstitüsü vb. kuruluşlar ortak bir milletin oluşumunda ortak bir dilin yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte son zamanlarda sıkça duyduğumuz "Türk Dünyası Ortak Alfabetesi" projesi daha köklü ve sağlam bir beraberliği tesis etme sürecinde kritik bir rol üstlenebilecektir. Ayrıca kurumsal iş birliklerinin artırılması aşamasında da hem resmî hem özel kurum ve kuruluşlar büyük bir sorumluluğa sahiptir.

Kaynakça

- Aliyev, S. (2024). *Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Artvin Çoruh Üniversitesi.
- Çetin, N., Yurdugüzel, Ö. (2025). Türk devletleri Teşkilatı'nın kuruluş ve gelişmesinde Türkiye'nin rolü. *Avrasya Etüdüleri*, 64, 121-160.
- Gürler, T. (2017). *Bağımsızlık sürecinde Kazakistan Cumhuriyeti üzerinde ABD ve Rusya rekabeti*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Harita Genel Müdürlüğü (2025). *Bağımsız Türk Devletleri siyasi haritası*. <https://www.harita.gov.tr/uploads/files/products/bagimsiz-turk-cumhuriyetleri-siyasi-haritasi-1700.pdf>
- Kara, F. (1999). *Özbekistan tarihi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Şencan, Y.C. (2007). *İslamiyet öncesi Türk devlet geleneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İnönü Üniversitesi.
- Şimşir, Ö.K. (2014). *Kıbrıs tarihi ve önemi konusunun sosyal bilgiler ders kitaplarındaki yeri ile ilgili analiz çalışması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Taşgılı, A. (2002). *Göktürk Kağanlığı, Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları.
- Tekin, T. (2020). *Orhon Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Akademisi (2025). *Türk Akademisi hakkında*. <https://turkicacademy.org/en/about/ob-akademii>
- Türk Devletleri Parlamenter Meclisi (2025). *TÜRKPA*. <https://www.turkicstates.org/tr/partnerdetay/turkpa-tr>
- Türk Devletleri Teşkilatı (2019). *TCCI*. <https://www.turkicstates.org/en/partners-detail/tcci>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2025). *Organizasyon tarihçesi*. <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi>
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (2024). *Hakkımızda*. <https://tika.gov.tr/kurumumuz/hakkimizda/>
- Türk Kültür ve Miras Fonu (2025). *ITCHF hakkında*. <https://turkicheritage.org/>
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (2025). *Tarihçe*. <https://www.turksoy.org/tarihce>
- Yunus Emre Enstitüsü (2025). *Yunus Emre Enstitüsü*. <https://yee.org.tr/tr/node/59>
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2025). *Kardeş topluluklar*. <https://ytb.gov.tr/daireler/kardes-topluluklar/>

Türkiye’de Dil Eğitimi

Serhat Küçük¹

Tuğçe Çelik²

GİRİŞ

Dil, insanın düşünce dünyasını şekillendiren ve toplumun temelini oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Araştırmacılar tarafından dil üzerine birçok tanım yapılmıştır. Nunan’a (2013, s. 6) göre dilin ne olduğu sorusunun tek cevabı olmamakla birlikte dil birçok şeydir. Ergin (2013, s. 3) dili başlangıcı bilinmeyen zamanlara dayanan; insanların anlaşmasına vesile olan, kendine has kanunları olup bu kanunlar etrafında değişen ve gelişen bir sistem olarak tanımlamaktadır. Vural ve Böler’e göre (2017, s. 21) dil, bir milletin varlığını oluşturan ve onun devamlılığını sağlayan yegâne unsurlardan biridir. Bir başka deyişle dil, toplumun kimliğidir. Bir toplumu millet yapan ortak değerlerin en başında gelen dil, dünle bugün arasında bir köprü vazifesi görerek kültürel mirasın korunmasını sağlamaktadır. Tüm bunların yanı sıra bireyler arasında iletişimin inşa edilmesine katkı sağlayan en önemli araçtır. Bu bağlamda dil eğitimi, bireysel ve toplumsal gelişimin temeli olarak eğitimin her kademesinde vazgeçilmez bir role sahiptir (Güney ve Eroğlu, 2024, s. 2). Dil eğitimi, temelde ana dili eğitimi ile yabancı dil eğitimi olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmaktadır.

Ana dili, insanın içinde doğup büyüdüğü çevrede bilinç altına yerleşen ilk dildir (Durmuş, 2013, s. 15). Ana dili, bireylerin bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişiminde temel bir araç olduğundan ana dili eğitimi kritik bir öneme sahiptir. Bunun yanında tarihin her evresinde toplumlar iletişimde kalmak ve çeşitli etkileşimlerde bulunmak için birbirlerinin dillerini öğrenmişlerdir (Biçer, 2017: 1). Geçmişten bugüne bu etkileşim, ikinci dil ve yabancı dil kavramlarının

---

1 Prof. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: serhatkucuk@subu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3290-5827

2 Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, e-posta: tugce.celik13@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6864-7060

ortaya çıkmasına yol açmıştır. İkinci dil ya da hedef dil, bireyin ana dilinden sonra öğrendiği herhangi bir dildir ancak yabancı dil kavramı ile kıyaslandığında daha dar bir anlamla, dili kullanan kişi için önemli bir role sahip olan dili ifade etmektedir (Richards ve Schmidt, 2010, s. 514). Bu kavrama örnek olarak Türkiye’ye üniversite okumaya gelen öğrencilerin derslerini anlayabilmesi, Türk kültürüne ve üniversite süreçlerine uyum sağlayabilmeleri adına Türkçe öğrenmesi gösterilebilir. Çoğu zaman ikinci dil yerine kullanılan yabancı dil ise Ringbom’a (1980, s. 39) göre, kişinin yakın çevresinde konuşulmayan ve ancak kitle iletişim araçlarıyla uygulama imkânı bulabildiği, doğal durumlarda kullanma fırsatının az olduğu dildir. Türk öğrencilere lise seviyesinde genel kültürlerinin artırılması amacıyla Almanca’nın öğretilmesi yabancı dil öğretimine örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda dilin bireyin bilişsel, toplumsal ve kültürel gelişiminin temel unsurlarından biri olduğu ve ana dili, ikinci dil ve yabancı dil öğreniminin bu gelişimin farklı boyutları olduğu söylenebilir.

Dil eğitimi ortak tarih, kültür ve dil mirasını paylaşan toplumlar arasında etkileşimi güçlendirmektedir. Ortak dil kökenine sahip topluluklar arasında dil eğitimi uygulamalarının incelenmesinin hem mevcut ortaklıkların ortaya konulmasına hem de farklılıkların belirlenmesine olanak sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu durum, dil eğitimine ilişkin uygulamaların paylaşılmasına ve Türk dünyasında dil temelli iş birliğinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda Türkiye ve Türk dünyasında dil eğitimi sistem ve uygulamalarının karşılaştırmalı olarak ele alınmasının alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kitabın genelinde Türki cumhuriyetlerdeki dil uygulamalarının karşılaştırılmasına zemin hazırlamak, ortaklıkları ve farklılıkları belirlemek ve dil temelli kültürel iş birliğine katkı sunmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde ise Türkiye’de dil eğitiminin tarihsel, kurumsal ve pedagojik boyutları ana dili ve yabancı dil öğretimi çerçevesinde tanıtılmıştır.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE TÜRKÇE

Türkiye Cumhuriyeti, köklü bir tarihsel birikimin devamı olarak modernleşme ve millî egemenlik ilkeleri doğrultusunda 1923 yılında kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı yalnızca bağımsızlık mücadelesi olmayıp yeni bir devletin ve toplumun oluşturulmasında bir dönüm noktasıdır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda kapsamlı dönüşümler gerçekleştirilmiş ve birçok alanda yenilikler hayata geçirilmiştir. Bu yeniliklerin temelinde çağdaşlaşma vizyonu ve millî kimliğin güçlendirilmesi düşüncesi yer almaktadır.

Cumhuriyet reformları geniş bir alana yayılmakla birlikte özellikle dil alanında gerçekleştirilenler önemli değişimlere yol açmıştır. Atatürk, dil

reformundan önce iki önemli devrim yapmıştır. Bunlar Latin harflerinin getirilmesi ve okullardaki Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılmasıdır (Tekin, 1988, s. 1032). Bu devrimleri ulus devlet anlayışının vazgeçilmez unsurları olan soylu bir tarih ve özgün bir dil inşa etme amacıyla Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun temellerinin atılması takip etmiştir (Özmen, 2024, s. 110). Bu adımlar, harf inkılabının daha sistemli ve bilimsel yürütülmesine olanak sağlayarak dil kurultaylarının önünü açmıştır (Özdoğan, 2015, s. 230). 26 Eylül 1932'de yapılan ilk kurultayda Türk dilinin tarihi, zenginliği, gelişimi ve Türkçenin Hint-Avrupa ve Sami dil aileleriyle ilişkisi ana konular olarak ele alınmıştır (Ercilasun, 2022, s. 7). Kurultayın sonunda belirtilen çalışma programına göre kurultayın kararlaştırmayı planladığı hususlar şunlardır:

1- *Türkçenin gerek Sumer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılmalıdır.*

2- *Türkçenin tarihi inkişafı aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır.*

3- *Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügati, sonra esas Türk lügati, istalah lügati, Türk sarfı nahvi tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv, lügat yapılırken, istalah konurken Türkçenin bütün labikalarının araştırılmasına, bu labikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir.*

4- *Türkçenin tarihi, grameri yazılmalıdır.*

5- *Şark ve Garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.*

6- *Cemiyet gerek kendisinin gerek dışarıda türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.*

7- *Memleket gazetelerinde dil işlerine hususi yer verilmelidir.* (Türk Dil Kurumu, 2024, s. 456).

Dil kurultaylarının temel amacı Türk dilinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması, sadeleştirilmesi ve zenginleştirilmesidir. Bu hedef doğrultusunda Atatürk dönemi ve sonrasında düzenlenmeye devam eden Türk dili kurultayları, çalışmaların devamlılığını sağlayarak dil politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Özetle Latin harflerine geçiş, Türk Dil Kurumu'nun teşkili ve dil kurultayları Türkçeye yönelik çalışmalara kurumsal ve sistematik bir nitelik kazandırmıştır. Geçmişten günümüze atılan bu mühim adımlar, günümüz Türkçe öğretiminin kuram ve uygulamalarına temel oluşturmuştur. Öğretim programlarının hazırlanmasından ders materyallerinin geliştirilmesine kadar pek çok alanda belirleyici bir rol oynamıştır.

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ

Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemi, ilköğretimden yükseköğretime kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Bu sistemde zorunlu eğitim 12 yıldır ve 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ile 4 yıl liseden oluşmakta ve 4+4+4 adını almaktadır (Adıgüzel, 2021; Tansel, 2013). Yükseköğretim ise Yükseköğretim Kurulu tarafından koordine edilen devlet ve vakıf üniversitelerince yürütülmekte olup ön lisans, lisans ve lisansüstü programları kapsamaktadır. Güncel verilere göre Türkiye’de 129’u devlet, 79’u vakıf olmak üzere 208 üniversite bulunmaktadır (Yükseköğretim Kurulu, t.y.). Türkiye’deki üniversitelerin eğitim sistemlerinin önemli bir unsuru da dil eğitimidir.

1973 tarihinde Türk milli eğitim sisteminin amaçları, esasları ve eğitimle ilgili temel hükümlerin yer aldığı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda örgün eğitimin amaçlarından birinin “Türkçeyi doğru ve güzel konuşmayı sağlamak” olduğu görülmektedir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, s. 6). Bunun yanında yükseköğretim kurumlarında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununca tüm ön lisans ve lisans programlarında Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi, yabancı dil ve Türk dili dersleri en az iki yarıyıl verilmektedir (Yükseköğretim Kanunu, 1981, s. 5). Özetle ilk okuma yazmadan itibaren ana dili olarak Türkçe dersi tüm düzeylerde okutulmaktadır (Şahin, 2012, s. 3). Bu durum Türkçenin bir ders olmanın ötesinde Türk eğitim sisteminde merkezi bir rol üstlendiğinin göstergesidir. Öte yandan Türkçe öğretimi, ana dili ve yabancı dil olarak iki farklı bağlamda ele alınmaktadır. Bu doğrultuda sonraki bölümlerde Türkçenin ana dili ve yabancı dil olarak öğretimi ayrı başlıklar altında incelenecektir.

TÜRKİYE’DE ANA DİLİ ÖĞRETİMİ

Türkiye’de ana dili olarak Türkçe eğitimi, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren milli eğitim sisteminin merkezinde yer almıştır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm eğitim kurumları birleştirilmiş ve eğitim dili Türkçe ilan edilmiştir (Üstten ve Uzun, 2010, s. 947). Bu düzenlemeyle birlikte Türkçe eğitim öğretim faaliyetlerinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Türkçenin öğretim içeriği, amaçları ve esasları ise, örgün eğitim içindeki diğer derslerde olduğu gibi, yıllar içinde değişen ve gelişen resmî öğretim programları aracılığıyla belirlenmiştir.

Öğretim Programları

Cumhuriyetin ilanından günümüze dek Türkçe öğretim programları, değişen eğitim anlayışları ve çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda birçok düzenlemeden geçmiştir. İlkokul ve ortaokul derecesindeki bu programlar kronolojik olarak aşağıda sunulmuştur (Gün ve Kaya, 2020; Kardeş, 2020).

- 1924 İlk Mektep Türkçe Dersi Müfredat Programı
- 1926 İlk Mektep Türkçe Dersi Müfredat Programı
- 1929 Orta Mektep Türkçe Programı
- 1930 İlk Mektep Türkçe Dersi Müfredat Programı
- 1931-32 Ders Senesi Tadilatı Türkçe Programı
- 1936 İlkokul Türkçe Dersi Programı
- 1938 Ortaokul Türkçe Dersi Programı
- 1948 İlkokul Türkçe Dersi Programı
- 1949 Ortaokul Türkçe Dersi Programı
- 1968 İlkokul Türkçe Dersi Programı
- 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Öğretim Programları
- 1997 İlköğretim Okulu Türkçe Eğitimi Yazı Dersi Öğretim Programı
- 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıf)
- 2006 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıf)
- 2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıf)
- 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıf)
- 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıf)
- 2024 İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (1-4. Sınıf)
- 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (5-8. Sınıf)

Listeden anlaşılacağı üzere 1924 yılından günümüze farklı eğitim kademelerine yönelik çok sayıda öğretim programı geliştirilmiştir. Bununla birlikte çalışmanın sınırlılıkları doğrultusunda söz konusu programların tamamı ayrıntılı biçimde incelenmeyip yalnızca önceki araştırmalarda öne çıkan belirleyici özelliklere sahip programlar tanıtılmıştır:

1926 İlk Mektep Türkçe Dersi Müfredat Programı: Cumhuriyetin ilk Türkçe öğretim programı olan 1924 tarihli programın geliştirilmiş halidir. Bu programda ilkinden farklı olarak Türkçe dersinin hedeflerine yer verilmiştir (Kurudayıoğlu ve Soysal, 2016, s. 566).

1936 İlkokul Türkçe Dersi Programı: Önceki programda açık olarak ifade edilmeyen eğitim öğretim ilkelerine bu programda yer verilmiştir (Arslan, 2000). Ayrıca bu programın dönemin siyasal ve ideolojik yönlerini yansıttığı görülmektedir. Programda cumhuriyet ideolojisine bağlı, vatansever ve milli hisleri güçlü yurttaşlar yetiştirmek amaçlanmaktadır (Budak ve Budak, 2014, s. 389). Programda dikkat çeken bir başka detay ise dil bilgisidir. O tarihlerde Türk dil bilgisi kuralları henüz tam teşkilatlı olarak hazırlanmadığından programdan dil bilgisi bölümü kaldırılmıştır (Arı, 2013, s. 85).

1948 İlkokul – 1949 Ortaokul Türkçe Dersi Programı: Türkçe öğretim programları içinde en uzun süre kullanılan programlardır. 1948 İlköğretim Programında dersin amaçları her sınıf düzeyine göre ayrı ayrı belirtilmiştir (Uçgun, 2019, s. 93). Bunun yanında dilbilgisinin programa geri alındığı dikkat çekmektedir. Dil bilgisi konuları, sınıf düzeylerine ve ders amaçlarına göre programda yer almıştır (Kutlubay, 2015). 1949 yılındaki ortaokul programı incelendiğinde ise, ana dili eğitiminde ders içi ve ders dışı etkinlikler içermesi ve öğretmene rehberlik etmesi gibi yönleriyle döneminin çağdaş bir programı olduğu dikkat çekmektedir (Göğüş, 1970, s. 152).

1968 İlkokul Türkçe Dersi Programı: Bu programın öncelerden en farklı noktası yalnız bilişsel alana değil duyuşsal ve psikomotor becerilere de yer vermiş olmasıdır (Kocayığıt ve Aykaç, 2019, s. 258). Ayrıca bu programda yazı bölümü detaylı şekilde ele alınmış; uygulamalar ve örneklere yer verilmiştir (Kardaş, 2020).

1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Öğretim Programları: Diğer programlarla kıyaslandığında en ayrıntılı ve kapsayıcı programdır (Karsak ve Şan, 2023, s. 177). Davranışçı yaklaşımı benimseyen bu program anlama (dinleme, izleme, okuma), anlatım (sözlü ve yazılı) ve dil bilgisi başlıklarından oluşmaktadır (Güneş, 2014, s. 23). Dinleme becerisine ilk defa bu programda yer verilmiştir (Çarkıt, 2021, s. 833).

2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-5. Sınıf): 2005 yılında birinci kademe için, 2006 yılında ikinci kademe için hazırlanan bu program, benimsediği yaklaşımlar bakımından diğer programlardan ayrılmaktadır. Program yapılandırıcı yaklaşım ışığında düzenlenmiş, öğrenci merkezli öğrenme ve çoklu zekâ kuramlarına da yer verilmiştir (Temizkan ve Bağcı, 2008, s. 178). Bunun yanında Türkçe öğretimi etkinlikleri görev odaklı

uygulamalara dayandırılmıştır (Dilidüzgün, 2009, s. 279). Dinleme, konuşma, okuma, yazma görsel okuma ve görsel sunudan oluşan beş alan sarmal, tematik ve beceri yaklaşımı gibi yaklaşımlar da esas alınarak sunulmuştur (Kardaş vd., 2021). Büyük değişiklikler getiren bu program çeşitli sebeplerle 2015 ve 2017 yıllarında güncellenerek bir sonraki programa zemin hazırlamıştır.

2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıf): Küçük redaksiyonlarla 2019'da yürürlüğe girdiğinden kimi kaynaklarda 2019 Programı olarak anılmaktadır. Bir önceki program gibi yapılandırıcı yaklaşım ışığında hazırlanmasıyla beraber “beceri, değerler ve yetkinlik” kavramlarına sıkça yer verilmiştir. Ayrıca kazandırılması istenen beceriler, “kazanım” başlığı altında verilerek kazanımların yapısı detaylı bir şekilde açıklanmıştır (MEB, 2019).

2024 Maarif Modeli Türkçe Dersi Öğretim Programı: Türkiye'nin güncel programı olan Maarif Modeli, diğer programlara göre oldukça detaylı olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu program da bir önceki gibi yapılandırmacı yaklaşıma dayanmakta, tematik ve sarmal yaklaşımlara yer vermektedir. Program, bütüncül öğrenci gelişimini hedeflerken temel dil becerilerini kavramsal-alan öğrenme becerileri, değerler ve okuryazarlıklarla bütünleştirmektedir. Millî-manevi değerler, estetik duyarlılık ve disiplinler arası bağlantılarla kazanımlar zenginleştirilmiştir. Eleştirel düşünme, problem çözme gibi üst düzey becerilere de odaklanılmıştır. Öğretmenlere üretim atölyesi, farklılaştırma etkinlikleri ve süreç odaklı ölçme-değerlendirme rehberliği sunmaktadır (MEB, 2024). Tüm bunların yanı sıra son program ile karşılaştırıldığında bazı ifadelerin değiştiği göze çarpmaktadır. Kazanım yerine öğrenme çıktısı, dil bilgisi yerine dil yapıları ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir (Kaya ve Aydın, 2024, s. 128). Ayrıca bu programda okuryazarlık becerileri, sosyal-duygusal öğrenme becerileri, farklılaştırma faaliyetleri ve atölyeler ilk defa gündeme getirilmiştir (Memiş ve Kalyoncu, 2024).

Ders Materyalleri

Ana dil öğretimi bireyin dilsel, bilişsel ve kültürel gelişiminin temelini oluşturan önemli bir süreçtir. Bu süreçte kullanılan ders materyalleri öğrenmenin niteliğini doğrudan etkileyen temel unsurlardan biridir. Türkiye'de ana dil olarak Türkçe öğretiminde, güncel öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitapları ve dijital içerikleriyle öne çıkan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) materyalleri önem taşımaktadır. Nitekim Tekşan ve Çinpolat (2021, s. 37) da EBA platformunun ana dili öğretimi için kritik bir kaynak olarak değerlendirmiştir. Gelişen teknoloji, sınıfların durumu ve öğretmenlerin tercihlerine göre materyaller değişebilse de çalışmanın sınırlılıklarını korumak ve Türkiye'nin resmi materyallerini tanıtmak amacıyla bu bölümde EBA sistemi ve güncel ders kitapları tanıtılmaya çalışılmıştır.

Dünya genelinde teknolojinin gelişmesiyle birlikte eğitim teknolojilerindeki güncel gelişmeleri takip etmek elzem hale gelmiştir. Türkiye’de bu doğrultuda Bilgisayarlı Eğitime Destek, Her Sınıfa Bir Bilgisayar, Eğitime %100 Destek ve son olarak da FATİH gibi projeler yapılmıştır (Demir vd., 2018, s. 409). FATİH Projesi kapsamında Eğitim Bilişim Ağı, Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından tasarlanmış, bilişim teknolojileri aracılığıyla etkin materyal kullanımını hedefleyen ve her sınıf düzeyine uygun e-içerikler sunan bir sosyal eğitim platformudur (Çiftçi ve Aydın, 2020, s. 115; Oğuztekin vd., 2022, s. 437). Bu platform hem öğretmenlerin hem öğrencilerin erişebildiği ücretsiz çevrimiçi kaynaklar sağlamaktadır. EBA, fırsat eşitliği ilkesine hizmet ederek ülkenin her bölgesindeki öğrencilerin kendi öğrenme stillerine uygun materyallere erişimini sağlamaktadır (Durmuşçelebi ve Temircan, 2017, s. 635). EBA’da bulunan başlıca materyaller şunlardır: Ders kitapları, yardımcı kitaplar, eğitici oyunlar, interaktif etkinlikler, video anlatımları, animasyonlar, deney simülasyonları...

Bir önceki başlıkta bahsedilen öğretim programları doğrultusunda, devlet okulları ve özel okullarda okutulmak üzere hazırlanan ders kitapları, programlardaki gelişim ve değişimlere bağlı olarak yenilenmektedir. Bu bağlamda EBA’dan erişilen güncel kitaplar şekil ve içerik yönleriyle incelenmiştir. Kitapların içeriğine bakıldığında tüm kitaplarda İstiklal Marşı, Mustafa Kemal Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi ile fotoğrafı, içindekiler sayfası ve organizasyon şemalarına yer verildiği görülmektedir. Kitapların şekilsel olarak bütünlüğü sağladığı, canlı renk ve tasarımlarıyla ilgili yaş gruplarına hitap ettiği söylenebilir. Her temanın başlangıcında öğrencilerin EBA platformundaki özet içeriği görebilmeleri için bir karekod bulunmaktadır. Bunun yanında kitap temalarının Maarif Programı’nda yer verilen temalarla uyum sürecine girdiği söylenebilir. Ortaokul bağlamında beş ve altıncı sınıf kitaplarında programdaki temaların sayı ve sınırlılıkları korunmuşken yedi ve sekizinci sınıf kitaplarında henüz programdaki temalara yer verilmediği, tema sayısının programda belirtilen rakam olan altıdan fazla olduğu görülmektedir. Programın henüz yeni olması ve ders kitabı hazırlama sürecinin meşakkatli olması bu durumun olası sebeplerindedir.

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte bu geçmişin Çin kaynaklarına göre Hun zamanına kadar uzandığı tahmin edilmektedir (Biçer, 2012, s. 110). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, uzun geçmişinden bu yana değişip gelişmektedir. Bu kısımda bir önceki başlıkta olduğu gibi Türkiye’de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde önemli yere sahip öğretim programları ve ders materyallerinden bahsedilmiştir.

Öğretim Programları

Türkiye’de yabancı dil olarak Türkçe öğretimi genellikle üniversitelere bağlı Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türkiye Maarif Vakfı (TMV) gibi kurumlar aracılığıyla yürütülmekte olup bu kuruluşlar Türkiye’nin kültürel ve akademik diplomasininin önemli bir parçasıdır. Söz konusu kurumlarda yürütülen öğretim süreçlerinde dil öğretimi, son yıllarda önemli bir gelişim göstermiş olmakla birlikte görece yeni bir alan olması nedeniyle hâlâ gelişime açık yönler barındırmakta ve bazı tartışmaların odağında yer almaktadır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde bazı güncel problemler bulunmaktadır. Bunların başında, devam etmekte olan standardizasyon sorunu gelmektedir. Kurumlar, kendi belirledikleri ilke ve programlar altında Türkçe öğretimine devam ettiğinden ortak bir programın eksikliği uzun yıllar boyunca hissedilmiştir. Bu bağlamda hazırlanmış bazı program çalışmaları bulunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1986 ve 2000 yıllarında iki program çıkarılmış ancak alan yazında büyük bir etki yaratamamıştır (Şen, 2016, s. 545). Bu programların ardından hazırlananlar Göçer ve Kılıç (2021) tarafından kronolojik olarak şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 2006’da hazırlanan “Yurt Dışındaki Türk Çocukları için Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı”*
- *Ankara Üniversitesi TÖMER tarafından 2015 yılında hazırlanan “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı”*
- *MEB tarafından 2017’de hazırlanan “Yabancı Diller Türkçe A1 Seviyesi Kurs Programı”*
- *YEE tarafından 2018’de hazırlanan “Yabancı Dil Olarak Türkçe İlk Kazanımlar için Başvuru Rehberi A1 Öncesi”*
- *TMV tarafından 2019’da hazırlanan Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı*
- *MEB tarafından 2020’de hazırlanan “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Programı”*

Bahsi geçen programların hepsi standardizasyon sorununu çözmeye yönelik atılan adımlar olmakla beraber bu çalışmada, içlerinden en güncel baskıya sahip olan Türkiye Maarif Vakfı tarafından hazırlanan program incelenmiştir. Program alanın kıymetli akademisyenleri ve araştırmacıları tarafından geliştirilmiş, 2020 ve 2025 yıllarında güncellenmiştir. 3. baskı, Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni Tamamlayıcı Cildi (D-AOBM)

esas alınarak güncellenmiş; güncel ve uluslararası standartlara uygun olarak hazırlanmıştır (Türkiye Maarif Vakfı, 2025).

Program, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen tüm yaş grupları için bilimsel bir müfredat çerçevesi çizmektedir. Programın içeriğinin üç bölümden meydana geldiği görülmektedir. 1. bölüm olan girişte programın güncellenme gerekçeleri ve güncellenmesinde atılan adımlar, D-AOBM 2020 Tamamlayıcı Cilt ile ilişkisi, yapı ve özellikleri, temel aldığı yaklaşımlar, genel amaçları, uygulama önerileri ve öğrenme çıktısı tablolarına yer verilmiştir. 2. bölümde on iki yıllık zorunlu eğitimin müfredat çerçevesi çizilmiş, kademelere göre dil seviyeleri ve öğretim tasarımları ile izlenice hazırlama süreçlerinden bahsedilmiştir. Son bölümde ise yetişkinlere yönelik müfredat çerçevesi çizilmiş, yine dil seviyeleri ve izlenicelere yer verilmiştir. Programın sonunda ise alan yazında ve ilgili belgede sık yer verilen terimlerden oluşan bir sözlük bulunmaktadır.

Güncel hacmi 405 sayfadan oluşan programın genel yapısı incelendiğinde eylem odaklı yaklaşımı temel aldığı görülmektedir. Eylem odaklı yaklaşımda dilin öğrenicisi, sosyal ortamlarda görevler yerine getiren ve diğer bireylerle etkileşim içinde olan sosyal aktörlerdir (Coşkun, 2017, s. 83; Günday, 2022, s. 818; Acar, 2025, s. 36). Program yapısal olarak alımlama, üretim, etkileşim ve aracılık olmak üzere dört beceri alanı üzerine inşa edilmiştir. Bu iletişim becerileri; iletişimsel dil yetkinlikleri olarak belirlenen dilsel yetkinlik, toplum dilbilimsel yetkinlik ve edimsel yetkinliklerle bütünlük bir biçimde ele alınmaktadır. Dilsel yetkinlik dilin biçim ve anlam bakımından doğruluğunu; toplum dilbilimsel yetkinlik dilin çeşitli kültürel bağlamlarda kullanımını; edimsel yetkinlik ise bağlama göre iletişim kurabilmeyi açıklamaktadır (TMV, 2025, s. 20).

Hazırlanan programların uygulamaya aktarılmasında ders materyalleri önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan ders materyallerinin de incelenmesi öğretim sürecinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Ders Materyalleri

Teknolojinin gelişimi, diğer alanlarda olduğu gibi dil öğretiminde de materyallerin çeşitlenmesine yol açmıştır. Özellikle yabancı dil öğretiminde dijital içerikler, çevrimiçi ve interaktif uygulamalar, yapay zekâ destekli araçlarla öğretim süreçleri zenginleşmektedir. Bununla beraber ders kitapları ulaşılabilirliği, ekonomikliği ve kılavuz özelliğine sahip olmasıyla en çok tercih edilen materyallerden biridir (Yavuzel vd., 2024, s. 53). Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde yabancılara Türkçe öğretimi alanında hazırlanmış önemli eserler incelenmiştir.

Cumhuriyet sonrasında yabancılara Türkçe öğretimi, üniversiteler bünyesinde gelişim göstermiştir. Boğaziçi Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi ilk kaynakların yazılmasına öncülük eden kurumlardır (Erdem, 2009, s. 890). Bu üniversitelerin yanında İstanbul Üniversitesi ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi de ilk ders kitaplarının yayımlandığı kurumlar arasında olup Sebüktekin'in *Yabancılar İçin Türkçe: Dilbilimsel Bir Yaklaşım*; Sermet Sami Uysal'ın *Türkçe Dersleri Konuşma, Okuma, Yazma ve Dilbilgisi*; Kaya Can'ın *Yabancılar İçin Türkçe-İngilizce Açıklamalı Türkçe Dersleri*; Kenan Akyüz'ün *Yabancılar İçin Türkçe Dersleri, Konuşma, Okuma*; Hamza Zülfikar'ın *Yabancılar İçin Türkçe Dil Bilgisi* adlı kitapları alanda kullanılan ilk kitaplardır (Durmuş, 2013, s. 109).

İlerleyen yıllarda Türkçe Öğretim Merkezlerinin sayısındaki artış hazırlanan ders kitaplarının da çeşitlenmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda çeşitli kurumlar öğrencilerin becerilerini kademeli olarak geliştirmeyi amaçlayan, birden fazla kitaptan oluşan bütüncül dil setleri hazırlamışlardır. Günümüz TÖMER'lerinde en çok kullanılan dil setleri Ankara Üniversitesi'nin *Yeni Hitit*, Gazi Üniversitesi'nin *Yabancılar İçin Türkçe*, İstanbul Üniversitesi'nin *İstanbul*, Dokuz Eylül Üniversitesi'nin *İzmir* ve Yunus Emre Enstitüsü'nün *Yedi İklim* başlıklarıyla yayınladıkları kitaplardır (Mutlu, 2020, s. 373). Bu setler en yaygın kullanılan materyaller olmakla birlikte yeni dil setlerinin geliştirilmesi ve çeşitlenmesi süreci devam etmektedir. Dil setlerinin dışında çeşitli tekil kaynaklar da bulunmaktadır (Topçuoğlu, 2018, s. 398).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan dil setleri incelendiğinde büyük ölçüde Avrupa Ortak Başvuru Metni doğrultusunda yapılandırılıp güncellendikleri görülmektedir. Bu setler genelde A1'den C1 düzeyine kadar kademeli bir ilerleme sunmaktadır.

DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil bir milletin kültürel birikim ve mirasının gelecek nesillere taşıyıcısıdır (Büyükkız vd., 2020, s. 656). Bu kapsamda ana dili olarak Türkçe öğretimi kapsamında yürürlükte olan program ve ders materyallerinde, Türk kültür ve mirasından izlerin olması elzemdir. Güncel öğretim programında “*milli, manevi, ahlaki, tarihi, kültürel ve sosyal değerlere önem veren*” nesiller yetiştirmek amaçlanmaktadır (MEB, 2024, s. 5). Ana dilinin yanında ikinci/yabancı dil öğretiminde de dil, kültürün bir taşıyıcısı olarak öğrencilerin dili daha anlamlı ve uygun bağlamlarda kullanmalarını sağlamaktadır. Hedef dilin kültürel değerlerinin öğretim sürecine dahil edilmesinde ders kitapları önemli bir araçtır (Öztürk, 2020, s. 291). Bu doğrultuda çalışmanın bu kısmında, önceki başlıklarda bahsi geçen güncel

öğretim programları ve ders kitapları araştırmacılar tarafından belirlenen anahtar kelimelerle taranmış ve programa hangi bağlam altında eklendiği tablolar halinde sunulmuştur.

İnceleme kapsamında 2024 Türkçe dersi öğretim programı, ortaokul düzeyindeki güncellenmiş beşinci sınıf ders kitabı, Eğitim Bilişim Ağı (EBA) içerikleri ve Türkiye Maarif Vakfı tarafından hazırlanan yabancı dil olarak Türkçe öğretim programı dikkate alınmıştır. Söz konusu kaynaklar, Türkiye’de dil eğitiminin güncel yapısını yansıtmaları bakımından seçilmiştir. İçeriklerin incelenmesinde belirli kavramlar (kültür, miras, gelenek, milli vb.) merkeze alınarak tematik bir okuma yapılmıştır. Bu doğrultuda öğretim programları ve materyallerde dil, kültür ve kimlik ilişkisini yansıtan unsurlar belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. 2024 Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde Türk Kültür ve Mirasının İzleri

Anahtar Kelime	Kullanımı
“Miras”	Somut olmayan kültürel miras, kültürel mirasa yönelik duyarlılık
“Kültür”	Kültür okuryazarlığı becerisi
“Adet/örf/gelenek”	Geleneksel Türk sporları, geleneksel sanatlar, geleneksel çocuk oyunları, geleneksel mimari; selamlaşma, vedalaşma, kutlama, aile ve akrabalık ilişkileri, misafirperverlik, komşuluk, asker uğurlama, bayramlar gibi gelenekler; geleneksel söz varlığı
“Türk”	Başarılı Türk sporcu, bilim insanı, sanatçı, edebiyatçı, mucit, girişimcileri; Türk sanatı, sporu, Türk dünyası ve Türk İslam Medeniyetleri; Türk destan ve hikayeleri
“Millî”	Millî bilinç, Millî Mücadele, millî kimlik, millî egemenlik, millî ve manevî değerler, millî irade

Tablo 1’de görüldüğü üzere seçilen anahtar kelimelerden en çok geleneğe ağırlık verildiği görülmektedir. Türk toplumunun yıllardır süregelen geleneklerinin yanında gündelik geleneklere de yer verildiği göze çarpmaktadır. Bunun yanında öğrencilerde millî bilinç ve kültür oluşturacak konulara da yer verildiği görülmektedir. Bu yönleriyle programın “öğrencilerin millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermeleri; millî duygu ve düşüncelerini geliştirmeleri” özel amacını gerçekleştirmeye yönelik hazırlandığı söylenebilir.

Tablo 2. Türkçe 5. Sınıf Ders Kitabında Türk Kültür ve Mirasının İzleri

Anahtar Kelime	Kullanımı
“Miras”	UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
“Kültür”	Kültürel miras
“Adet/örf/gelenek”	Geleneksel çocuk oyunları, geleneksel kutlamalar, geleneksel sanat ve zanaatlar; bayram, misafir, fıkra, büyüğe saygı, evlilik gibi Türk gelenekleri
“Türk”	Türk dünyası haritası, Türk filmleri, Türk oyunları, Türk milleti, Atatürk, Türk askeri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Türk halk kültürü, Türk kahvesi, Türk sanatları, Türk okçuluğu, Türk edebiyatı, Türk kültürü, Türk düğünleri, Türk toplumu, Türk kadınları, yeni Türk harfleri, Türk vatandaşı, Türk gelenekleri
“Milli”	Milli bayram, milli bilinç, milli mücadele, milli alfabe

Tablo 2’de görüldüğü gibi 5. sınıf ders kitabında en çok bahsi geçen anahtar kelime “Türk” olmuştur. Türk gelenekleri, Türk tarihi ve kültürüne yönelik unsurlara yer verilmiştir. Bu doğrultuda ders kitabının, programda yer alan değerleri yansıttığını söylemek mümkündür. Köçer (2025, s. 168) de çalışmasında beşinci sınıf ders kitabının programdaki kültür okuryazarlığı ile ilgili çıktılarıyla uyumlu olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3. EBA Platformunda Türk Kültür ve Mirasının İzleri

Anahtar Kelime	Kullanımı
“Miras”	Kültürel miras (Kadim şehirler), sözlü miras, somut olmayan kültürel miras, yaşayan insan hazineleri, Türk dünyasının hazineleri
“Kültür”	Milli kültür, okuma kültürü
“Adet/örf/gelenek”	Hikâye geleneği, geleneksel meslekler, gündelik geleneksel alışkanlıklar,
“Türk”	-
“Milli”	Milli kültür (Konukseverlik, edebiyat, mutfak, bayram ve özel günler, sanat ve zanaat)

Tablo 3’e bakıldığında EBA platformunda Türk kültür ve mirasından izler taşıyan birçok dijital içerik bulunmaktadır. EBA’nın arama kısmından Türkçe dersi sınırlandırılarak anahtar kelimelerle taranan bu içerikler video, ses, etkileşimli oyun ve etkinlikler ile doküman türlerinde tasarlanmıştır. “Türk” anahtar kelimesi arandığında “Türk dili ve edebiyatı” alanında iki bine yakın veriye ulaşılmışken Türkçe dersi altında veri bulunamamıştır. Bunun dışındaki tüm anahtar kelimeleri barındıran çeşitli içeriklere yer verilmiştir.

Tablo 4. Maarif Vakfı Yabancılar Türkçe Öğretimi Programında Türk Kültür ve Mirasın İzleri

Anahtar Kelime	Kullanımı
“Miras”	Anadolu’nun kültürel mirası; Mekanlar, yapılar ve kültürel miras; geleneksel oyunlar ve kültürel miras
“Kültür”	Çoğul kültürülük, sosyokültürel bağlam, kültürlerarası bilinç, kültürlerarası etkileşim, hedef kültürü tanıma ve hakkında konuşma
“Adet/örf/gelenek”	Yayın geleneklere farkındalık, geleneksel davranışlar, sosyal gelenekler
“Türk”	Türk kültüründeki ifadeler, Türk kültüründeki jest ve mimikler
“Milli”	-

Tablo 4’te anlaşıldığı gibi programda en çok “kültür” kavramına farklı bağlamlarda yer verilmiştir. Programın yeni baskısında çoğul kültürülülüğün temel yetkinliklerden biri olarak kabul edilmesi bu durumu açıklar niteliktedir. Ayrıca Türk kültürüne yönelik unsurların da yer aldığı görülmektedir. Bu durum yabancı öğrencilerin Türkiye’yi tanıyıp benimsemelerine olumlu katkı sağlayabilir.

Elde edilen bulgular hem ana dili ve yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültür ve miras unsurlarına farklı boyutlarıyla yer verildiğini göstermektedir. Ana dil öğretiminde bu unsurların daha çok milli kimlik, tarihsel bilinç ve kültürel süreklilik bağlamında ele alındığı görülürken yabancı dil olarak öğretimde ise kültürel öğelerin daha çok iletişimsel bağlamda ve günlük yaşam pratikleri şeklinde verildiği dikkat çekmektedir.

Erişimde yaşanan sınırlılıklar ve alan yazında yapılan çalışmalar sebebiyle dil setleri taramaya dahil edilmemiştir. Alan yazında ders kitaplarının kültürel boyutlarının incelendiği birçok çalışma mevcuttur: Maden (2021, s. 96), yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları ile ilgili lisansüstü tezleri incelediği çalışmasında kültür aktarımı ile ilgili 24; Koyuncu (2022, s. 97) ikinci/yabancı dil olarak Türkçe ders kitaplarının kültürel boyutuyla ilgili çalışmaları incelediği meta-sentezinde 26; Gülden (2023) ise alanın kültürel boyutunu ele aldığı makaleleri taradığı meta-sentezinde ders kitapları ile ilgili 25 çalışmaya rastlamıştır.

ORTAK KÜLTÜREL MİRAS

Türk dünyasında yer alan ülkeler arasında tarihsel, kültürel ve dilsel açıdan güçlü bağlar bulunmaktadır. Çalışmanın bu son bölümünde, Türkiye Cumhuriyetleri arasında paylaşılan ortak kültürel miras unsurlarının öğretim

programları ve ders materyallerine ne ölçüde yansıdığı incelenmiştir. Bu doğrultuda bir önceki başlıkta olduğu gibi belirlenen anahtar kavramlar üzerinden yapılan taramalarla ortak kültüre ilişkin unsurların hangi bağlamlarda ele alındığı ortaya konmaya çalışılmıştır. “Türki cumhuriyetler, akraba topluluklar, Türk soylu, Türk cumhuriyetleri/devletleri, Türk dünyası, Kazakistan, Kırgızistan, KKTC, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan” anahtar kelimeler olarak belirlenmiştir.

Ana dili olarak Türkçe öğretimi bağlamında güncel ortaokul programı incelendiğinde metin seçimi hususlarında “*Seçilecek metinler arasında Türk Cumhuriyetleri ile Kıbrıs ve Balkan Türkleri edebiyatlarından eserlere de yer verilmelidir.*” maddesi dikkat çekmektedir (MEB, 2024, s. 23). Bu durum öğrencilerin Türk dünyasının edebi şahsiyetlerini tanınması ve okuması bakımından önemli bir çıktı olarak ele alınabilir. Programda yapılan taramada anahtar kelimelerden başka bir sonuca ulaşılmamıştır.

İncelenen beşinci sınıf ders kitabında ise diğer düzeylerde de yer aldığı gibi kitabın son sayfalarında “Türk Dünyası Haritası” göze çarpmaktadır. Bu haritada Türk cumhuriyetleri ve Türk bölgeleri ile Türk toplulukları renkli şekilde gösterilmiştir. Ancak Çoban ve Polatcan’a (2025, s. 294) göre haritadaki bazı komşuların; Türk dünyası için mühim olan nehir, boğazların ve şehirlerin ve kültürel eserleri barındıran bazı bölgelerin isimlerine yer verilmesi gerekmektedir. Ayrıca kitapta “Türk Dünyası Çocuk Oyunları Birdirbir” başlıklı bir çoklu ortam içeriği bulunmaktadır. Video içeriğinde Türk çocuklarının dünyanın dört bir yanında benzer oyunları oynadıkları vurgusu yapılmaktadır. EBA platformu incelendiğinde ise, Türkçe dersi kapsamında veriye rastlanmamış ancak Türk dili ve edebiyatı, sosyal bilgiler, tarih gibi dersler bağlamında çeşitli içeriklere yer verildiği görülmüştür.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi bağlamında Maarif programı incelendiğinde, beklenen bir sonuç olarak belirlenen anahtar kelimelerle ilgili bir sonuca rastlanmamıştır. Programın D-AOBM çerçevesinde, küresel olarak kapsayıcı şekilde hazırlanması bu durumu açıklamaktadır. Bununla birlikte alan yazında Türk soylulara Türkçe öğretimi ile ilgili yapılan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Emek (2020, s. 147) yaptığı meta-sentez çalışmasında ilgili konuda 51 makale ve 26 lisansüstü teze ulaşmıştır. Barcin (2024) da araştırmasında 65 makaleye erişmiştir. Görüldüğü üzere Türk soylulara Türkçe öğretimi, araştırmacıların ilgisinin yoğun olduğu bir daldır. Nitekim Biçer ve Alan (2019, s. 156), Türk soylulara Türkçe öğretiminin başlı başına bir alan olduğunu ve diğer yabancılardan farklı olarak ele alınmaları gerektiğini belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde Türkiye’de dil eğitimi, İsmail Gaspıralı’nın “*Dilde, fikirde, işte birlik*” ülküsünden hareketle bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Öncelikle Türkiye’nin eğitim sistemi genel hatlarıyla tanıtılmış, ardından ana dili ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, öğretim programları ve ders materyalleri çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca dil öğretiminde kültür ve miras unsurlarının yeri ile ortak kültürel mirasın eğitim süreçlerine yansımalarına yer verilmiştir.

Türkiye’de Türkçe öğretiminin özellikle 2005 sonrası dönemde yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda önemli bir paradigma değişimi geçirdiği görülmektedir. 2019 ve 2024 programları ise beceri temelli yapı, okuryazarlık becerileri ve değerler eğitimi ile daha bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. Geleneksel dil bilgisi merkezli yaklaşımlardan uzaklaşarak beceri temelli ve iletişimsel dil öğretimi anlayışına doğru belirgin bir yönelim söz konusudur. Bu dönüşüm, öğretim programlarının yapısında ve ders materyallerinin içeriğinde açıkça gözlemlenmektedir. Ana dili olarak Türkçe öğretiminde dilin kültürel ve milli boyutunun güçlü bir şekilde vurgulandığı dikkat çekmektedir. Öğretim programları ve ders kitapları, öğrencilerin milli kimlik, tarihsel bilinç ve kültürel değerlerle donatılmasını hedeflemektedir. Bu durum, dil eğitiminin aynı zamanda bir kültür aktarım aracı olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bağlamında ise en temel sorunlardan biri ortak bir programın eksikliğidir. Son yıllarda Türkiye Maarif Vakfı ve D-AOBM çerçevesinde geliştirilen programlar bu eksikliği gidermeye yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Buna rağmen günümüzde sayıları artan kurumlar arasındaki farklılıklar nedeniyle sistemin tam anlamıyla bütüncül bir yapıya ulaşmadığını söylemek mümkündür. Bunun yanında yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde işlevsel ve iletişim odaklı bir yaklaşımın benimsendiği görülmektedir. Kültürel unsurlar bu bağlamda daha çok günlük yaşam pratikleri ve iletişimsel durumlar üzerinden sunulmaktadır. Bu farklılık, hedef kitle ve öğretim amaçlarının çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan Türk dünyasına yönelik unsurların öğretim programları ve materyallerde sınırlı düzeyde yer aldığı dikkat çekmektedir. Mevcut içeriklerde bu bağlamın daha sistematik ve bütüncül bir şekilde ele alınmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu durum, dil temelli kültürel iş birliği açısından önemli bir gelişim alanı olarak değerlendirilebilir.

Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ve güncel ders kitaplarının dijitalleşme süreciyle birlikte daha erişilebilir ve çeşitlenmiş bir yapıya kavuştuğu görülmektedir. Bunun yanında söz konusu materyallerin yalnızca dil becerilerinin kazandırılmasına odaklanmayıp kültürel aktarım, değer eğitimi ve kimlik inşası gibi hususları

da kapsadığı söylenebilir. Ana dil öğretiminde kültür ve miras konularına daha belirgin ve doğrudan yer verilirken yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde bu unsurların daha çok iletişimsel bağlamlarda ve genel kültürel içeriklerden oluştuğu da ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Bu çalışmadan hareketle aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- İlerleyen çalışmalarda, Türk dünyasında dil öğretimi hususunda iki ya da daha fazla ülkenin karşılaştırılması yapılabilir.
- Yapılacak çalışmalar düzeylere ve dil öğretiminin çeşitli alanlarına göre çeşitlendirilebilir.
- Dil öğretim materyalleri ve programlarında Türk dünyası ile ilgili daha fazla içeriğe yer verilerek öğrenciler Türk milletinin birliği ve tarihi hakkında bilinçlendirilebilir.
- Kültür ve miras içerikleri, eleştirel ve karşılaştırmalı kültür bilinci geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılabilir.
- Türk dünyasında dil eğitimine yönelik bütünlük dil eğitim modelleri geliştirilebilir; ortak bir program oluşturulabilir.

Kaynakça

- Acar, A. (2025). The social action-oriented approach: linking goals to practice. *YENİSEY Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (1), 34-43. DOI: 10.29228/yenisey.82172
- Adıgüzel, O. C. (2021). An analysis of educational aims in Turkey: A social and political context. *Revista Educativa- Revista de Educação*, 24(1), 31. <https://doi.org/10.18224/educ.v24i1.8961>
- Arı, G. (2013). Türkiye’de ana dili öğretim programları. Yıldız, C. (Ed.). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi* (4. Baskı, s. 79-91). Pegem Akademi.
- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 146(01.12), 2008. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/arslan.htm
- Barcın, S. (2024). Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimi alanında yapılan çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 13(5), 2274-2293. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1538156>
- Biçer, N. (2012). Hunlardan günümüze yabancılara Türkçe öğretimi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 1(4). 107-133. <https://doi.org/10.7884/teke.100>
- Biçer, N. (2017). *Türkçe öğretimi tarihi*. Kesit Yayınları.
- Biçer, N., Alan, Y. (2019). Türk soylulara Türkçe öğretimi ile ilgili çalışmalara genel bir bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29(1):143-157. DOI: 10.18069/firatsbed.538665
- Budak, L., & Budak, Ç. (2014). Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne ilköğretim programları (1870-1936). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(1), 377-393. <https://doi.org/10.7884/teke.270>
- Büyükikiz, K. K., Güler Yıldız, A. ve Kızırdıncı, F. (2020). 1-8 seviyeleri Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitapları’ndaki etkinliklerinin Millî Eğitim Bakanlığı programındaki kazanımlara göre değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(3), 655-669. DOI: 10.16916/aded.745587
- Coşkun, O. (2017). Yabancı dil öğretiminde eylem odaklı yaklaşım. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 16(16), 83-101. <https://izlik.org/JA97KU79ML>
- Çarkıt, C. (2021). 1981 ve 2019 Türkçe dersi öğretim programlarının dinleme eğitimi açısından karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(3), 827-838. <https://izlik.org/JA57ZY35FC>
- Çiftçi, B., Aydın, A. (2020). Eğitim Bilişim Ağı (EBA) Platformu Hakkında Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşleri. *Türkiye Kimya Derneği Dergisi Kısm C: Kimya Eğitimi*, 5(2), 111-130. <https://doi.org/10.37995/jotesc.765647>

- Çoban, İ., & Polatcan, F. (2025). Türkçe ders kitaplarındaki Türk dünyası haritası üzerine. *Geomatik*, 10(2), 294-303. <https://doi.org/10.29128/geomatik.1643874>
- Demir, D., Özdiç, F., Ünal, E. (2018). An examination of participation to the education information network (EBA) portal. *Erzincan University Journal of Education Faculty*, 20(2), 407-422. <https://doi.org/10.17556/erziefd.402125>
- Dilidüzgün, Ş. (2013). Yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanan ilköğretim Türkçe öğretim programı ve ders kitaplarında metin-odaklı görevlerin yeri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17), 274-289. <https://izlik.org/JA47PN29ZF>
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılara Türkçe öğretimi* (2. Baskı). Grafiker Yayınları.
- Durmuşçelebi, M., Temircan, S. (2017). MEB (eğitim bilişim ağı) EBA'daki eğitim materyallerinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 632-652. <https://doi.org/10.26466/opus.357033>
- Emek, M. (2020). 2010-2020 yılları arasında Türk soylulara Türkiye Türkçesi öğretimi alanında Türkiye'de yapılan tez ve makale türü akademik çalışmaların çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Okur, A. vd. (Ed.). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yeni yönelimler 2* (s. 147-165). Beşiz Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2022). Atatürk ve Türk Dil Kurumu. *Türk Dili*, 71(851), 4-18.
- Erdem, İ. (2009). Yabancılara Türkçe öğretimiyle ilgili bir kaynakça denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (3), 888-937.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basın/Yayın/Tanıtım.
- Göçer, A. ve Kılıç, B. S. (2021). Türkçenin ikinci/yabancı dil olarak öğretimi programları ile programlarla ilgili yapılan çalışmalara genel bakış. *Çukurova Araştırmaları*, 7(2), 238-261. DOI: 10.29228/cukar.51498
- Gögüş, B. (1970). Anadili olarak Türkçenin öğretimine tarihsel bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 18, 123-154. <https://izlik.org/JA97LM99CW>
- Güliden, B. (2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin kültürel boyutunu ele alan çalışmaların incelenmesi: meta-sentez çalışması. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 15-44. <https://doi.org/10.32321/cutad.1187941>
- Gün, M., Kaya, İ. (2020). Geçmişten günümüze Türkçe dersi öğretim programları -1- cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet dönemi Türkçe dersi öğretim programları. Akçay, A., Kardaş, M. N. (Ed.). *Türkçe dersi öğretim programları* (2. Baskı, s. 27-48). Pegem Akademi.
- Günday, R. (2022). Yabancı dil eğitiminde içerik temelli öğretim modeli ve eylem odaklı yaklaşım. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 815-832. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164892>

- Güneş, F. (2014). Konuşma öğretimi yaklaşım ve modelleri. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 3(1), 1-27. <https://izlik.org/JA78DZ84CF>
- Güney, S. & Eroğlu, S. (2024). Yabancılara Türkçe öğretimi alanında ölçme ve değerlendirme üzerine yapılan çalışmaların anahtar kelimelerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisi (UTÖAD)*, 4(1), 159-180. DOI: <https://zenodo.org/doi/10.5281/zenodo.12098234>
- Kardaş, D. (2020). Geçmişten günümüze Türkçe dersi öğretim programları. Temur, N. Şengül, M. (Ed.). *Türkçe öğretim programları* (s. 17-54). Pegem Akademi.
- Kardaş, M. N., Esendemir, N., Kardaş, N. (2021). Türkçe dersi öğretim programlarında yazma eğitimi. Kardaş, M. N. (Ed.). *Yazma eğitimi* (s. 25-55). Pegem Akademi.
- Karsak, H. G. O., Şan, İ. (2023). Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze Türkçe dersi öğretim programlarında ilk okuma yazma. Ateş, H. (Ed.). *Sınıf öğretmenleri ve adayları için ilkokullarda dil öğretimi* (s. 167-190). Eğitim Yayınevi.
- Kaya, M. ve Aydın, E. (2024). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı ile 2024 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın karşılaştırılması. *Harran Maarif Dergisi*, 9 (1), 108-146. DOI: 10.22596/hej.1482003.
- Kocayigit, A, & Aykaç, N. (2019). İlkokul Türkçe öğretim programının eğitim programı öğeleri açısından değerlendirilmesi (1923-2017). *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (44), 251-279. <https://izlik.org/JA74PY96GT>
- Koyuncu, İ. (2022). *İkinci/Yabancı Dil Olarak Türkçe Ders Kitaplarında Kültür Konusuna Yönelik Araştırmalar: Bir Meta-Sentez Çalışması* [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Ankara.
- Köçer, N. (2025). Türkiye yüzyılı Maarif Modeli Türkçe dersi öğretim programı ve 5. sınıf Türkçe ders kitabının kültür okuryazarlığı bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 14(1), 161-171. <https://doi.org/10.7884/teke.1589388>
- Kurudayıoğlu, M. ve Soysal, T. (2016) Cumhuriyet dönemi ilkokul Türkçe dersi öğretim programlarının söz varlığının geliştirilmesi açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(4), 559-598. <https://doi.org/10.16916/aded.90932>
- Kutlubay, H. (2015). *1928’den günümüze kadar Türkçe öğretimi programlarında dil bilgisi öğretiminin durumu*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Maden, S. (2021). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları ile ilgili lisansüstü tezlerin analizi*. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 90-102. DOI: 10.48066/kusob.876092

- MEB, (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1-8. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Memiş, M. & Kalyoncu, M. R. (2024). 2024 Türkçe Öğretim Programı ile 2019 Türkçe Öğretim Programı'nın karşılaştırmalı incelenmesi. *International Journal of Language Academy*, 12 (2), 176-199. <https://doi.org/10.29228/IJLA.76352>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Eğitim Bilişim Ajrı*. <https://www.eba.gov.tr>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı Türkiye yüzünlü maarif modeli*. Ankara.
- Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973), Kanun No. 1739, *Resmî Gazete* 14574.
- Mutlu, H. H. (2020). Yabancılara Türkçem öğretiminde kullanılan ders kitaplarında (İstanbul yabancılar için Türkçe öğretim seti, yedi iklim öğretim seti) yer alan metinlerin okunabilirlik düzeylerinin incelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(22), 371-386. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.728455>
- Nunan, D. (2013). *What is this thing called language?* (2nd Edition). Bloomsbury Publishing.
- Oğuztekin, E., Bektaş, O., Karaca, M. & Metin, M. (2022). Secondary School Students' Views on Education Information Network. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 23(1), 433-459. DOI: 10.17679/inuefd.985561
- Özdoğan, M. (2015). Türkiye'de ulus inşası ve dil devrimi (1839-1936). *Akademik Hassasiyetler*, 2(3), 227-262. <https://izlik.org/JA76NT82JS>
- Özmen, N. (2024). Geçmişten bugüne bilim dili olarak Türkçe. *Aydın Türklük Bilgisi*, 10(1), 83-121. <https://izlik.org/JA36AL58XU>
- Öztürk, B. K. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde somut olmayan kültürel mirasın aktarımı. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 288 312. <https://doi.org/10.32321/cutad.781673>
- Richards, J. C., Schmidt, R. (2010). *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics* (4th edition). Pearson Education.
- Ringbom, H. (1980). On the distinction between second-language acquisition and foreign-language learning. *AFinLAn vuosikirja*, 37-44.
- Şahin, A. (2012). İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin Türkçe başarı durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi / A study of variables of primary and elementary school students in Turkish. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1). <https://izlik.org/JA75MG95JH>
- Şen, Ü. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ihmal edilmiş iki program: 1986 ve 2000 programları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 4(4), 545-558. <https://doi.org/10.16916/aded.39852>

- Tansel, A. (2013). Supplementary education in Turkey: Recent developments and future prospects. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2339463>
- Tekin, T. (1988). Atatürk ve Türk dilinde reform. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 4(12), 1023-1043. <https://izlik.org/JA46FA55JE>
- Tekşan, K., Çinpolat, E. (2021). Türkiye’de ana dili öğretimi. Alver, M., Sügümlü, Ü. (Ed.). *Kuram ve uygulamada ana dili öğretimi* (s. 20-40). Anı Yayıncılık.
- Temizkan, M., Bağcı, H. (2008). 2005 İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim (5. sınıflar) Programı öğrenme alanlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Milli Eğitim*, 37(179), 178-194.
- Topçuoğlu, F. (2018). Türkçenin yabancılara öğretiminde yazılı kaynaklar. Durmuş, M., Okur, A. (Ed.). *Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı* (s. 387-399). Grafiker Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2024), *Birinci Türk Dili Kurultayı: Tezler, Müzakere Zabıtları* (26 Eylül 1932) [e kitap]. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Maarif Vakfı. (2025). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi programı* (3. baskı). <https://turkiyemaarif.org/view-pdf/168c7bcc93c524.pdf>
- Uçgun, D (2019). Tarihi süreç içerisinde Türkçe öğretim programları ve Türkçe öğretmenlerinin yetiştirilmesi. Güzel, A., Karatay, H. (Ed.). *Türkçe Öğretimi El Kitabı* (3. Baskı, s. 89-105). Pegem Akademi.
- Üstten, A. U., & Uzun, Y. (2010). Türk Eğitim Sisteminde Türkçenin Yeri ve Önemi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 939-954. <https://izlik.org/JA25DC28DX>
- Vural, H., Böler, T. (2017). *Ses ve şekil bilgisi*. Kesit Yayınları.
- Yavuzel, S., Erdal, K., Gölen, G., Mert, K. N. Ü., Deveci, R., Saitoglou, A., ..., Uçar, T. (2024). Yabancı Dil Olarak Türkçe B1-B2 Düzeyi Ders Kitaplarında Yer Alan Tanınmış Kişilerin Kültürel Aktarım Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sanat Tasarım ve Eğitim Dergisi*, 5(1), 53-65. <https://izlik.org/JA56LY24WH>
- Yükseköğretim Kanunu. (1981). Kanun No. 2547, *Resmî Gazete* 17506.
- Yükseköğretim Kurulu. (t.y.). *YÖK Akademik: Üniversiteler*. <https://akademik.yok.gov.tr/AkademikArama/view/universityListview.jsp>

Azerbaycan'da Dil Eğitimi

Senem Demir¹

GİRİŞ

Dil, yalnızca iletişim aracı olmanın ötesinde bir milletin hafızasını, kültürel değerlerini ve tarihsel sürekliliğini aktaran temel bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda dil öğretimi çok dilli ve kültürel açıdan zengin coğrafyalarda kimlik inşası, kültürel devamlılık ve uluslararası iletişim açısından kritik bir rol üstlenir. Azerbaycan hem tarihî mirası hem de çağdaş eğitim politikalarıyla dil öğretiminin toplumsal ve kültürel işlevlerini bütüncül şekilde yansıtan örnek bir ülkedir.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'da ana dil olarak Azerbaycan Türkçesi ile yabancılara Türkçe öğretimi süreçlerini tarihsel, eğitsel ve kültürel boyutlarıyla incelemektir. Çalışmada öğretim programları, ders materyalleri ve kültürel içeriklerin öğretimdeki rolü değerlendirilmiş, ayrıca Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ortak kültürel mirasın dil öğretimi üzerindeki etkisi tartışılmıştır.

Araştırma, ilgili literatür ve resmî belgeleri temel alan nitel bir doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışmanın veri setini, Azerbaycan Elm və Təhsil Nazirliyi tarafından yayımlanan müfredat programları ve strateji belgeler, 1995–2025 yılları arasında yayımlanmış akademik makaleler ve Azerbaycan Türkçesi öğretimiyle ilgili ders materyalleri (kitaplar, çalışma yaprakları, görsel-işitsel materyaller) oluşturmaktadır. Elde edilen veriler, betimsel analiz ve eleştirel söylem analizi yaklaşımlarıyla değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, belgelerde yer alan içeriklerin sistematik olarak özetlenmesini sağlarken, eleştirel söylem analizi dil ve kültür ilişkisini ve öğretim yaklaşımlarının ideolojik veya kültürel boyutlarını değerlendirmeye olanak tanımıştır.

Araştırmanın kapsamı yalnızca incelenen dokümanlar ve akademik kaynaklarla sınırlıdır; sınıf içi gözlem, öğretmen ve öğrenci görüşmeleri gibi saha araştırması yöntemleri kullanılmamıştır. Bu nedenle bulgular, mevcut

---

1 e-posta: snm.rmd@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4647-993X

belgeler ve literatür çerçevesinde değerlendirilmiş olup, pratikteki doğrudan yansımaları hakkında veri sunmamaktadır.

Dil öğretiminin tarihsel, kültürel ve politik temellerini anlamak, Azerbaycan'daki eğitim modelinin günümüzdeki biçimini kavrayabilmek açısından önemlidir. Çünkü bir ülkenin dil politikaları ve öğretim anlayışı, çoğu zaman onun tarihsel deneyimleri, sosyo-politik dönüşümleri ve ulusal kimlik inşası süreçleriyle şekillenmektedir. Bu doğrultuda, Azerbaycan'da dil öğretiminin gelişimini doğru biçimde değerlendirebilmek için ülkenin tarihsel arka planı ve kültürel dinamiklerinin dikkate alınması gerekmektedir.

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NİN KISA TARİHİ

Azerbaycan, Güney Kafkasya bölgesinde, Kafkas Dağları'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Doğusunda Hazar Denizi, kuzeyinde Rusya (Dağıstan), kuzeybatısında Gürcistan, batısında Ermenistan ve güneyinde İran ile kara sınırına sahiptir. Ayrıca Azerbaycan'a bağlı özerk bir bölge olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Ermenistan topraklarıyla ayrılmış olup İran ve Türkiye ile sınır paylaşmaktadır. Bu stratejik coğrafi konumu, Azerbaycan'ı tarih boyunca hem Asya ile Avrupa arasında bir geçit haline getirmiş hem de enerji, ticaret ve jeopolitik alanlarda önemli bir aktör konumuna taşımıştır. Ülkenin Hazar havzasındaki zengin petrol ve doğalgaz kaynakları, bölgesel ve küresel enerji politikalarında belirleyici bir rol oynamasına olanak sağlamıştır (Göl, 2016, s. 154).

Tarihsel süreçte Azerbaycan toprakları; Medler, Persler, Araplar, Selçuklular, Safeviler, Ruslar ve Sovyetler Birliği gibi çeşitli güçlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Antik dönemlerde Azerbaycan toprakları Atropatene olarak bilinmekteydi. Bu ad, Makedonya İmparatoru Büyük İskender'in generallerinden Atropat'a atfen verilmiş olup zamanla dilsel ve tarihsel dönüşümlere uğrayarak Azerbaycan şekline evrilmiştir. Bölge, özellikle Zerdüştlüğün merkezlerinden biri olarak dini ve kültürel açıdan önemli bir rol oynamıştır. İslam'ın bölgeye gelişi ise VII. yüzyılda Arap fetihleriyle gerçekleşmiştir. Arap hâkimiyetinin ardından bölge, çeşitli Türk boylarının etkisi altına girmiştir (Sadık, 2022, s. 45).

XI. yüzyıldan itibaren Selçukluların hâkimiyetiyle birlikte Türk-İslam kültürü Azerbaycan'da daha da kökleşmiştir. Bu süreçte hem siyasi yapı hem de dil ve edebiyat alanlarında büyük değişimler yaşanmıştır (İsmailov, 2014, s. 289). XVI. yüzyılda Safeviler, Azerbaycan topraklarını devletlerinin merkezî bir parçası haline getirmiştir. Safeviler döneminde Şiiilik, devletin resmî mezhebi haline getirilmiş ve bu durum Azerbaycan'ın dinsel yapısında uzun süreli etkiler bırakmıştır.

Safevîler dönemi, Azerbaycan'da önemli siyasal ve dinsel değişimlerin yaşandığı bir süreç olmuştur. Ancak XVIII. yüzyılın sonlarında güç dengeleri değişmiş ve Azerbaycan, Rusya ile İran arasındaki rekabetin merkezi haline gelmiştir. Bu mücadelenin sonucunda 1813 tarihli Gülistan Antlaşması ve 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşmasıyla Azerbaycan toprakları ikiye bölünmüş; kuzey kısmı Rusya'nın, güney kısmı ise İran'ın denetimine geçmiştir. Bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti, bu süreçte Rus İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir (Mutlu, 2018, s. 154).

XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan halkı bağımsızlık arayışlarını yoğunlaştırmıştır. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, 1918'de kurulmasıyla birlikte, Müslüman coğrafyada modern cumhuriyetçilik ilkelerini temel alan ilk siyasi yapılanma olmuştur. Ancak bu cumhuriyetin ömrü kısa sürmüş; 1920'de Sovyetler Birliği'nin bölgeyi işgaliyle sona ermiştir. Bu dönemde Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin dış ilişkileri de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 1919 yılında Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin Dağlı Cumhuriyeti'ne gönderdiği diplomatik misyon, sadece Azerbaycan'ın siyasi ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamakla kalmamış, aynı zamanda bölgedeki etnik ve askerî hareketliliği yakından takip ederek Azerbaycan'ın güvenlik politikalarına dair önemli raporlar hazırlamıştır. Bu misyon, Azerbaycan'ın bölgedeki stratejik çıkarlarını gözetererek uzun vadeli güvenlik ve diplomatik kararlarını şekillendiren bir adım olmuştur (Sadık, 2022, s. 173).

Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) bağlı özerk bir cumhuriyet olarak varlığını sürdürmüştür. Bu süreçte sanayileşme, eğitim ve altyapı alanında gelişmeler yaşansa da kültürel asimilasyon politikaları da uygulanmıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Azerbaycan Cumhuriyeti yeniden bağımsızlığını ilan etmiştir (Nesibli, 2021, s. 273).

Bağımsızlığın ardından Azerbaycan hem ekonomik hem de siyasi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ermenistan ile Dağlık Karabağ meselesi, ülkenin çözüm bekleyen yapısal sorunlarından biri haline gelmiştir. 2020 yılında Azerbaycan, Karabağ Savaşı'nın sonunda bazı işgal altındaki topraklarını geri almayı başarmıştır. Bu gelişme, Azerbaycan'ın yakın tarihinin en kritik olaylarından biri olarak kabul edilmektedir (Erkan, 2023, s. 848).

Azerbaycan'ın tarihi, farklı medeniyetlerin buluşma noktası olduğu için tarih boyunca dinamik ve çok kültürlü bir gelişim süreci yaşamıştır. Bu tarihsel birikim, ülkenin kültürel kimliğini şekillendirirken bölgesel ve küresel siyasetteki rolünü de belirlemiştir. Günümüzde Azerbaycan, tarihinden aldığı güçle bağımsız bir devlet olarak stratejik konumunu korumaya devam etmektedir.

Azerbaycan'da günümüz dil öğretimi politikaları ve dilin toplumsal konumu, tarihsel dönemeçlerden bağımsız değerlendirilemez. Bölge, VII. yüzyılda İslam'ın gelişi ve Türk-İslam kültürünün yerleşmesiyle dil ve yazı geleneği açısından önemli bir dönüşüm yaşamıştır. XI. yüzyıldan itibaren Selçuklu hâkimiyetiyle birlikte Türk dili, eğitim ve resmi yazışmalarda güçlenmiş; medrese ve dini eğitim kurumları aracılığıyla yazılı ve sözlü dilin sistemli olarak öğretilmesi sağlanmıştır.

Safevîler döneminde devletin resmî dili ve eğitim dili olarak Azerbaycan Türkçesi belirli bir kurumsal çerçeveye kavuşmuş, bu dönemde eğitim programlarında dini ve edebî metinler ön plana çıkmıştır. Özellikle medrese ve saray eğitimleri aracılığıyla hem klasik edebiyat hem de yönetim dilinin öğretilmesi dilin toplumsal işlevini pekiştirmiştir.

XIX. ve XX. yüzyıllarda Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nin hâkimiyeti, modern eğitim sisteminin temellerini atmış ve Azerbaycan Türkçesinin eğitimdeki konumunu biçimlendirmiştir. Bu dönemde resmi eğitim programları, dil öğretiminde standartlaştırma ve okuma-yazma becerilerinin yaygınlaştırılmasını hedeflemiş, ayrıca eğitim materyalleri aracılığıyla ideolojik ve kültürel mesajlar aktarılmıştır. Sovyet döneminde okul müfredatları ve ders kitapları, dil öğretimini merkezi politikalarla ilişkilendirirken, yerel kültürel öğelerle dengeli bir yaklaşım geliştirme çabaları da görülmüştür.

1991'de bağımsızlığın kazanılmasıyla Azerbaycan Türkçesi, eğitim ve kamusal alanda yeniden güçlendirilmiş; ders programları ve öğretim materyalleri, ulusal kimliği ve kültürel değerleri destekleyecek şekilde güncellenmiştir. Günümüz dil öğretimi uygulamaları, tarihsel birikim, modern pedagojik yaklaşımlar ve iletişimsel yeterlilik hedefleri çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu süreç, Azerbaycan'da dil öğretiminin yalnızca bir eğitim faaliyeti olmadığını, aynı zamanda toplumsal kimlik ve kültürel devamlılık açısından merkezi bir işlev üstlendiğini göstermektedir.

AZERBAYCAN'IN EĞİTİM SİSTEMİ VE DİL POLİTİKALARI

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi, Sovyetler Birliği döneminden miras kalan merkeziyetçi yapının etkilerini taşımakla birlikte, bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren önemli reform ve dönüşüm süreçlerinden geçmiştir. Eğitim, hem bireyin çok yönlü gelişimini sağlamak hem de toplumsal ve ulusal kimliği pekiştirmek amacıyla şekillendirilmiştir (Boyacı & Yakaryeva, 2025, s. 1119).

Azerbaycan'daki eğitim sistemi, Azerbaycan Anayasası ve 1992 tarihli "Eğitim Hakkında" Yasası ile yasal çerçeveye kavuşturulmuştur. Sistem,

okul öncesinden yükseköğretime kadar kademeli bir yapıya sahiptir ve tüm vatandaşların ücretsiz, eşit ve kaliteli eğitime erişimini garanti altına almaktadır. 2000’li yıllardan itibaren gerçekleştirilen reformlar, eğitimin çağdaş normlara uygun biçimde yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır. Özellikle Bologna Süreci’ne uyum, öğrenci merkezli öğrenme, kredi sistemi, kalite güvencesi ve dijitalleşme alanlarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Aliyev, 2021, s. 2490).

Dil öğretimi, Azerbaycan eğitim sisteminin temel bileşenlerinden biridir. Azerbaycan Türkçesi devlet dili olarak tüm kademelerde öğretilmekte; bunun yanı sıra Rusça, İngilizce ve diğer yabancı diller ikinci veya yabancı dil olarak okutulmaktadır. 2010 sonrasında yürürlüğe giren müfredat reformlarıyla birlikte dil öğretiminde iletişimsel yaklaşımlar benimsenmiş; dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin bütüncül biçimde geliştirilmesine öncelik verilmiştir (Təhsil Nazirliyi, 2025). Ayrıca dijital öğrenme materyalleri, çevrim içi değerlendirme araçları ve öğretmen yeterliklerine yönelik hizmet içi eğitim programları dil öğretiminin niteliğini artırmıştır. Günümüzde Azerbaycan’da dil eğitimi politikaları hem çok dilliliği teşvik eden hem de ulusal kimliği koruyan bir anlayışla yürütülmektedir.

Eğitim sisteminin yasal temeli, Azerbaycan Anayasası ve 1992 yılında kabul edilen “Eğitim Hakkında” yasası ile oluşturulmuştur. Bu yasal düzenlemelerle birlikte eğitim alma hakkı anayasal düzeyde koruma altına alınmış; her vatandaşın ücretsiz, eşit ve kaliteli eğitime erişimi garanti edilmiştir. Eğitim sistemi, okul öncesinden yükseköğretime kadar çeşitli kademeleri kapsamaktadır. Erken çocukluk dönemine denk gelen 3–6 yaş aralığı, okul öncesi eğitimin hedef kitesini oluşturmaktadır. Bu kademedeki çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerinin desteklenmesi hedeflenmektedir (Aliyev, 2021, s. 2491).

Zorunlu eğitim, genel ortaöğretime içine alan üç aşamalı bir yapıdadır: birinci kademe dört yıl (ilköğretim), ikinci kademe beş yıl (temel ortaöğretim) ve üçüncü kademe iki yıl (tam ortaöğretim) sürelidir. Bu kademeler sonunda öğrenciler devlet sınavlarına girerek mesleki ya da akademik eğitime yönlendirilirler (Təhsil Nazirliyi, 2025). Bu sistemin en belirgin yönlerinden biri, öğrenme süreçlerinin merkezi sınavlarla değerlendirilmesi ve öğrencilerin akademik veya mesleki eğitime yönlendirilmesidir.

Mesleki teknik eğitim, ortaöğretim sonrası meslek liseleri ve teknik okullar aracılığıyla yürütülmektedir. Bu kurumlar, iş gücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik uygulamalı bilgi ve beceriler sunar. Bu alanda, Sovyet sisteminden devralınan ağırlıklı sanayi merkezli yapı, 1990’lı yıllarda yapılan reformlarla çeşitlendirilmiş; hizmet sektörü ve yeni teknolojilere dayalı meslek alanları da eğitim sistemine dâhil edilmiştir (Akhundova, 2016, s. 10).

Yükseköğretim sistemi, üniversiteler, akademiler ve enstitülerden oluşur. Bu kurumlarda lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde eğitim verilmektedir. 1990'lardan itibaren yükseköğretimde kalite güvencesi, üniversite özerkliği, Bologna Süreci'ne uyum gibi konular gündeme gelmiştir. Öğrenci merkezli öğrenme, kredi sistemi ve değerlendirme süreçleri çağdaşlaştırılmaya başlanmıştır (Aliyev, 2021, s. 2493).

Azerbaycan eğitim sisteminin dikkat çeken bir diğer yönü de öğretim dili politikasıdır. Azerbaycan Türkçesi, tüm kademelerde temel öğretim dili olarak benimsenmiştir. Ancak ülkedeki etnik ve kültürel çeşitlilik göz önünde bulundurularak Rusça ve diğer dillerde eğitim veren okullar da bulunmaktadır (Kolıkpınar, 2017, s. 110). Bu çok dilli yapı hem kültürel çoğulculuk hem de bölgesel gereklilikler bağlamında değerlendirilmektedir.

Azerbaycan hükümeti, eğitime ayrılan bütçeyi sürekli olarak artırmakta ve özellikle kırsal bölgelerde okul altyapısını iyileştirme çalışmalarına öncelik vermektedir. Devlet destekli burs programları ve uluslararası eğitim iş birlikleri, yükseköğretimde erişim fırsatlarını genişletmektedir. Eğitim bütçesi, ülkenin ekonomik kalkınmasıyla paralel olarak büyümekte olup, dijital eğitim materyallerine ve öğretmen yetiştirme programlarına ayrılan kaynaklar özellikle son yıllarda artırılmıştır (Gurbanova, 2025, s. 34). Dijital altyapının güçlendirilmesiyle eğitimdeki kalite artışı ve öğrencilerin modern teknolojilere erişimi sağlanmıştır.

Son yıllarda Azerbaycan'da eğitim sisteminde dijital dönüşüm hızlanmış, uzaktan eğitim uygulamaları ve akıllı sınıf sistemleri yaygınlaşmıştır. Dijital eğitim araçlarının öğretim süreçlerine entegre edilmesi öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirirken öğretmenlerin de modern eğitim tekniklerini benimsemelerine olanak tanımaktadır. STEM eğitiminin teşvik edilmesiyle birlikte bilim ve teknoloji odaklı müfredat reformları gündeme gelmiştir. Azerbaycan, uluslararası rekabette yer almak adına teknik ve dijital eğitime yatırım yaparak genç nesilleri teknoloji odaklı mesleklere yönlendirmeyi amaçlamaktadır (Quliyeva, 2024, s. 382).

Azerbaycan'da öğretmen eğitimi büyük önem taşımaktadır. Eğitim fakültelerinde müfredat reformları uygulanarak öğretmen adaylarının pedagojik becerileri artırılmaya çalışılmaktadır. Hizmet içi eğitim programları öğretmenlerin modern öğretim tekniklerine uyum sağlama yeteneklerini güçlendirmektedir. Eğitimde kaliteyi artırmaya yönelik olarak öğretmenlerin sürekli gelişimi teşvik edilmekte, üniversiteler ile iş birlikleri sayesinde uluslararası akademik programlara erişim sağlanmaktadır. Bu çalışmalar, öğretmenlerin profesyonel yeterliliklerini geliştirmeyi ve eğitimdeki kaliteyi artırmayı amaçlamaktadır (Gurbanova, 2025, s. 39).

Azerbaycan eğitim sistemi, tarihsel gelişimi ve çağdaş değişimlere uyum sağlama süreci doğrultusunda şekillenmektedir. Eğitimde yapılan düzenlemeler bireylerin bilgi, beceri ve değerler açısından gelişimine katkıda bulunurken toplumsal dönüşüm süreciyle de bağlantılıdır. Özellikle yükseköğretimde uluslararası ölçütlere uygun bir yapı oluşturulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmekte; öğretmen eğitimi, müfredat geliştirme ve akademik düzeyde yapılan iyileştirme girişimleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Sürekli yenilenen eğitim politikaları, bireysel ve toplumsal gelişimi desteklemeye yönelik bir yaklaşım sunmaktadır.

AZERBAJYCAN'DA ANA DİL ÖĞRETİMİ

Ana dil öğretimi, bireyin kimlik gelişimi, düşünsel becerilerinin oluşumu ve kültürel değerlerle bütünleşmesi açısından büyük önem taşır. Bu bağlamda Azerbaycan'da ana dil öğretimi; dilsel yetkinliğin kazandırılmasının ötesinde, ulusal kültürün aktarılması, tarihsel bilinç ve edebi birikimin kazandırılması gibi çok yönlü işlevler üstlenmektedir. Bu öğretim sürecinin temelini oluşturan kurikulum modeli¹, ders materyalleri ve pedagojik uygulamalar, çağdaş eğitim anlayışı doğrultusunda şekillendirilmektedir.

Öğretim Programları

Azerbaycan'da ana dil öğretimi modern eğitim yaklaşımlarını benimseyen bir kurikulum modeli çerçevesinde yürütülmektedir. Bu model öğrencilerin dilsel becerilerini geliştirmeyi, iletişimsel yeterlilik kazandırmayı ve kültürel değerleri içselleştirmeyi hedeflemektedir. Təhsil Nazirliyi (2025) tarafından yayımlanan “*Azerbaycan Dili Fənni Üzrə Kurikulum*” dil öğretimini dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri etrafında yapılandırır. Bu beceriler birbiriyle ilişkili şekilde ve eş zamanlı olarak geliştirilir. Öğrenci merkezli öğretim anlayışıyla aktif katılım, yorumlama, yaratıcı yazma ve metin çözümleme gibi üst düzey beceriler ön plana çıkar.

Kurikulum, belirli bir eğitim düzeyinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve değerleri düzenleyen öğretim programıdır. Azerbaycan'da bu model, öğrenci merkezli, iletişimsel ve kültür temelli bir anlayışla uygulanmaktadır. Kurikulum geliştirme süreci, ulusal değerleri yansıtırken çağdaş eğitim yaklaşımlarını da içermektedir.

Azerbaycan Kurikulum Eğitim Modeli, öğrencilerin iletişimsel yeterlilik kazanmasını amaçlayarak okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerini

1 Kurikulum modeli: Eğitimde öğretim planı ve içerik düzenlemesini ifade eder; ders içeriklerini, öğretim yöntemlerini, değerlendirme kriterlerini ve öğrenme hedeflerini sistematik olarak belirler (Mikayilzade, 2025).

bütüncül bir yaklaşımla geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu model, özellikle konuşma becerilerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalarıyla dikkat çeker. İletişimsel yaklaşım çerçevesinde, öğrencilerin dili gerçek bağlamlarda etkili şekilde kullanmaları teşvik edilmekte; dil bilgisi kurallarına odaklanmaktan ziyade, iletişimde başarılı olmaları hedeflenmektedir (Mikayilzade, 2025, s. 279).

Ders Materyalleri

Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ders kitapları, yaş ve seviye özellikleri dikkate alınarak hazırlanmakta; dil bilgisi, edebî metinler ve yazılı anlatım etkinliklerini kapsamaktadır. Bu kitaplar, klasik ve çağdaş Azerbaycan edebiyatından örneklerle öğrencilerin edebî zevklerini geliştirmeyi, dilsel farkındalıklarını artırmayı amaçlar (Savaşkan, 2017).

Ders materyalleri, kurikulumun sahaya yansıyan araçları olarak işlev görmektedir. Azerbaycan'da ana dil öğretiminde kullanılan ders kitapları, çalışma yaprakları, görsel-işitsel araçlar ve dijital kaynaklar, öğrencilerin dil becerilerini çok boyutlu geliştirmeye yöneliktir. Son yıllarda teknolojik gelişmelerin etkisiyle dijital materyallerin kullanımı artmış; bu materyaller aracılığıyla öğrenme süreci daha etkileşimli ve erişilebilir hâle gelmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ders kitapları, yaş ve seviye özellikleri dikkate alınarak hazırlanmakta; dil bilgisi, edebî metinler ve yazılı anlatım etkinliklerini kapsamaktadır. Bu kitaplar, klasik ve çağdaş Azerbaycan edebiyatından örneklerle öğrencilerin edebî zevklerini geliştirmeyi, dilsel farkındalıklarını artırmayı amaçlar (Aliyev, 2021, s. 91). Örneğin, 8. sınıf Ana Dil ders kitabında öğrencilerin dil bilincini güçlendirmek amacıyla Bahtiyar Vahabzade'nin "Ana Dili" şiiri incelenmektedir Hacıyev vd., (2025, s. 22). Bu tür etkinlikler, öğrencilerin hem metin çözümleme becerilerini hem de yazılı ifade yetilerini geliştirmektedir. Kitaplarda yer alan yazma etkinlikleri, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini destekleyecek biçimde yapılandırılmıştır.

Ana dil öğretiminde kullanılan görsel-işitsel materyaller arasında hikâye videoları, kısa filmler, şiir dinletileri ve sesli kitaplar yer almaktadır. Bu materyaller hem işitsel hem de görsel hafızayı harekete geçirerek öğrencilerin çoklu duyuyla öğrenmelerini destekler. Özellikle çocuk edebiyatına ait canlandırmalar ve sesli masallar, ilkökul seviyesindeki öğrenciler için dil öğrenimini eğlenceli hâle getirmektedir.

Son yıllarda, teknolojik gelişmelerin etkisiyle dijital ders materyallerinin kullanımı yaygınlaşmıştır. E-mektedir, Mekteb.edu.az ve Şagird.az gibi dijital platformlar üzerinden erişilebilen içerikler; ders kitaplarının dijital sürümleri,

çevrimiçi sınavlar, interaktif testler, animasyonlar ve eğitim videolarını içermektedir. Örneğin, E-mektek platformunda yer alan “Söz sanatları” başlıklı interaktif etkinlikte, öğrenciler metinlerdeki benzetme ve kişileştirme örneklerini sürükle-bırak yöntemiyle eşleştirerek hem eğlenmekte hem de kavramları kalıcı biçimde öğrenmektedir. Bu kaynaklar, öğrenci merkezli öğrenmeyi teşvik etmekte ve bireyselleştirilmiş öğretim tasarımlarına olanak sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, Azerbaycan Türkçesiyle ilgili hazırlanan sanal sözlükler de dil uzmanlarına yönelik olarak sunulmaktadır. Bu sanal sözlüklere DilManc.az, Obastan.com ve Türk Dil Kurumu’nun internet sitesinden erişilebilir (Musalı, 2021, s. 280).

AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Öğretim Programları

Dil öğretimi, bir toplumun kültürel kimliğini koruma ve geliştirme sürecinin en önemli bileşenlerinden biridir. Azerbaycan, dil öğretimini milli kimliğin güçlendirilmesi ve uluslararası standartlara uyum sağlaması amacıyla şekillendirmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde, Azerbaycan Türkçesi devlet dili olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda öğretim programları yeniden düzenlenmiştir. Müfredat, Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı (CEFR) ile uyumlu hale getirilmiş, dilbilgisi, okuma-anlama, yazma ve sözlü iletişim becerilerini kapsayan bir yapı benimsenmiştir (Təhsil Nazirliyi, 2025).

Ders Materyalleri

Azerbaycan Türkçesinin yabancı dil olarak öğretiminde ders materyalleri, öğrenim sürecindeki temel unsurlardan biridir. Materyaller öğrencilerin dilsel becerilerini geliştirmede, kültürel farkındalık kazanmada ve öğrenme motivasyonunu artırmada etkili olmaktadır. Bu nedenle, seçilen ve kullanılan materyallerin niteliği, dil öğretiminin başarısını doğrudan etkiler.

Tarihsel olarak Azerbaycan’da ana dil öğretimine yönelik yazılan ilk ders kitapları, yalnızca dilin yapı ve kurallarını öğretmekle kalmamış, aynı zamanda milli bilinç ve kültürel değerlerin nesillere aktarılmasında temel araçlar olarak görülmüştür. Dil eğitimi alanında yapılan çalışmalar standartlaşmayı sağlamak ve ulusal kimliği güçlendirmek amacıyla düzenlenmiştir (Savaşkan, 2015).

Azerbaycan Türkçesinin yabancı dil olarak öğretiminde ise kullanılan ders materyalleri üzerine yapılan kapsamlı bir envanter çalışması veya içerik incelemesi alan yazında sınırlı düzeydedir. Bu nedenle, mevcut materyallerin yapısı, içerik türleri, öğretim yaklaşımları ya da hedef kitleye uygunluğu gibi

konularda genel geçer çıkarımlarda bulunmak güçtür. Mevcut kaynakların büyük ltde niversiteler ve bireysel araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ders notları ve dil ğretimi kitapıklarıyla sınırlı olduğu ancak bu materyallerin sistemli biçimde erişime açılmadığı ve yaygın olarak kullanılmadığı görülmektedir. Bu durum, materyal temelli değerlendirme yapmayı zorlaştırmakta; dolayısıyla ğretim sürecinin niteliğine dair yorumlar, genellikle sınırlı deneyime veya örnek parçalara dayanmaktadır.

Ders materyalleri, yalnızca dil becerilerinin gelişimine katkıda bulunmakla kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin kültürel farkındalıklarını artırma işlevi de görebilir. Bu bağlamda, Azerbaycan Türkçesinin yabancı dil olarak ğretiminde, dil öğrenimi ile kültürel miras ve değerlerin aktarımı arasındaki etkileşim önem kazanmaktadır.

DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Dil ğreniminde dilbilgisel kurallar kadar kültürel unsurların da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu bağlamda, ders kitapları aracılığıyla sunulan içerikler, öğrencilerin hem dili hem de o dili taşıyan kültürü anlamalarını sağlamada önemli bir rol oynar. Literatürde yapılan çalışmalarda, Azerbaycan'daki edebiyat ders kitaplarının somut olmayan kültürel miras ögeleri açısından incelendiği ve bu kitapların halk edebiyatı, geleneksel törenler, inançlar ve değer aktarımı gibi birçok kültürel ögeye yer verdiğinin grldği ifade edilmektedir (Savaşkan, 2017). Bu alışmalar, kültürel mirasın eğitim materyallerinde görünür kılınmasının, kültürel kimlik gelişimi ve dil-kültür btnlği açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yabancı dil ğretiminde kullanılacak materyaller hazırlanırken benzer şekilde, somut olmayan kültürel miras ögelerine yer verilmesi hem dilsel hem de kültürel yeterlilik kazandırmak açısından önem taşımaktadır.

Azerbaycan'da okutulan edebiyat kitaplarının sadece dil becerilerini değil, aynı zamanda öğrencilere toplumsal değerler, gelenekler ve kültürel normlar kazandırmayı da hedeflediğini göstermiştir. Bu durum, dil ğretiminde kültürün pasif değil, aktif bir öğrenme alanı olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Dil, birey ve toplum arasında kültürel kimliği inşa eden, değerleri yaşatan ve kuşaklar arası aktarımı sağlayan dinamik bir unsurdur. Bu nedenle dil ğretimi süreçlerinde kültürel ögelerin yer alması, bireyin yalnızca dilsel yeterlik kazanmasını değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun değerlerini, düşünme biçimini ve yaşantısını da anlamasını sağlar. Azerbaycan gibi köklü bir tarihî geçmişe ve zengin bir kültürel mirasa sahip ülkelerde, dil ğretimi ile kültür aktarımı i ie geçen bir yapı arz eder. Bu bağlamda Azerbaycan'ın

kültür politikaları ve kültürel mirasa bakış açısı, dil öğretiminin içeriğini ve yöntemlerini doğrudan etkileyen belirleyici bir unsurdur.

Azerbaycan'da kültür politikaları, yalnızca milli kimliğin korunması değil, aynı zamanda ortak Türk dünyası değerlerinin yaşatılması ve aktarılması açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Bu politikalar, dil öğretimi sürecinde kültürel mirasın eğitsel bir unsur olarak ele alınmasını desteklemektedir (Kılavuz, 2021). Azerbaycan'ın kültürel vizyonunun, Haydar Aliyev ve İlham Aliyev'in öncülüğünde şekillenerek ortak Türk değerlerinin eğitim yoluyla aktarılmasını hedeflediği görülmektedir. Bu bağlamda dil öğretiminde kültürün sistematik biçimde sunulması, sadece dil becerilerinin değil, aynı zamanda tarihî ve toplumsal bağların da öğrencilere kazandırılmasına hizmet eder.

ORTAK KÜLTÜREL MİRAS

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki tarihi, kültürel ve dilsel bağlar, iki ülkenin eğitim sistemleri ve dil politikaları açısından önemli bir zemin oluşturmaktadır. Aynı dil ailesine mensup iki toplumun sahip olduğu ortak kültürel miras, dil öğretiminin içeriğinde hem bir zenginlik kaynağı hem de pedagojik bir araç olarak değerlendirilebilmektedir. Örneğin, sınıf içinde ortak halk hikâyeleri okunarak öğrencilerin dil becerileri ve kültürel bilgileri geliştirilebilir; geleneksel bayram kutlamalarına dair kısa sunumlar yaptırılarak konuşma becerileri ve kültürel farkındalık kazanmaları için imkân tanınabilir. Ayrıca, Azerbaycan ve Türkiye mutfağına ait basit tarifler üzerinden yapılan grup çalışmaları veya ortak atasözlerinin sınıf tartışmalarında ele alınması, öğrencilerin dil kullanımını ve kültürel anlayışını aynı anda geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu bağlamda Azerbaycan'da yürütülen dil öğretimi uygulamaları, sadece dilsel becerilerin kazandırılmasıyla sınırlı kalmayıp ortak kültürel unsurlar aracılığıyla öğrenenlerin kültürel farkındalıklarını da geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Azerbaycan'daki ortak kültürel mirasın en görünür alanlarından biri dildir. Her iki toplum da Oğuz Türkçesinin farklı varyantlarını konuşmakta, dildeki ortak yapı, sözcükler, deyimler ve atasözleri sayesinde iletişimde büyük ölçüde karşılıklı anlaşılabilirlik sağlanmaktadır. Bu ortak dil zemini, kültürün diğer katmanlarına geçişi kolaylaştırmakta ve özellikle edebiyat, müzik ve sözlü halk kültürü gibi alanlarda benzeşmeyi mümkün kılmaktadır. Fuzûlî, Nesimî gibi hem Azerbaycan'ın hem de Türkiye'nin sahip çıktığı edebî şahsiyetler, yalnızca sanatkarlar olarak değil, aynı zamanda ortak kültürün simgeleri olarak öne çıkmaktadırlar. Bu şairlerin eserlerinde yer alan değerler, estetik anlayış ve dilsel zenginlik, iki halkın ortak duygusal ve düşünsel dünyasını yansıtmaktadır.

Sözlü kültür ürünleri de bu mirasın güçlü taşıyıcıları arasında yer almaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu Destanı, Nasreddin Hoca fıkraları ve halk

masalları hem Türkiye'de hem de Azerbaycan'da kuşaktan kuşağa aktarılan anlatılar olarak yaşamaya devam etmektedir. Bu anlatılarda yer alan kahraman tipleri, ahlaki mesajlar, toplumsal roller ve mizah anlayışı, her iki toplumun kültürel benzerliğini pekiştirmektedir. Aynı şekilde, ninniler, bilmeceler, atasözleri ve deyimler gibi dilin sözlü kalıpları da ortak değerlerin ve yaşantıların yansıtıldığı kültürel öğelerdir (Tek, 2022, s. 118, 119).

Müzik ve halk dansları da ortak kültürel mirasın taşıyıcıları arasında özel bir yere sahiptir. Azerbaycan muğamı ile Türkiye'deki makam müziği arasında yapısal ve duygusal benzerlikler bulunmakta; her iki kültürde de bağlama, kaval, zurna gibi benzer çalgıların kullanılması, ortak müzik hafızasının ürünüdür. Bayramlarda, düğünlerde, halk şenliklerinde çalınan ezgiler, her iki toplumda da benzer duyguları harekete geçirmekte; toplumsal birliktelik duygusunu pekiştirmektedir. Nevruz Bayramı bu anlamda özel bir örnek teşkil eder. Hem Türkiye'de hem de Azerbaycan'da coşkuyla kutlanan bu bayram, ortak Türk kültürünün canlı ve güncel bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Yumurtaların boyanması, ateş üzerinden atlama, özel yemeklerin hazırlanması gibi ritüeller hem sembolik hem de kültürel anlamlar taşımakta ve iki halk arasında kültürel sürekliliği sağlamaktadır.

Gündelik yaşam pratikleri de ortak kültürel mirasın önemli bir yönünü oluşturur. Misafirperverlik, aile yapısı, büyüklere saygı, komşuluk ilişkileri gibi toplumsal değerler; iki ülkede de benzer biçimlerde yaşatılmaktadır. Çay içme kültürü, sofrada, düğün ve cenaze törenleri gibi günlük hayatın içinde yer alan birçok unsur, ortak kültürel kodlarla biçimlenmiştir. Bu durum, toplumsal kimliğin biçimlenmesinde kültürel sürekliliğin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Ortak kültürel miras, geçmişin bir yansıması olmanın ötesinde, bugün toplumsal yapıları şekillendiren ve yarımın değerlerini inşa eden canlı bir güçtür. Azerbaycan'da bu miras; ortak tarih, dilsel yakınlık ve benzer yaşam pratikleriyle biçimlenmiş, iki halkın duygusal ve kültürel bağlarını güçlendiren çok yönlü bir yapı hâlinindedir (Aliyeva, 2016). Söz konusu miras, yalnızca halk belleğinde değil, aynı zamanda eğitim politikalarında ve kültürel stratejilerde de kendini göstermekte; toplumlar arası etkileşimi derinleştirerek ortak bir kimlik bilinci oluşturmaktadır. Bu nedenle, söz konusu değerlerin özellikle eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılması, kültürel sürekliliğin sağlanması ve karşılıklı anlayışın güçlendirilmesi bakımından gereklidir.

SONUÇ

Azerbaycan'da dil öğretimi, yalnızca dilsel becerilerin kazandırılması süreci olmaktan öte tarihsel, kültürel ve toplumsal bir bağlam içinde şekillenen çok

katmanlı bir olgudur. Bu çalışma, Azerbaycan'daki dil öğretimi politikalarını, ana dil ve yabancı dil öğretimi uygulamalarını, kültürel aktarım süreçleriyle birlikte ele alarak bütüncül bir değerlendirme sunmuştur. Elde edilen bulgular, dil öğretiminin Azerbaycan'da hem ulusal kimliğin korunması hem de uluslararası iletişim kapasitesinin geliştirilmesi açısından stratejik bir önem taşıdığını göstermektedir.

Eğitim sisteminin yapısı ve öğretim programlarının incelenmesi, Azerbaycan'ın modern eğitim anlayışına uyum sağlama yönünde önemli adımlar attığını ortaya koymaktadır. Özellikle öğrenci merkezli ve iletişimsel yaklaşımların benimsenmesi, dil öğretiminde çağdaş standartlarla paralellik göstermektedir. Bununla birlikte uygulamada bazı zorluklar da mevcuttur. Güncel kaynaklara erişimdeki sınırlılıklar, öğretmen eğitimi alanındaki farklılıklar ve bölgesel kaynak dağılımındaki dengesizlikler, modernleşme sürecinin tam anlamıyla kurumsallaşmasını zorlaştırmaktadır.

Yabancı dil olarak Azerbaycan Türkçesi öğretimi, uluslararası düzeyde ilgi görmeye başlamış olsa da yapısal ve kurumsal bazı eksiklikler dikkat çekmektedir. Materyal temelli çalışmaların sınırlılığı, öğretim programlarının standartlaştırılmasındaki eksiklikler ve pedagojik altyapıdaki çeşitlilik, bu alanın gelişimini kısıtlayan unsurlar arasındadır. Bununla birlikte kültürel temelli yaklaşımların dil öğretimine entegre edilmesi, dilin uluslararası düzeyde tanıtımı için güçlü bir potansiyel sunmaktadır.

Çalışmanın kapsamı, Azerbaycan'daki dil öğretimi uygulamalarının genel bir çerçevesini sunmakla sınırlıdır. Gelecekte yapılacak araştırmaların, sınıf gözlemleri, öğretmen ve öğrenci görüşmeleri ile anketler gibi doğrudan gözlem ve deneyimlere dayalı bilgilerle desteklenmesi, elde edilen bulguların doğruluğunu ve güvenilirliğini artıracaktır. Ayrıca, materyal geliştirme süreçlerinin nitel yöntemlerle incelenmesi, mevcut öğretim programlarının ve kullanılan materyallerin güçlü ve zayıf yönlerinin daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konmasına olanak sağlayacaktır.

Sürdürülebilir bir dil öğretim sistemi için Azerbaycan'da dil öğretimi politikalarının kültürel miras temelli ve disiplinler arası bir yaklaşımla sağlanması önem arz etmektedir. Eğitim materyallerinin çeşitlendirilmesi, dijital içeriklerin artırılması ve kültürel unsurların sistematik biçimde öğretime dâhil edilmesi, dil öğretiminin kalitesini yükseltecektir. Ayrıca, yabancı dil olarak Azerbaycan Türkçesi öğretiminde uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi, dilin tanınırlığını artırırken kültürel sürekliliğe de katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akhundova, J. (2016). Azerbaycan'da sosyoekonomik dönüşüm ve eğitim. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 8-13. <https://doi.org/10.1234/turksosbilder.v1i1.5000186330>
- Aliyev, J. (2021). Azerbaycan'da Eğitim Sistemi. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 8(75), 2489-2495. <https://doi.org/10.26450/jshsr.2686>
- Aliyeva, S. A. (2016). Ortak kültürel değerlerin gelişiminde Azerbaycan ve Türkiye Kadınlarının Rolü ve Yeri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 76-82. <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.1214>
- Boyacı, Ş. D., & Yakaryeva, A. (2025). İlkokul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarında yer alan değerler: karşılaştırmalı bir incelenme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 15(3), 1115-1144. <https://doi.org/10.18039/ajesi.1590724>
- Erkan, O. (2023). Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasının Güney Azerbaycan Türklerine yansımaları. *Eğitim ve Toplum*, 12(1), 845-863. <https://izlik.org/JA29YW38UK>
- Göl, H. (2016). Geçmişten günümüze Azerbaycan. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 153-170. <https://izlik.org/JA88DJ62JB>
- Gurbanova, G. (2025). Azerbaycan eğitim sisteminin tarihsel gelişim aşamaları: 19. yüzyıldan bağımsızlık dönemine kadar. *Eminak: Tarih ve Siyasal Bilimler Üzerine Bilimsel Dergi*, 4(1), 42-51. [https://doi.org/10.33782/eminak2024.4\(48\).749](https://doi.org/10.33782/eminak2024.4(48).749)
- İsmailov, M. (2014). *İlk çağlardan XX. yüzyıl başlarına kadar Azerbaycan tarihi*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kılavuz, G. T. (2021). Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kültür politikası ve ortak kültüroloji değerlerinin araştırılması problemi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 121(238), 181-190. <https://izlik.org/JA52JA85EP>
- Kolıkpınar, E. (2017). Bağımsızlık dönemi Azerbaycan Cumhuriyetinde dil ve eğitim. *Anasay*, 1(1), 101-115. <https://izlik.org/JA59BY73TR>
- Mikayilzade, L. (2025). Azerbaycan kurikulum eğitim modelinde iletişimsel konuşmanın gelişim sorunları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(1), 276-283. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15515999>
- Musalı, V. (2021). Azerbaycan Türkçesi ve edebiyatının dijital kaynakları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 52(1), 267-290. <https://doi.org/10.24155/tdk.2021.184>
- Mutlu, N. (2018). Hanlıklardan cumhuriyete doğru Azerbaycan'ın kısa tarihi (1747-1920). *Uludağ Üniversitesi Yayınları*, 37(1), 147-167. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/items/d79a5407-20b0-4a7c-9445-ddb7dbaa8035>
- Nesibli, N. L. (2021). *Azerbaycan Tarihi*. Altınordu Yayınları.

- Quliyeva, S. Y. (2024). Applying digital technology opportunities to education system of Azerbaijan. *International Journal of Research & Review*, 11(5), 380-384. <https://doi.org/10.52403/ijrr.20240544>
- Sadık, R. (2022). *Kısa Azerbaycan Tarihi*. Yeditepe Yayınevi.
- Savaşkan, V. (2015). Azerbaycan'da ana dili öğretilmesine yönelik yazılmış ilk ders kitapları. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 1(53), 201-214. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1293>
- Savaşkan, V. (2017). Azerbaycan ve Türkiye'de okutulan edebiyat ders kitaplarındaki masalların aktardığı değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 439-454. <https://doi.org/10.7884/teke.1766>
- Hacıyev, T., Bektaş, S., Vəliyeva, M ve Hüseynova, Y. (2025). *Ümumi təhsil müəssisələrinin 8-ci sinifləri üçün Azərbaycan dili (tədris dili)*. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi. https://www.e-derslik.edu.az/player/index3.php?book_id=784#books/784/units/unit-1/page1.xhtml adresinden erişilmiştir.
- Təhsil Nazirliyi. (2025). *Azərbaycan dili fənni üzrə kurikulum*, Təhsil Nazirliyi. <https://arti.edu.az/fəaliyyətimiz/məzmun-və-qiyətləndirmə/umumi-təhsil/>
- Tek, R. (2022). Yabancılar Türkçe öğretiminde kültür aktarıcısı olarak âşık tarzı destanlar. 8. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kongresi "Balkan Coğrafyası ve Türkoloji" Tam Metin Bildiriler Kitabı*, 117-130.

Kazakistan’da Dil Eğitimi

Merve Avukatoglu Demirbaş¹

Nuseybe Betül Çetin²

GİRİŞ

Kazakistan, tarihî, kültürel ve sosyo-politik yapısıyla Türk dünyasında özel bir konuma sahiptir. Bu durum, ülkenin eğitim politikalarını ve dil öğretimi uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. Sovyetler Birliği döneminden günümüze kadar dil politikalarında yaşanan değişimler, Kazakçanın statüsünü yeniden tanımlamış; bağımsızlık sonrasında ise ana dilin korunması, geliştirilmesi ve uluslararası düzeyde öğretilmesi devlet politikası hâline gelmiştir. Kazakistan örneği, dil öğretiminin yalnızca pedagojik bir süreç olmadığını; aynı zamanda kültürel kimliğin, ulusal bilincin ve tarihî sürekliliğin inşasında stratejik bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu çalışmada, Kazakistan’daki eğitim sisteminin yapısı, çok dilli eğitim modeli, öğretmen yetiştirme politikaları, Kazakçanın yabancı dil olarak öğretimi ve kültürel mirasla ilişkili içeriklerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, Kazakistan’da uygulanan dil öğretimi politikalarının temel yönlerini, eğitim sistemi içindeki yerini ve pedagojik yaklaşımlarını çok boyutlu bir biçimde ele almaktadır. Ayrıca, yabancı dil olarak Kazakçanın öğretiminde kullanılan yöntemler, öğretim materyalleri, dijitalleşme süreci ve kültürel bağlamın dil öğretimindeki etkisi üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın amacı, Kazakistan’da uygulanan dil politikalarının Kazakçanın yabancı dil olarak öğretimindeki yansımalarını ortaya koymak; öğretim sürecinde karşılaşılan sorunları, kullanılan yöntemleri ve kültürel bileşenleri incelemektir. Kapsam olarak, Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı’nın dil öğretimi stratejileri, S. S. Kunanbayeva’nın öncülüğünde geliştirilen “Yabancı Dil Eğitimi Geliştirme Konsepti” ve bu konseptin A1–C2 düzeyinde yapılandırılan çok dilli eğitim modeli değerlendirilmiştir.

1 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: merve.avukatoglu2@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0009-0000-4390-717X

2 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: nuseybe.turk1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0009-0005-0530-9829

1. KAZAKÇANIN KISA TARİHİ

Kazak Türkçesi, Altay dil ailesinin Kıpçak koluna mensup bir lehçe olarak, özellikle Nogay, Karakalpak ve Kırgız Türkçeleriyle yakın yapısal benzerlikler sergiler (Kaplankıran, 2017b, s. 32). [MA2]Bu benzerlik, tarih boyunca Avrasya bozkırlarında süregiden göçebe kültürlerin karşılıklı etkileşimiyle açıklanabilir. Başlangıçta sözlü gelenekle aktarılan Kazakça, 19. yüzyıldan itibaren yazılı kültüre evrilererek eğitim ve kamu yaşamında görünürlük kazanmıştır. Bu dönüşüm, aynı zamanda Kazak halkının ulusal kimliğini dil üzerinden inşa etme çabasının da bir parçasıdır.

Modern Kazak yazı dilinin temelleri 19. yüzyılın ikinci yarısında, eğitimci ve aydın İbray Altınсарın'ın çabalarıyla atılmıştır. 1879 yılında yayımladığı *Qırğız Hrestomatiyası*, Kazak çocukları için hazırlanmış ilk modern ders kitabı olarak, sade ve anlaşılır Kazakçayı yazılı dile taşımıştır (Kurmanalina, Mukanova, Galimova ve İlyasova, 2010; Kaplankıran, 2017b, s. 35). Altınсарın'ın çabaları, sadece materyal üretimiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda çift dilli (Kazakça-Rusça) eğitim modelinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Kaplankıran, 2017b, s. 36). Onun mirası, eğitim dilinin ulusal kimlik inşasında taşıdığı öneme işaret eder. 20. yüzyılın başlarında ise Ahmet Baytursınulı'nın liderliğinde Kazakça, bilimsel temellere dayalı olarak öğretime konu edilmiştir. Baytursınulı, Kazak edebiyatını tanıtan ilk eseri yazmış, Arap alfabesini Kazak Türkçesi fonetiğine uydurmuş, okullar için kitaplar yazmış ve Kazakçanın ilk grameri olan Til Qural'ı kaleme almıştır. Baytursınulı'nın yazdığı Til Qural Kazak Türkçesi dil bilgisi sahası için bir ilktir (Balci, 2022, s. 239). Onun çalışmaları, Kazakçanın sistematik ve öğretilebilir bir dil hâline gelmesine öncülük etmiştir. Sovyetler Birliği döneminde ise Kazakçanın statüsünde önemli bir gerileme yaşanmıştır. 1929'da Latin, 1940'ta ise Kiril alfabesine geçiş, hem dilin yazı sisteminde istikrarsızlık yaratmış hem de Türk toplulukları arasındaki kültürel birliğin bozulmasına sebep olmuştur (Budak, 2024, s. 150). Sovyet merkeziyetçi dil politikaları, Rusçayı baskın dil konumuna getirirken, Kazakça özellikle kentli nüfus arasında kullanım dışı kalmaya başlamıştır (Kaplankıran, 2017b, s. 36). Bu süreç, Kazakçanın yalnızca gündelik iletişimdeki işlevini değil, aynı zamanda toplumsal hafıza ve kimlik inşasındaki belirleyici rolünü de zayıflatmıştır.

Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 sonrası dönem, Kazakçanın yeniden merkeze alınmasına imkân tanımıştır. 1997'de Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Diller Hakkında Yasa"sı kabul edilmiştir. Bu yasanın 4. maddesinde Kazakistan devlet dilinin Kazakça olduğu belirtilmiş, ülke topraklarının tamamında tüm sosyal ilişki alanlarında geçerli olan "devlet dili"nin devlet yönetiminin yanı sıra yasama, yargı ve resmi dairelerin de dili olduğu net bir şekilde vurgulanmıştır (Matayeva, 2012; Urakova, 2014, s.100). Bu yapılan yapılan anayasa

değişikliği, devletin dil politikalarını kültürel sürdürülebilirlik çerçevesinde yeniden yapılandırmasına olanak tanımıştır. Yeni eğitim müfredatları, medya desteği, öğretmen eğitimi reformları ve kamusal alanlarda dil zorunlulukları gibi uygulamalarla Kazakça yeniden görünür hâle gelmiştir. Bu sürece bağlı olarak, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 26 Ekim 2017'de Kirilden Latin harflerine geçmek üzere kabul ettiği ilk alfabenin temel prensibi, standart İngilizce temelli bilgisayar klavyesinden harflerin alınmasıydı. Böylece bilgisayar yazılımları ve internet kullanımıyla uyumlu bir alfabe amaçlanıyordu (Kara, 2022, s.100) Bu adım, hem genç nesillerin dijital okuryazarlığını kolaylaştırmayı hem de Kazakçanın uluslararası alanda daha yaygın kullanılmasını hedeflemektedir. Böylece Kazak dili, yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda ulusal kimliğin sembolü ve tarihî belleğin taşıyıcısı olarak yeni bir misyona kavuşmuştur.

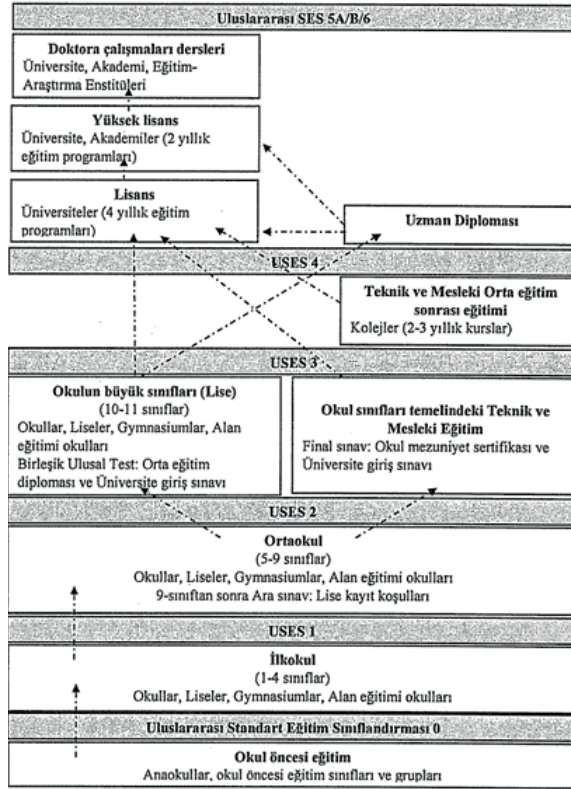
Kazakçanın tarihî yolculuğu, yalnızca dilsel bir evrim süreci değil, aynı zamanda sosyo-politik bir mücadele ve kültürel dirilişin izlerini taşıyan dinamik bir değişim örüntüsüdür. Dilin yazılı hâle gelişi, modernleşme hareketleriyle eş zamanlı yürümüştü; bağımsızlık sonrası dönemde ise kültürel sürdürülebilirlik stratejileriyle desteklenmiştir. Bu bağlamda, Kazakçaya ilişkin uygulanan politikalar, yalnızca eğitim ve kamu yönetimi düzeyinde değil, kolektif bilinç ve kimlik inşası açısından da kritik bir rol oynamaktadır.

2. KAZAKİSTAN'IN EĞİTİM SİSTEMİ

Kazakistan`da eğitim alanından sorumlu kurum Eğitim ve Bilim Bakanlığıdır. Eğitim alanını düzenleyen yasal düzenlemelerden ilki 1992 yılında kabul edilen Eğitim Kanunu'dur (Kuşçu, 2014, s.27). İkincisi, 07.06.1999 tarihli ve 389-I sayılı Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Eğitim Hakkında" kanunudur (Qazaqstan Respublikası Parlamentinin Jarshysy, 1999). Üçüncüsü ve son kabul edilen, 28.07.2007 tarihli 319-III sayılı "Eğitim Hakkında" kanunudur (Qazaqstan Respublikası Parlamentinin Jarshysy, 2007). Kazakistan Cumhuriyeti Devleti Anayasası 30 Ağustos 1995 tarihinde kabul edilmiştir. Anayasanın 30. maddesi Kazakistan Cumhuriyeti eğitim sistemi ve hedefleriyle ilgilidir. 30. maddede:

"Vatandaşların, devlet eğitim kurumlarında ücretsiz orta eğitim alma hakkı güvence altına alınır. Orta eğitim zorunludur. Vatandaşlar, devletin yüksek eğitim kurumlarında rekabetçi bir temelde, yüksek eğitim alma hakkına sahiptirler. Vatandaşlar kanunda belirtilen esas ve koşullarda, özel eğitim kurumlarında eğitim alma ve ödeme yapma hakkına sahiptir. Devlet ülke genelinde zorunlu genel eğitim standartlarını belirler. Her türlü eğitim kurumunun faaliyeti bu standartlara uygun olmalıdır"

hükümü yer almaktadır (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası “Қазақстан Республикасының Конституциясы”; 1995). Bu maddede vatandaşlara devlet eğitim kurumlarında ücretsiz orta öğretim verilmekte ve ortaöğretim zorunlu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca kişiler, devlet yükseköğrenim kurumuna, sınav sistemiyle ücret ödemedi yükseköğrenime hak kazanmakta ve özel eğitim kurumlarında ücretli olarak eğitim alabilmektedir.

Şekil 1: Kazakistan Eğitim Sisteminin Yapısı (Bolatova, 2019)

Kazakistan Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi, ülkenin sosyo-ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda sürekli olarak yenilenmekte ve geliştirilmektedir. Burada genel olarak eğitim sistemi yapısı okul öncesi eğitim ve öğretim, ilköğretim (1-4 sınıf), temel ortaöğretim (5-9 sınıf), ortaöğretim (genel ortaöğretim (10-11 sınıf), teknik ve mesleki eğitim), ortaöğretim sonrası eğitim, yükseköğrenim, lisansüstü eğitimden oluşmaktadır (Bolatova, 2019).

Eğitim ve Bilim Bakanlığının resmî açıklamalarına göre, ülkenin eğitim politikası, bireyin entelektüel, ahlaki ve sosyal gelişimini merkeze alan bütüncül

bir yaklaşımı esas almaktadır. Eğitim sistemi; okul öncesinden başlayarak temel, orta ve yükseköğretim kademelerine kadar uzanan çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Son yıllarda dijitalleşme, öğretim programlarının güncellenmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimi konularında önemli adımlar atılmıştır. Bakanlık, eğitim süreçlerinin kalitesini artırmak amacıyla dış değerlendirme sistemleri kurmuş, eğitim içeriklerini modernleştirmiş ve uluslararası standartlara uyum sağlamıştır. Ayrıca teknik ve mesleki eğitim programları, ekonomik ihtiyaçlara cevap verecek biçimde yeniden yapılandırılmıştır. Eğitimde fırsat eşitliği sağlamak adına kırsal ve kentsel bölgelerde okul altyapıları geliştirilmekte, pedagojik kadronun niteliği artırılmakta ve dijital öğrenme platformları yaygınlaştırılmaktadır. Tüm bu reformlar, Kazakistan'ın bilgi temelli bir topluma dönüşümünü destekleyen güçlü ve vizyoner bir eğitim sisteminin inşasını hedeflemektedir. Kazakistan eğitim sisteminde çok dilli dil öğrenimi esas alınmaktadır. Bu yapı içerisinde eğitim-öğretim dili ağırlıklı olarak Kazakça ve Rusça olmakla birlikte, bazı bölgelerde İngilizce, Uygurca ve Özbekçe de eğitim dili olarak kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak öğrencilerin ana dili, ikinci dili ve yabancı dili, eğitim gördükleri okulun öğretim diline göre farklı biçimlerde konumlanmaktadır (bkz. Şekil 2).

Şekil 2: Kazakistan'da eğitim-öğretim dili (Kocaman Gürata, Gulamova, 2026)

3. KAZAKİSTAN'DA ANA DİLİ ÖĞRETİMİ

Bu bölümde konuyla ilgili kapsamlı açıklama yapmadan önce ana dili nedir, ana dili öğretimi nedir sorularına yanıt verilip daha sonra Kazakistan'ın ana dili öğretiminin nasıl olduğu incelenecektir. Ana dili, bireyin anne karnındayken öğrenmeye başladığı ve doğduktan sonra annesinden ve çevresinden öğrenmeye devam ettiği dildir. Belirli bir süreç kapsamında öğrenilen ve şekillenen ana dili,

insanların toplumla ilişkisini sağlamakta ve kültürel unsurların aktarımı görevini yerine getirmektedir (Kaplanlı, 2017b). Ana dili öğretimi ise okullarda belirlenmiş kazanımlara ve programlara bağlı olarak yapılır (Büyükkız ve Hasırcı, 2013, s. 57). Sallabaş'a göre (2011, s. 3), okullarda ana dili eğitimi, ilk okuma ve yazma öğretimiyle başlar.

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra ulusal kimliğini yapılandırma ve oluşturma döneminde, ana dili olan Kazakçanın öğretimini stratejik bir öncelik hâline getirmiştir. Ana dili eğitimi neredeyse her dilin geliştirdiği stratejiler gibidir; sadece dil becerilerinin geliştirilmesini değil, aynı zamanda kültürel ve tarihî değerlerin aktarımını da hedefler. Bu doğrultuda, ülkenin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen öğretim programları, çağdaş pedagojik yaklaşımlar ve yeni nesil ders materyalleriyle desteklenmektedir. Kocaman Gürata ve Gulamova (2026) tarafından yapılan çalışmada Kazakistan'ın çok dilli eğitim politikası çerçevesinde ele alınan CLIL (İçerik ve Dil Temelli Öğretim) yaklaşımı, öğrencilerin farklı disiplinlerdeki akademik içerikleri hedef dil aracılığıyla bütünleşik bir şekilde sunarak hem dil hem de içerik edinimini eş zamanlı olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Kazak dili eğitim yöntemlerinin temelini atan kişi olarak bilinen Ahmet Baytursunov ana dilde eğitimin, Kazak dilinin gelişmesi ve yaşatılması için en önemli adımlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Baytursunov, bu amaçla Kazak gazetesinde yayımladığı “Bastavış Mektep (İlkokul)” adlı makalesinde ilkokullarda ilk üç yıl ana dilde eğitim verilmesinin önemli olduğunu gerekçeleriyle birlikte açıklamıştır (Akyol ve Kuralbayeva, 2021, s. 112). Ana dili öğretimi verilmesinin yanı sıra öğretimi yürütecek yeterliğe sahip öğretmenlerin de mesleki gelişimi devletin öncelikli politikaları arasında yer almaktadır. Nazarbayev Entelekt Okulları (NIS) bünyesinde kurulan Öğretmen Eğitimi Merkezleri, öğretmenlerin yeni pedagojik yaklaşımlar, teknoloji kullanımı ve öğrenci merkezli öğretim yöntemleri konularında gelişmesini sağlamaktadır (NIS, 2023). Kazakistan'da ana dili öğretimi, sadece dil becerilerinin kazandırılması değil, aynı zamanda kültürel kimliğin pekiştirilmesi açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Güncel müfredat, çağdaş öğretim yaklaşımları ve kaliteli materyallerle desteklenerek öğrencilerin eleştirel düşünen, ana diline hâkim bireyler olarak yetişmesi hedeflenmektedir. Devlet politikaları, öğretmen eğitimi ve dijitalleşme alanında atılan adımlar, bu süreci daha da etkili hâle getirmektedir.

3.1. Öğretim Programları

Program (Müfredat), belirli bir konunun öğretiminin metodolojisini, bilimsel önemini, manevi yönünü ve teorik değerini tanımlayan ve belirleyen temel belgedir (Kabysheva, 2023, s. 157). Bir eğitim sisteminin etkinliği, uygulanan ğretim programının kalitesine ve bu programın ğrenci odaklı, bütünsel bir yaklaşımla tasarlanmış olmasına bağlıdır.

Kazakistan'daki ğretim programları, devletin zorunlu eğitim standartları doğrultusunda şekillendirilmekte olup her biri belirli bir eğitim alanına yönelik hedefler taşımaktadır. Bu programlar hem örnek içerikler hem de uygulamaya dönük yönergeler (görevler) bakımından model ve çalışma programları niteliğindedir. Model programlar, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak resmîyet kazanmaktadır (Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanı'nın Emri, 2022). Bu çerçevede Kazakistan Cumhuriyeti'nde güncel eğitim sistemi, temel olarak "Genel Eğitim" ve "Meslekî Eğitim" olmak üzere iki ana yapı altında örgütlenmektedir. Ortaöğretim kademesi zorunlu eğitim kapsamında yer almakta olup okul çağındaki tüm öğrencilere devletin sorumluluğunda ücretsiz olarak sunulmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi üç basamaktan oluşmaktadır:

1. İlkokul 1-4. sınıfları,
2. Ortaokul 5-9. sınıfları,
3. Liseler 10-11. sınıfları, kolejler ise 10-11-12. sınıfları kapsamaktadır.

Kazakistan'da genel eğitim 3 basamaklıdır: İlkokul 1-4. sınıfları olup eğitim süresi 4 yıldır. Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığının tavsiye ettiği eğitime başlama yaşı 6'dır. Ortaokuldaki eğitim 5.-9. sınıfları kapsamaktadır. Ortaokuldan sonraki eğitim sistemi olan liseler ise genel orta eğitim olarak adlandırılmaktadır. Genel orta eğitim 10-11. sınıfları kapsamakta ve 2 yıl olarak belirlenmektedir. Ayrıca genel orta eğitimin yanında kolejler de eğitim-öğretim yapmakta ve buradaki eğitim dönemi 10-12.sınıfları içine alan 3 yıllık bir süreci kapsamaktadır (Kaplankıran, 2017b, s.43).

Afacan Süğümlü ve Mulkibayeva (2021) tarafından yapılan çalışmada, Kazak Dili dersinin ilkokul düzeyinde öğrencilerin dil bilgisi temellerini kazanmalarını ve dinleme, konuşma, okuma, yazma becerilerini geliştirmelerini amaçlayan temel bir ders olduğu belirtilmektedir. Ders, 2, 3 ve 4. sınıflarda haftada 4 saat, yıllık toplam 136 saat olarak planlanmakta; programda doğru yazma, okuma becerisini artırma ve sözlü-yazılı anlatım yoluyla yaratıcılığı geliştirme hedefleri öne çıkmaktadır. Değerlendirme sürecinde ise dikte, dil bilgisi ödevleri, metin özeti, kompozisyon ve test gibi yazılı çalışmalar kullanılmaktadır. Bu yönüyle Kazak dili ğretim programı, öğrencilerin dilsel yeterliklerini aşamalı biçimde

geliştirmeyi hedefleyen bütüncül bir yapı göstermektedir. Programda A. Baytursınıly'nin önerdiği “kolaydan zora”, “somuttan soyuta”, “bütün-sözcük” yöntemi gibi pedagojik ilkeler esas alınmaktadır Genel eğitim programlarının temel amacı yalnızca bilgi aktarmak değil, aynı zamanda öğrencinin topluma uyumunu sağlamak, genel kültür düzeyini geliştirmek ve gelecekte seçeceği meslek ya da uzmanlık alanı için sağlam bir temel oluşturmaktır (Tölebekova, 2021). Bununla birlikte, modern eğitim gereksinimleri doğrultusunda öğrencilerin bilgiyi sadece edinmeleri değil, aynı zamanda işlevsel hale getirmeleri de hedeflenmektedir. Abdigapbarova (2022), güncellenen müfredatın öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırarak, öğrendikleri dili gerçek yaşam durumlarında problem çözme aracı olarak kullanmalarına olanak tanıdığını vurgulamaktadır. Son yıllarda yapılan müfredat güncellenmesiyle birlikte, farklı düzeydeki öğrencilerin bireysel öğrenme kapasitelerini dikkate alan düzeyli öğrenme modeli benimsenmiştir. Ayrıca, özellikle üst sınıflarda proje tabanlı öğrenme, öğrencilerin araştırma yapma, bilgi üretme ve iş birliği içinde öğrenme becerilerini geliştirmeye yönelik olarak uygulanmaktadır (Kazakhstan MES, 2023).

Öğretim programı yalnızca öğrenciler için değil, aynı zamanda öğretmen ve velilere katkı sunan çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Öğretim programlarının başarısı, yalnızca içerik ve uygulama kalitesine bağlı olmayıp aynı zamanda çeşitli paydaşların sürece etkin katılımını da zorunlu kılar. Bu nedenle, programın öğretmenler, öğrenciler ve veliler için sunduğu somut yararlar dikkate alınmalıdır. Çünkü program öğretmene kaliteli sonuçlara götüren kriterleri formüle etme, eylemlerini ve gelecek için planlarını ayırt edebilecek bilgileri elde etme vb., öğrencilere başarıya götüren değerlendirme kriterlerini anlama, kendini ve başkalarını değerlendirerek geri bildirim alma, eleştirel düşünme, özgür konuşma, bilgisini gösterme vb., velilere ise çocuğun çalışmalarındaki başarısını takip etme, çalışmalarını desteklemek için yönlendirmeler yapma fırsatını verir. (Nazarbayev Entelektüel Okulları [NEO], 2012).

3. 2. Ders Materyalleri

Günümüzde eğitim sistemleri, bilgi çağının gereklerine uygun olarak sürekli bir dönüşüm içerisinde. Bilgiye erişimin kolaylaştığı bu dönemde öğretmenlerin mesleki yaşamlarında etkili öğrenme ortamları tasarlayabilmeleri, gerçekleştirdikleri öğretim sırasında teknolojinin gereği olan araç- gereçleri verecekleri mesajlara uygun olarak seçip kullanabilmeleri, gerektiğinde laboratuvarında veya atölyede kullanacağı araçları, modelleri üretebilme becerilerine sahip olmaları beklenmektedir (Geçer, 2010, s. 2) Eğitim sürecinde derslerin daha akıcı ve anlaşılır olabilmesi için materyal kullanımı önemli bir yere sahiptir. Bilim ve teknolojilerdeki gelişmeler sonucunda eğitim

ortamlarında yeni ve farklı öğretim materyallerinin kullanımı bir ihtiyaç ve gerekliliktir (Çekmen ve Bolat, 2024, s. 3). Bu gereklilik doğrultusunda derslerde uygun materyal bulup kullanmak da hiç şüphesiz eğitimcinin başlıca görevleri arasındadır. Öğretim materyalleri, öğretim sürecinde kullanılan öğretim programlarının ilgili eğitsel hedeflerini gerçekleştirmekte öğrenen ve öğrenene yardımcı olan genellikler öğretim ilkeleriyle bütünleştirilerek kullanılan ya da ihtiyaç bağlamında geliştirilen eğitsel araç-gereç, yöntem ve teknikler olarak ifade edilebilir (Çekmen ve Bolat, 2024, s. 3). Kazakistan eğitim sisteminde özellikle ana dili öğretiminde ders kitapları kullanılmaktadır. Bu ders kitapları genellikle Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından yetkilendirilmiş yayınevleri tarafından hazırlanır. En çok kullanılan yayınevleri Ана тілі ve Мектеп yayınevleridir. Bu yayınevleri, ilkokuldan lise son sınıfa kadar ders kitapları, çalışma defterleri, dilbilgisi kitapları ve öğretmen kılavuzları üretmektedir. Kitaplar, yaş ve sınıf düzeyine uygun şekilde hazırlanmış metinler, etkinlikler, sorular, dinleme ve yazma alıştırmaları ile desteklenmektedir. Özellikle 1. sınıf kitaplarında Baytursınuly'nin bütün-sözcük yöntemi benimsenerek öğrencilerin okuma ve yazma becerileri temelden inşa edilmektedir. Bu materyallerin geliştirilmesinde yalnızca dil öğretimi değil, aynı zamanda öğrencilerin kültürel ve millî kimlik bilincinin kazandırılması da göz önünde bulundurulmaktadır. Kazak edebiyatından seçilen özgün metinler, atasözleri, deyimler ve halk hikâyeleri gibi içeriklerle öğrenciler hem kendi dillerini hem de kültürel miraslarını daha yakından tanımaktadır. Ayrıca, ders kitaplarının çoğunda yer alan grup etkinlikleri, rol yapma çalışmaları ve tartışma bölümleri, öğrencilerin eleştirel düşünme ve sözlü ifade becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Son yıllarda Kazakça öğretimi sürecinde görsel-işitsel materyallerin sayısı ve niteliği gün geçtikçe artmakta, öğretmenlerin dijital materyalleri etkin şekilde kullanabilmeleri için hizmet içi eğitimler düzenlenmektedir. Bu şekilde Kazakistan'daki ana dili öğretiminde materyal kullanımının daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması hem pedagojik kaliteyi yükseltecek hem de öğrenciler arasında fırsat eşitliğini güçlendirecektir.

4. KAZAKÇANIN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Kazakçanın yabancı dil olarak öğretimi 20. yüzyıldan itibaren bilimsel bir nitelik kazanmış ve çeşitli ülkelerde öğretim merkezleri kurulmaya başlamıştır. Kazak Türkçesinin öğretimi, dilin dört temel becerisi olan okuma, yazma, konuşma ve dinleme üzerine inşa edilmekte ve bu beceriler bireyin bilişsel, iletişimsel ve fonksiyonel ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Aytaş vd., 2024, s. 26).

Kazakistan, 2006 yılında S. S. Kunanbayeva liderliğindeki “Yabancı Dil Eğitimi Geliştirme Konsepti”ni kabul ederek yabancı dilde tüm dünyada

standartlaşmış dil seviyeleri olan (A1–C2) düzeylerini belirlemiştir. Bu kapsamda; ortaokulda A1–A2, lise son sınıfta B1, dil üniversitelerinde B2–C2 düzeyine ulaşılması ortak bir şekilde hedeflenmiştir. Dil öğretimi yalnızca teorik bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamalı; pratik uygulamalar, beden dili, görsel-işitsel materyaller ve etkileşimli yöntemlerle desteklenmelidir. Kazak Türkçesi, farklı ana dili ve alfabe geçmişine sahip gruplara (örneğin Türk soylular, Kazak diasporası ve yabancılar) yönelik olarak öğretildiği için hedef kitleye uygun yöntemlerin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. (Aytaş vd., 2024, s. 29). Bu süreçte öğretim düzeyleri başlangıçtan bilimsel düzeye kadar kademelendirilmiş olup her düzeyde öğrencinin günlük yaşamdan akademik ortama kadar çeşitli bağlamlarda dil kullanma becerisi kazanması hedeflenmektedir.

Kazak Türkçesi öğretiminde geleneksel çeviri yöntemi, doğrudan yöntem, okuma yöntemi, işitme/dinleme ve işitme-görme temelli yöntemler gibi çeşitli öğretim metotları kullanılmakta; bu yöntemlerin uygulanmasında öğrenci merkezli ve işlevsel yaklaşımlar tercih edilmektedir. Alfabe farklılıkları, lehçelere dair algısal sorunlar, ek ve cümle yapılarındaki değişiklikler gibi çeşitli zorluklar, öğretim sürecini etkileyen temel unsurlar arasında yer almakta; bu nedenle öğretim süreci yapılandırılırken öğrencinin alışkanlıkları, öğrenme geçmişi ve kültürel bağlamı dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, Kazak Türkçesinin yabancı dil olarak öğretimi yalnızca bir dil aktarımı değil; aynı zamanda ortak tarih, kültür ve kimlik bilincinin yeniden inşasını da amaçlayan çok boyutlu bir süreçtir. Bu öğretim süreci hem akademik hem kültürel bağlamda stratejik bir önem taşımakta, bu nedenle çağdaş yöntemlerle desteklenmiş, yapılandırılmış ve hedef odaklı bir öğretim modeli gerektirmektedir.

4.1. Öğretim Programları

Kazakistan'da Kazakçanın yabancı dil olarak öğretilmesinde uygulanan programlar; seviye temelli müfredat, uluslararası dil standartlarına uyum, dijital kaynak entegrasyonu, akademik içerik zenginliği ve kültürel farkındalığı destekleyen pedagojik yapılarıyla kapsamlı bir sistem sunmaktadır. Ancak uygulama alanında özellikle medya, materyal çeşitliliği ve etkileşimli öğrenme ortamlarının geliştirilmesi yönünde önemli boşluklar mevcuttur. Bu eksikler, gelecekteki iyileştirme süreçlerinde odak noktası olarak ön plana çıkmaktadır. Programlar, dildeki seviyeyi objektif ölçen CEFR protokollerine uygun sınav modelleriyle desteklenmektedir. Ancak henüz Kazakçayı yabancı dil olarak öğrenenler açısından yeterli medya içeriği ve yaşam dil kullanım fırsatları konusunda gelişim tam anlamıyla gerçekleştirilmemiştir.

Kazak Dili Öğretim Programı, Nazarbayev Üniversitesi Dil Politikası kapsamında (Haziran 2019) olmakla birlikte Kazak Dili ve Kazak araştırmalarıyla ilgili dil ve kültür derslerini sunmaktadır. Programda “Akademik Kazakça, Mesleki Kazakça, Akademik İçerikli Kazakça, Yabancı Dil Olarak Kazakça, Türk Dünyası için Kazakça” olmak üzere beş alan bulunmaktadır. Mevcut Kazak Dili Öğretim Programı Nazarbayev Üniversitesi Kazak Dili Politikasını esas alarak oluşturulmuştur (Güven ve Maymerova, 2021, s. 1149). Programdaki derslerin hedef ve kazanımları ACTFL (Amerikan Konseyi Yeterlilik İlkeleri) ve CEFR (Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı)’e göre yapılmıştır. Oluşturulan programa göre; öğrencilerin Akademik Kazakçayla tanışması, dil becerilerini geliştirmesi, kültürlerarası ve kişilerarası iletişim, sunum yapma ve yorumlama modları dâhil olmak üzere uygun strateji ve yorumlama yöntemlerini kullanması programın ayrılmaz bileşenidir. Program gerekli iletişim modlarından ve okuma, dinleme, yazma, konuşma gibi dört dil becerilerinden oluşur (Güven ve Maymerova, 2021, s. 1149).

4.2. Ders Materyalleri

Kazakçanın öğretimi, başlangıç düzeyinde, hiç dil bilmeyen öğrencilere Kazak alfabesini tanıtmayı ve dilin yapı taşlarını oluşturan temel kavramları edindirmeyi amaçlamaktadır (Aytaş vd., 2024, s. 3-5). Bu amaç ilk aşamada ses bilgisi, harf tanıtmayı ve temel kelime öğretimi gibi unsurlar, öğrencilerin dilsel altyapısını oluşturmada oldukça işlevsel bir materyal niteliği taşımaktadır. Dil eğitiminde kullanılan ana dili ders kitapları (*Ana Tili*) ise öğrencilerin okuma, yazma ve konuşma gibi temel dil becerilerini geliştirmeyi hedeflerken aynı zamanda Kazak halk edebiyatına, masallara, atasözlerine, destanlara ve geleneksel değerlere geniş yer vererek kültürel aktarımı sağlamaktadır (Kaplankıran, 2017a). Böylece Kazakça, yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, kültürel kimliğin ve milli değerlerin taşıyıcısı olarak da öğretilmektedir. Bu durum, öğrencilerin hem dil hem de kültür açısından köklerinden kopmadan öğrenim sürecini sürdürmelerine katkı sağlamaktadır. Afacan Süğümlü ve Mulkibayeva’ya (2021, s. 281) göre Kazak dili dersi, Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı tarafından belirlenen kitaplar doğrultusunda yürütülmektedir. Derslerde, Atamura Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabı, öğretmen kılavuz kitabı ve didaktik materyal kitabı kullanılmakta; müfredat programları ise İbray Altınсарın Kazak Bilim Akademisi tarafından hazırlanmaktadır. Ders kitabı öğrenciler için temel öğrenme aracı olarak görülürken, öğretmen kılavuzu dersin işlenişine ve kullanılacak yöntemlere yön vermekte; didaktik materyaller ise ödevlendirme sürecinde destekleyici bir işlev üstlenmektedir. Aşağıda, ana dili Kazakça olan öğrencilere yönelik hazırlanan ders kitaplarından örneklere yer verilmiştir.

Şekil 3: Kazak Dili Ders Kitapları (<https://okulyk.kz/>)

5. DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Kültür kavramı, farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Kültür sözcüğü bazı toplum bilimciler göre “belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi, tavır ve davranış kalıplarının hepsinin toplamı”, bazılarına göre “çevrenin insan tarafından meydana getirilen kısmı” biçiminde tanımlanmaktadır (Sandal, 2007, s.474). Yalçın ve Yoğun Erçen’e göre (2004, s.202) kültür; kuşaktan kuşağa aktarılan ve toplumda yaşayan insanların bütün öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır. Göçer’e göre ise (2012, s.50) kültür, milletin yüzyıllar boyunca

ilgi, algı, tutum ve davranışlarla tezahür eden yaşam biçimi, maddi ve manevi değerler toplamı olup nesilden nesile bir miras olarak aktarılagelmiştir. Bu çok yönlü yapısı nedeniyle kültür, bir toplumun yaşam biçimini, değerlerini, inanç sistemini ve dilini şekillendiren temel bir unsurdur. Dil ile kültür arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığı; aynı zamanda kültürün taşıyıcısı, yansıtıcısı ve aktarım aracı olduğu görülmektedir. Oruç (2016, s. 312) bu durumu, “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan temel kurucu öge” diyerek ifade etmektedir. Bu bağlamda dil, hem bireyler arasındaki iletişimi mümkün kılar hem de bir toplumun kültürel birikimini kuşaktan kuşağa aktaran temel araçlardan biri olarak işlev görür. Dil öğretim sürecinde kültür göz ardı edilmemelidir. Dili öğrenmek sadece hedef dilin gramer yapılarını öğrenmeyi değil; aynı zamanda o dilin kültürel kodlarını, maddi ve manevi mirasını da bilmeyi gerektirir. Her dilde olduğu gibi Kazakçada da durum aynıdır. Bu bağlamda, ders kitaplarının kültür aktarımındaki rolünü ve Türk dünyası ortak mirasının öğretim programlarındaki yerini somut verilerle ortaya koyan güncel çalışmalar literatürde dikkat çekmektedir. Nitekim Karaman ve Arıcı (2021) gerçekleştirdikleri karşılaştırmalı araştırmada, geniş bir coğrafyaya yayılan Türk kültür unsurlarının nesillere aktarılmasında en mühim araçlardan birinin ders kitapları olduğunu vurgulamaktadırlar. İki ülkenin ortaokul düzeyindeki ana dili öğretim materyallerini inceleyen bu çalışma, ders kitaplarının sadece dil becerilerini geliştiren yapılar olmadığını, aynı zamanda ortak bir kültürel şuur ve kimlik inşasında stratejik birer belge olduğunu göstermektedir.

5.1. Ortak Kültürel Miras

Türk dünyası içinde önemli bir yere sahip olan Kazakistan, tarihî süreçte farklı dönemsel etkiler altında kalmış olsa da kültürel kimliğini büyük ölçüde korumayı başarmış ülkelerden biridir. Orta Asya coğrafyasında yer alan bu ülke, etnik köken, dil, inanç ve yaşam tarzı bakımından Türkiye ile derin ortaklıklara sahiptir. Bununla birlikte, tarihî gelişmeler, özellikle Sovyetler Birliği dönemindeki asimilasyon politikaları, bu ortaklıkların eğitim ve kültürel politikalar düzeyinde farklılaşmasına da yol açmıştır. Bu bağlamda, Kazakistan’ın Türk kültür mirası ile ortaklıkları ve farklılıklarını incelemek; ana dili ve yabancı dil öğretiminde Türklük unsurlarının ne ölçüde yer aldığını değerlendirmek önemlidir.

Kazakistan halkı, etnik olarak Türk kökenli olup Göktürkler, Karluklar, Oğuzlar, Kıpçaklar gibi tarihî Türk boylarının mirasını taşır. Bu köken, Kazak halkının geleneksel yapısında, dilinde, müziğinde ve yaşam tarzında kendisini açıkça gösterir. Türkiye’de olduğu gibi Kazakistan’da da ataerkil yapı, töre anlayışı, misafirperverlik ve büyüklere saygı gibi kültürel motifler güçlüdür.

Kafesoğlu (2001, s. 114) bu durumu şu sözlerle dile getirir: *“Türk milletinin boylara ayrılması, farklı coğrafyalara dağılması, kültürün özüne etki etmemiştir. Bu yüzden Kazak da Türk’tür; Anadolu Türk’ü de çünkü her ikisi de ortak dil, inanç, töre ve tarihten beslenir.”*

Kazakistan ve Türkiye arasında aşağıdaki ortak kültürel miras öğeleri öne çıkar:

- Edebî Miras: Dede Korkut Hikâyeleri, Manas Destanı, Alpamış Destanı,
- Müzik ve Sanat: Dombra ve kopuz gibi Türk enstrümanları, ozan geleneği,
- Gelenek ve Görenekler: Nevruz kutlamaları, düğün ve yas ritüelleri, “toy” anlayışı, lavaş ve yufka yapımı,
- Dilsel Benzerlikler: Ortak kelimeler (ör. “ata”, “ana”, “yurt”, “el”, “köz”), benzer deyimler ve atasözleri,
- İnanç Kültürü: İslamiyet’in Sünni-Hanefi yorumu, eski Türk inanç sisteminden izler (ör. aksakal, kutsal dağ ve su inancı).

Yukarıda verilen kültürel miras öğelerinden dombra, Kazakistan için önemli bir müzik aletidir. Çünkü Kazakistan’ın ilk UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine 2014 yılında girmiştir. Son yıllarda Türkiye’de de bilinirliği artan ve dombra olarak bilinen geleneksel armut biçimli, uzun boyunlu, iki telli, koparılmış bir müzik aleti üzerinde yapılan kısa solo ezgilere atıfta bulunan geleneksel Dombra Kuy sanatı Kazak halkının sosyal iletişimindeki en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 2020a). Aynı yıl göçebe evlerinin listeye eklendiği ülkede 2015 yılında ise Aitys/Atışma doğaçlama sanatı dâhil olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde ülkede dört farklı kültürel öğenin listeye eklendiği görülmektedir. 2020 yılı itibariyle 19 ülke ile ortak bir değer olarak paylaşılan doğan/şahinle avlanma güç, cesaret ve hoşgörüyü temsil eden Kazak güreşi bulunmaktadır. Bunlara ek olarak lavaş, yufka yapımı ile Nevruz kültürü de listede Kazakistan adına yer bulmuştur. Orta Asya Türk kültürünün önemli özelliklerini bünyesinde barındıran ve atların halk kültüründe önemli bir yer tuttuğu ülkede 2017 yılında Geleneksel atlı oyunlar, 2018 yılında ise at yetiştiricilerinin her yıl geleneksel olarak üç hafta boyunca Karaganda Oblastı’nın Ulytau Bölgesi’ndeki Terisakkan Köyü’nde gerçekleştirdiği ritüeller eklenmiştir. Aynı yıl Dede Korkut Mirası da Kazakistan’ın son eklenen kültür mirası ögesi olmuştur (UNESCO, 2020b; Akkuş, 2020, s. 610).

Dede Korkut hikâyeleri Türk dünyasında ortak miras olarak kabul görmüş en kıymetli eserler arasında yer almaktadır. Eser, Türkiye ve Kazakistan’da da eğitim sürecinde sıkça başvurulan kaynaklardandır. Eserdeki olaylarda Türk topraklarının adları fazla bir şekilde geçmektedir. Eker (2019), bu konuyla

ilgili yazdığı bir makalesinde “Dede Korkut Kitabı, farklı coğrafyalarda kaleme alınmış bölümlerden oluşur. Bazı hikâyelerin mekânı Kazakistan sınırları içerisinde, bazılarında Türkiye’nin doğusu ile Azerbaycan’ın batısı, Ermenistan ve Gürcistan çevresidir.” diyerek Dede Korkut’un farklı coğrafyalara yayıldığını belirtmiştir.

Kazakistan ile Türkiye arasında tarihî ve kültürel bağlar son derece güçlüdür. Bu bağlar, dil öğretimi başta olmak üzere eğitim politikalarında daha etkin biçimde kullanılabilir. Mevcut ortaklıklar, doğru stratejilerle kültürel bütünleşmeyi güçlendirebilir. Kazakistan’daki ana dili eğitimi süreci, yerli kültürü öne çıkarırken, aynı zamanda Türk dünyası ile ortak mirası da görünür kılacak şekilde yeniden tasarlanmalıdır. Aynı şekilde, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi de yalnızca dil değil, ortak kimlik bilinci kazandırma yönünde kurgulanmalıdır.

SONUÇ

Kazakistan, bağımsızlık sonrası dönemde dil politikalarını ulusal kimliğin yeniden inşası ve kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması doğrultusunda yeniden yapılandırmıştır. Bu bağlamda Kazakça, sadece bir iletişim aracı değil; aynı zamanda tarihî belleğin, kolektif kimliğin ve kültürel mirasın taşıyıcısı olarak konumlandırılmıştır. Ana dili öğretimi, bireysel dil yeterliliklerini geliştirmekten öte, öğrencilerin kültürel kimliklerini içselleştirmelerini amaçlayan çok katmanlı bir süreç hâline gelmiştir. Kazakistan eğitim sisteminde uygulanan öğretim programlarının ve materyallerin, çağdaş pedagojik yaklaşımlar ile kültürel öğeleri bütünleştirerek öğrenciyi merkeze alan bir anlayışla geliştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca Kazakçanın yabancı dil olarak öğretimi bağlamında geliştirilen seviye temelli programlar ve çok dilli eğitim modeli, Kazakistan’ın hem kendi toplumuna hem de uluslararası öğrencilere yönelik kapsayıcı bir dil politikası izlediğini ortaya koymaktadır.

Dil öğretimi sürecinde kültürün merkezî bir unsur olarak ele alınması, yalnızca akademik kazanımları değil; aynı zamanda toplumsal aidiyet duygusunu, tarihî bilinci ve ortak değerleri de beslemektedir. Kazakistan örneği, dil öğretiminin yalnızca teknik bir beceri kazandırma süreci değil; aksine, toplumsal yapının, kimliğin ve kültürel belleğin yeniden üretildiği stratejik bir alan olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Bu yönüyle Kazakistan’ın dil eğitimi politikaları, Türk dünyası başta olmak üzere çok kültürlü toplumlarda dil ve kültür bütünlüğünü esas alan modeller açısından dikkat çekici bir örnek sunmaktadır. Söz konusu modelin sürdürülebilirliği ise nitelikli öğretmen yetiştirme, materyal çeşitliliği, teknolojik altyapının güçlendirilmesi ve kültürel duyarlılığın korunmasıyla doğrudan ilişkilidir.

KAYNAKÇA

- Abdigapbarova, U. M. (2022). Technology for forming students' ability to manage independent educational activities. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 17(4), 1106–1116. <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i4.7099>
- Akhmetova, G. (2022). Innovative approaches in language education in Kazakhstan. Pedagogical Research Institute.
- Afacan Süğümlü, A., Mulkibayeva, E. (2021). Kazakistan'da ana dili öğretimi. M. Alver & Ü. Süğümlü (Ed.), *Kuram ve uygulamada dünyada ana dili öğretimi* içinde (1. baskı, ss. 266-285). Anı Yayıncılık.
- Akkuş, Ç. (2020). Türk dünyası öğrencilerinin UNESCO somut olmayan kültür mirası değerlerine ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerinin karşılaştırılması. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 608–624. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.772492>
- Akyol, H., Kuralbayeva, A. (2021). Kazakistan ve Türkiye'deki 1. Sınıf Ana Dil Öğretim Ders Kitaplarının Karşılaştırılması. *Bilgi*, 97, 109-136. <https://doi.org/10.12995/bilig.9705>
- Aytaş, G., Kara, M., Abuwufuer, A., Saibekova, N., & Eren, E. (2024). Türkterge arnalğan Qazaqşa negızgı deñgei A1. Gazi Üniversitesi Yayınları. Erişim adresi: <https://webupload.gazi.edu.tr/upload/1102/2024/5/22/67122f9a-4ae5-49f2-a942-40bade24fbc2-kazak-turkcesinin-turkiye-turklerine-ogretimi.pdf>
- Balci, O. (2022). Ahmet Baytursınu'lu'nun Til Qural isimli gramerindeki çatı konusunun çağdaş kazak gramerleri ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 56, 239-263. <https://doi.org/10.21563/sutad.1222269>
- Bolatova, A. (2019). Sovyetler Birliği döneminden günümüze Kazakistan eğitim sistemi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Budak, A. (2024). SSCB dönemi Kazakistan'da alfabe değişiklikleri. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 150-157. <https://doi.org/10.55774/mikad.1587552>
- Büyükkiz, K., Hasırcı, S. (2013). Ana dili öğretiminde konuşma becerisinin yeri / The importance of speaking skill in mother tongue education. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 1(1), 57-63. <https://izlik.org/JA45FH59YC>
- Çekmen, A., Bolat, Y. (2024). Eğitimde üç boyutlu materyal kullanımı: Sistematik bir inceleme. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 9(1), 1–17. <https://doi.org/10.54979/turkegitimdergisi.1245198>
- Eker, Ü. (2019). Dede Korkut Destanı. *Milli Folklor*, 16(123), 215-221. <https://izlik.org/JA72XC66ZP>

- Geçer, A. K. (2010). Teknik retmen adaylarının üretim teknolojisi ve materyal geliştirme dersine yönelik deneyimleri (ss. 1-25). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 1-25. <https://izlik.org/JA44UG96XB>
- Ger, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi zerine. *Türk Dili*, 729(1), 50-57. Erişim adresi: <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2012/11/14.pdf>
- Güven, F., & Maymerova, A. (2021). Nazarbayev niversitesi rneğinde Kazak dili ereve programı. IX. Uluslararası Türkoloji Kongresi Türk Kültür ve Medeniyetinin Sürekliliği Bildiri Kitabı içinde (ss. 1146-1159). Erişim adresi: https://www.academia.edu/124555250/Kazak_Dili_%C3%96%C4%9Fretimi_%C3%87er%C3%A7eve_Program%C4%B1
- Kabysheva, A. (2023). Türkiye ve Kazakistan'da ortaokul tarih ve sosyal bilgiler programının konu dağılımı. *JRES*, 10(1), 156-175. <https://doi.org/10.51725/etad.1310533>
- Kafesoğlu, İ. (2001). *Türk milli kültürü*. Ötüken Yayınları. Erişim adresi:
- Kaplankıran, İ. (2017a). Kazakistan'daki ortaokul ana dili ders kitaplarında yer alan Köktürkçe unsurlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 406-438. <https://izlik.org/JA29XW93JK>
- Kaplankıran, İ. (2017b). Kazakistan Cumhuriyeti'nde eğitim sisteminin tarihî seyri ve günümüzdeki yapısı. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 31-47. <https://doi.org/10.16916/aded.272230>
- Kara, A. (2022). Kazakistan'ın Latin alfabesine geçiş süreci ve Türk dünyasında alfabe birliği. A. Bedir, B. Soykan ve U. C. D. İmamoğlu (Haz.), *Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalçık tarih ve tarihçilik sempozyumu bildiriler: Cilt II* (ss. 99-110). Türk Tarih Kurumu. <https://doi.org/10.37879/9789751749994.2022.7>
- Karaman, M. H., & Arıcı, A. F. (2021). Türkiye ve Kazakistan ana dili ders kitaplarının Türk dünyası kültür unsurları bakımından incelenmesi. *Journal of Social Sciences And Education*, 4(1), 25-41. <https://doi.org/10.53047/josse.926966>
- Kazakhstan Ministry of Education and Science. (2023). Ana tili pnine arnalđan oqu bağdarlaması (Müfredat). Erişim adresi: <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu?lang=en>
- Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası. (1995). Madde 7. Erişim adresi: <https://hukukbook.com/kazakistan-cumhuriyeti-anayasasi/>
- Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. (2022). Departamentter. Erişim adresi: https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/about/structure/2/1?directions=_272&lang=kk
- Kocaman Gürata, E., & Gulamova, R. (2026). Kazakistan'da ğretmen Yetiştirme Politikaları ve Yabancı Dil Olarak Türkçe ğretimi Bağlamında ğretici

- Eğitimi İçin Öneriler. *Türkbilig*, 2026(51), 35-56. <https://doi.org/10.59257/turkbilig.1667134>
- Kuşçu, I. (2014). Bağımsız Kazakistan'da eğitim ve sağlık: Sorunlar, reform süreci, uluslararası aktörlerin rolü. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi (OAKA)*, 9(18), 23-46. Erişim adresi: <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/78922>
- Nazarbayev Intellectual Schools-NIS. (2023). Professional development programs for teachers.
- Oruç, Ş. (2016). Türkçede ana dil ve ana dili. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 311-322. <https://doi.org/10.20322/lt.15463>
- Qazaqstan Respyblikasy Parlamentinin Jarshysy N 127 (25372). (2007, 15 Ağustos). Egemen Kazakhstan, 151. Erişim adresi: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>
- Qazaqstan Respyblikasy Parlamentinin Jarshysy N13. (1999, 16 Eylül). Zan gazetasy, 429. Erişim adresi: https://adilet.zan.kz/rus/archive/docs/Z990000389_
- Sallabaş, M. E. (2011). *Aktif öğrenme yönteminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin konuşma becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Sandal, Y. D. D. E. K. (2007). Kahramanmaraş'ın üç mahallesinde karşılaştırmalı kültür coğrafyası açısından bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 473-486. <https://izlik.org/JA77NW49JL>
- Tölebekova, A. A. (2021, 30 Ekim). *Ders programı – öğretmenin önemli bir belgesidir*. Bilimdinews. <https://bilimdinews.kz/?p=137942>
- UNESCO. (2020a). Kazakh traditional art of Dombra Kuy. <https://ich.unesco.org/en/RL/kazakh-traditional-art-of-dombra-kuy-00996>
- UNESCO. (2020b). Traditional spring festive rites of the Kazakh horse breeders. <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-spring-festive-rites-of-the-kazakh-horse-breeders-01402>
- Urakova, L. (2014). Geçmişten günümüze Kazakistan'daki dille ilgili yasa koyuculuğa genel bir bakış. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(28), 97-104. <https://izlik.org/JA95YC64DF>
- Yalçın, A., & Yoğun Erçen, A. E. (2004). Kültür ile şekillenen çatışma tepkileri üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 201- 218. <https://izlik.org/JA42RA35TA>

Kırgızistan’da Dil Eğitimi

Sevde Kılıç¹

Sedanur Kılıçaslan²

GİRİŞ

Dil, bir toplumun kültürünün, kimliğinin ve tarihinin en temel ögesidir. Dil politikaları ise bir devletin resmi dil, iletişim dili ve eğitim dili olarak tayin ettiği stratejileri ve uygulamaları kapsar. Kırgızistan gibi bağımsızlığını yeniden kazanan eski Sovyet cumhuriyetleri için dil politikaları, milli kimliğin kuvvetlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Kırgızistan, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlığını elde ederek ulusal dilini resmi ve eğitim dili olarak kullanmaya başlamıştır. Kendi ana dilini temel alan politikalar belirlemiştir.

Kırgızistan’da, Kırgızcanın bağımsızlık sonrası yeniden aktifleştirilmesi ve resmi dil olarak kabul edilmesi süreci fazlasıyla karmaşık ve çok yönlü olmuştur. Devlet, Sovyet döneminde geri planda kalan Kırgızcanın eğitimde kullanımını artırmak için çabalamıştır. Ancak bu süreçte, Rusçanın hala aktif bir iletişim ve eğitim dili olarak kullanıldığı gerçeğiyle karşılaşmıştır. Kırgızistan, dil politikalarında hem Kırgızcanın statüsünü kuvvetlendirmeyi hem de çok dilli toplum yapısının dinamiklerini korumayı hedeflemiştir. Ülkenin eğitim dilleri farklılık gösterdiği için dil politikalarını ve eğitim sistemini direkt olarak etkilemektedir. Bu bağlamda Kırgızcanın yanında Rusçanın da eğitim ve iletişim dilinde aktif olarak kullanılması, dil politikalarının belirleyici öğelerinden biri olmuştur. Bu çok dilli yapı içinde, Kırgızcanın genç nesillere iyi bir şekilde öğretilmesi ve kullanımı, dilin devamlılığı açısından son derece önem taşımaktadır. Kırgızistan’daki eğitim kurumlarında sürdürülen Kırgızca öğretim çabaları, dilin hem ana dil olarak hem de ikinci dil olarak öğretilmesini

---

1 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: sevde.kilic1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0009-0008-0647-1255

2 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: sedanuradiyaman@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0009-2920-5177

kapsamaktadır. Bu bağlamda, öğretim programları, öğretim yöntemleri ve kullanılan materyaller devamlı olarak geliştirilmekte ve çeşitlendirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Kırgızca dil öğretiminin var olan durumunu, uygulanan yöntemleri, karşılaşılan problemleri akademik bir bakış açısıyla değerlendirmektir.

KIRGIZISTAN'IN TARİHİ

Yazılı kaynaklarda ismi geçen en eski Türk topluluklarından biri olan Kırgızlar, Orta Asya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kırgızistan'ın tarihi, Orta Asya'nın kadim ve girift geçmişine uzanan zengin bir süreçtir. Kırgızistan toprakları, en kadim uygarlık merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İlk insanların, Taş Devrinden beri bu bölgede yerleşik olduğu arkeolojik tetkiklerle ispatlanmıştır. Güney Sibiryaya ve Türkistan'ın geniş coğrafyasında yaşamını sürdürmüş çeşitli etnik gruplar Kırgız halkının oluşumunu etkilemiştir. Kırgızlar, yüzyıllardır Türkistan'da bilinen bir millet olarak kendi adlarını günümüze kadar taşıyabilmişlerdir. Günümüz Kırgızistan topraklarında tarih süresince muhtelif devletler ve uygarlıklar hüküm sürmüştür. Bunlar Eski Hun Devleti, Sakalar, Davan Devleti ve Usunlar'dır. MÖ IV-III. yüzyıllarda eski Kırgızlar, Çin'i rahatsız eden güçlü göçebe toplulukların birliklerine katılmışlardır. Çin Seddi'nin yapımına da bu dönemde başlanmıştır. MÖ II-I. yüzyıllarda Kırgız boylarının bir bölümü, Hunların egemenliğinden ayrılarak Yenisey ve Baykal bölgelerine göç etmişlerdir. Burada ilk devletleri olan Kırgız Kağanlığını kurmuşlardır. Bu devlet, yazılı kültürün meydana gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Runik yazıtlar, taş anıtlarda günümüze kadar gelmiştir. Devletin istilalar sonucu yıkılmasıyla yazılı gelenek kaybolmuş olsa da halk hafızası korunmuştur. Bunun en mühim örneği Manas Destanı'dır. Bu benzeri olmayan eser, tarihsel olayları, gelenek ve göreneklere, toplumsal yapıyı aksettiren bir ansiklopedi özelliğindedir (Erkoç, 2021, aktaran Uslu vd., 2025).

V. yüzyılda Kırgızistan tarihi, kuzey bozkırlarında yaşayan göçebe toplulukların yavaş yavaş yerleşik düzene geçmeye başlamasıyla şekillenmiştir. X. yüzyıla gelindiğinde ise yazılı kaynaklarda Tien Şan bölgesinde yaşayan Kırgız boylarına ilişkin ilk kayıtlar görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Büyük Kırgız Kağanlığı'nın hâkimiyet sahası Güney Sibiryaya'dan Moğolistan'a, Baykal'dan İrtiş'in yukarı kısımlarına, Kaşgar'ın bir bölümünden Isık Göl ve Talas bölgelerinin içine kadar uzanmaktaydı. Kırgız devletinin bu altın çağı, yalnızca fetihlerle değil, Güney Sibiryaya, Türkistan, Tibet ve Çin halklarıyla yürütülen ticaret faaliyetleriyle de canlılık kazanmıştır. Uygur Kağanlığı'nın mağlup edilmesinin ardından ilk kez Tien Şan topraklarına girmeleri de bu döneme rastlar. XI-XII. yüzyıllar arasında Kırgızların siyasi etkisi Altay ve Sayan

Dağları ile sınırlı kalmışsa da geniş bir coğrafyaya dağılmış olan Kırgız boyları, Türkistan tarihindeki önemli vakalarda etkin roller üstlenmiş, kimliklerini koruyarak farklı etnik gruplar için çekim merkezi olmuştur. Etnik kimliğin oluşum sürecinin son kademesinde Moğol, Oyrat, Nayman ve diğer Türkistan halkları etkili olmuştur. XVIII. Yüzyıla kadar Yenisey Kırgızları, Altın Orda ve daha sonra Oyrat ile Cungar hanlıklarının egemenliği altında kalmıştır. Bu süreçte Tien Şan'a yapılan göçler devam etmiş, XVI. yüzyılda ise Kırgız topluluğunun oluşum süreci büyük ölçüde tamamlanmıştır (Erkoç, 2021: 107; Kafesoğlu, 2017: 133-134).

1863 yılında Kuzey Kırgızistan, 1876 yılında ise Güney Kırgızistan toprakları Rus İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. Ekim Devrimi'nin ardından Kırgız halkı, eski Çarlık Rusya'sının diğer halklarıyla beraber Sovyetler Birliği'nin bir parçası olmuştur. 1918'de Kırgızistan, Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olmuştur. Kırgız halkı, SSCB'nin dağılmasından sonra milli bağımsızlık ve egemenliğine barışçıl bir şekilde sahip olmuştur (Abramzon, 2013: 443-454).

Gorbaçov'un 1986 yılında Sovyet dönemi sonrası başa gelmesiyle başlayan yeniden yapılanma hareketi neticesinde Kırgızistan Cumhuriyeti 31 Ağustos 1991 günü bağımsızlığını ilân etmiştir.

KIRGIZİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ

Kırgızca, 1989 yılında Kırgızistan'ın devlet dili olarak kabul edilmiştir. 2000 yılında ise Rusça resmi dil olarak anayasada yerini almıştır. Kırgızistan anayasasında belirtildiği üzere Kırgızca devlet dili, Rusça resmi dil kabul edilir. Eğitim, ilkokuldan liseye kadar 11 yıl zorunlu olup hem Kırgızca hem de Rusça eğitim dili olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında yerelde Özbekçe gibi başka diller de eğitim sürecine katılmaktadır.

11 yıllık zorunlu eğitimde 4 yıl ilkokul, 5 yıl ortaokul ve 2 yıl lise eğitimi bulunuyordu. Ancak önümüzdeki yıl uygulanmaya başlanacak olan bir kararla ilkokul 4 yıl, ortaokul 5 yıl ve lise 3 yıl olmak üzere zorunlu eğitim 12 yıla uzatılmıştır.

Okul Öncesi ve İlköğretim

Kırgızca, birçok anaokulunda ve ilkokulda öğretim dili olarak kullanılmaktadır. Fakat bilhassa kentlerde Rusça eğitim veren kurumlar daha yaygındır. Bununla birlikte Kırgızca, tüm öğrenciler için zorunlu ders niteliğindedir.

Ortaöğretim ve Lise

Ortaokul ve lise seviyesinde Kırgızca hem eğitim dili hem de zorunlu ders olarak yer almaktadır. Kırgız edebiyatı, dil bilgisi ve kompozisyon dersleriyle öğrencilerin ana dil düzeyi yükseltilmeye çalışılmaktadır.

Yükseköğretim

Üniversitelerde Kırgızca, Rusça ve sınırlı seviyede İngilizce dillerinde eğitim verilmektedir. Kırgızca, öğretim dili olmasının yanında ayrı bir bölüm olarak da okutulur.

Çift Dilli Eğitim

Çoğu okulda Kırgızca ve Rusça bir arada kullanılır. Bu vaziyet, çok kültürlülüğü ortaya koyduğu kadar ana dil öğretiminde çeşitli problemler de oluşturabilir. Nitekim yapılan bazı araştırmalarda, iki dilli eğitim ortamlarında öğrencilerin anadil yeterliklerinde gerileme ve dil karışımı (code-mixing) eğilimleri gözlemlenmiştir (Zharkynbekova & Chernyavskaya, 2022: 469).

KIRGIZİSTAN'DA ANA DİLİ ÖĞRETİMİ

Kırgızistan'da ana dili öğretimi, ülkenin çok dilli yapısı ve bağımsızlık sonrası kimlik oluşturma süreciyle yakın olarak ilişkilidir. Kırgızca, 1991 yılında devlet dili ilan edildikten sonra müfredat sistemleri yeniden yapılandırılmış ve eğitim kademelerinde zorunlu ders hâline getirilmiştir. Ana dil öğretimi özellikle Kırgız Türkçesinin muhafazası, kuşaktan kuşağa aktarılması ve geliştirilmesi bakımından önemli bir devlet ve eğitim politikası niteliğindedir. Geliştirilen programlarda dilin yapısal özelliklerinin yanında iletişimsel işlevi de önemslenmiştir. Fonetik, dil bilgisi ve kelime öğretiminin yanında kültürel aktarım da amaçlanmıştır. Günümüze bakıldığında Kırgızca, Kırgızistan'ın devlet dilidir. Devlet, ana dilde eğitim alma hakkını muhafaza ederken aynı zamanda çok dilliliği de desteklemektedir. Bunların başında da siyasi geçmişin etkisiyle Rusça gelmektedir.

Kırgızca öğretiminde işlenen konular, öğrencilerin dilsel, kültürel ve edebi becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Kırgız dili öğretiminde ele alınan temel konular eğitim düzeyine göre değişmekle beraber dil bilgisi, sözcük bilgisi ve söz varlığını geliştirme, okuma ve anlama becerileri, yazılı anlatım, sözlü ifade yeteneği, edebiyat ve kültürel değerler eğitimi şeklindedir. Burada amaçlanan öğrencilerin ana dillerini etkin şekilde sözlü ve yazılı halde ifade edebilmeleri, Kırgız edebiyatı ve kültürü ile ilgili temel bilgileri edinmeleri, çok dilli bir alanda Kırgızca'yı muhafaza ederek dili kullanma becerilerini geliştirmektir.

Devlet kamu çalışanları, yetişkin bireyler ve göçmenler için ücretsiz Kırgızca kursları açmaktadır. Kırgız Dilini Geliştirme ve Modernleştirme Enstitüsü gibi kuruluşlar, dilin belli bir standarda gelmesi, terminoloji faaliyetleri ve akademik yayınların teşviki gibi sorumluluklar edinmektedir.

Ana dili öğretimi, milli kimliğin kuvvetlendirilmesi ve kültürün devamlılığı bakımından önemli bir yere sahiptir. Fakat çift dillilik sebebiyle Rusçanın bilhassa şehir merkezlerinde baskın olması, öğrencilerin Kırgızca'yı yeterli seviyede öğrenmesini güçleştirmektedir. Bunun yanında kırsal kesimlerde öğretmen sayısı da yeterli değildir.

Öğretim Programları

Ana dili öğretimiyle öğrencilerin hem akademik yeterlilik hem de kültürel bilinç kazanmaları amaçlanmaktadır. Öğretim programı da bu çerçeveye göre hazırlanmıştır. 2016'da oluşturulan yeni Kırgızca Öğretim Standartları ve Müfredatı, 5-11. sınıflarda ana dilin etkin öğretimini desteklemek üzere tasarlanmıştır. Müfredatta dört temel dil becerisi olan dinleme, konuşma, okuma, yazma dengelenmiştir. 2016'da güncellenen müfredatla birlikte dört temel dil becerisine dair iletişimsel yaklaşım benimsenmektedir. Geleneksel ezber yöntemleri yerini, iletişimsel ve yapılandırmacı yaklaşıma bırakmaya başlamıştır. Öğrenci merkezli ve katılımcı uygulamalar teşvik edilmiştir. Kırgızistan'da ilkökul 4 yıl, ortaokul ve lise ise toplamda 7 yıl sürmektedir. 1-4. sınıflarda Kırgız dili dersi dinleme, okuma, yazma ve konuşma becerilerine odaklanır. Kelime bilgisi, dil bilgisi ve metin kurma becerileri müfredatta öneme sahiptir. 5-11. sınıf programlarında ise Kırgız Dili ve Edebiyatı dersi ayrı dal olarak yer alır. Akademik ve kültürel beceriler desteklenmektedir. Yükseköğretimde ise bazı üniversitelerde Kırgız Dili ve Edebiyatı bölümü yer almaktadır. Örneğin Celal-Abad Devlet Üniversitesi'nde 1994 yılında Kırgız Dili bir bölüm olarak ayrılmıştır. Günümüzde Kırgız Dili ve Edebiyatı Bölümü adıyla eğitim vermektedir.

Kırgızistan'da Eğitim bakanlığınca oluşturulan müfredatlarda dil eğitiminin kültürle ilişkili olması gerekliliği de vurgulanmaktadır. Kırgızca ders kitaplarında UNESCO tarafından kültürel miras olarak tanınan unsurlara da yer verilmektedir. Müfredata bakıldığında İlkokul (1-4. sınıflar) "Kırgız Dili" dersi, temel kelime, kavram, kısa metin, bilmece ve çocuk şarkıları gibi içeriklerle desteklenmektedir. Ortaokul ve lisede ise (5-11. sınıflar) fonetik, morfoloji, sözdizimi gibi dil bilimsel konular kapsamlı bir şekilde öğretilirken öğrencilerin metin üretimi ve günlük iletişim becerilerini geliştirmek amaçlanmaktadır.

Ders Materyalleri

Kırgızistan Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ders kitapları birinci derece eğitim materyalidir. Bu materyallerle sadece dil becerisini geliştirmek değil, aynı zamanda milli kimliğin taşıyıcısı ve koruyucusu olmak da hedeflenmiştir. Bunun bir sonucu olarak kitaplarda geleneksel anlatılar, halk hikâyeleri ve deyimler yoğun şekilde kullanılmaktadır.

Ders kitaplarının yanında Kırgızca dil bilgisine yönelik kitaplar, serbest okuma kitapları ve etkinlik kitapları gibi materyaller devlet tarafından tasdiklenmiş müfredata uygun biçimde hazırlanmaktadır. Son zamanlarda UNESCO destekli projelerle Kırgızca dil öğretimi materyalleri modernleştirilmektedir. Yine eğitimde Kırgızca muhtevalı e-kitaplar ve uzaktan eğitim platformu çalışmaları yürütülmektedir. Bunların başında “İbilim” sitesi gelmektedir. Bu site özellikle ilkököl ve ortaokul seviyesindeki öğrenciler için destekleyici, kullanışlı ve ilgi çekici bir kaynak durumundadır.

Kırgız dili öğretiminde ele alınan temel konular eğitim düzeyine göre değişmekle beraber dil bilgisi, sözcük bilgisi ile söz varlığını geliştirme, okuma ve anlama becerileri, yazılı anlatım, sözlü ifade yeteneği, edebiyat, kültür ve değerler eğitimi şeklindedir. Burada amaçlanan öğrencilerin kendi ana dillerini etkin şekilde sözlü ve yazılı halde ifade edebilmeleri, Kırgız edebiyatı ve kültürü ile ilgili temel bilgileri edinmeleri, çok dilli bir alanda Kırgızca'yı muhafaza ederek dili kullanma becerilerini geliştirmeleridir.

Yasal düzenlemeler ve kurumsal gayretlerle Kırgızcanın eğitimdeki rolü desteklenmekte fakat uygulamada farklı yapısal ve sosyo-kültürel güçlüklerle karşı karşıya gelinmektedir. Bu bağlamda, dijital kaynakların fazlalaştırılması, öğretmen yetiştirme programlarının kuvvetlendirilmesi ve çok dilli yapıya uyumlu eğitim politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Devlet onaylı ders kitapları “Kırgız Tili” serisidir. 1–11. sınıflara yöneliktir. Dijital ortamda e-kitaplar ve Kırgız Eğitim Bakanlığı portalında çevrimiçi kaynaklar bulunmaktadır.

2002 yılında basılmış 11. sınıflara ait Kırgız Dili ders kitabı incelendiğinde dil bilgisi, sözlü ve yazılı anlatım içerikleriyle müfredat hedeflerine uygunluğu görülmektedir. Dil bilgisi öğretimi basitten karmaşığa yapılandırılmıştır. İçindekiler kısmı kitabın sonunda yer almaktadır. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Ders kitaplarına erişim güçlüğü, erişilen kitapta çeviri yaparken karşılaşılan sorunlar sebebiyle içerik hakkında bilgi vermek mümkün olmamaktadır.

2015 yılında basılmış olan 4. sınıf ders kitabının yine 4 bölümden oluştuğu görülmektedir. Her konu bir okuma metniyle başlayıp alıştırmalarla

pekiştirilmektedir. Milli kimlik, vatan sevgisi, geleneksel yaşam gibi konulara oldukça fazla yer verildiği görülmektedir. Örneğin kitabın yirmi altıncı sayfasında “Beşik Toyu” başlıklı okuma metninde bir bebeğin dünyaya gelmesinde Kırgız geleneklerinin nasıl bir etkisi olduğu anlatılmıştır. Bu tören ayrıntılarıyla anlatılarak öğrencilere gelenekleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kitapta şiir, atasözü, masal gibi farklı anlatı türlerine yer verildiği de görülmektedir. Kitap içeriğinde Cengiz Aytmatov gibi Kırgız edebiyatının önemli isimlerden metinler, şiirler, sözler alıntılanmaktadır. Kitap içinde atasözü ve deyimlere de sıkça yer verilmiştir. Ayrıca kitap içinde tercih edilen görsellerde de Kırgız kültüründen izler görmek mümkündür.

KIRGIZCANIN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Devletler siyasi, coğrafi, tarihi ve kültürel birçok yönden iletişim ve etkileşim halindedir. Bu etkileşim dil ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Özellikle tarihi süreç içerisinde başka devletlerle yaşamış ve en sonunda bağımsızlığını ilan etmiş devletlerin yabancı dil yelpazesi geniştir. Kırgızistan, bölgelerinde farklı dillerin konuşulduğu, okullarında farklı dillerde eğitimlerin verildiği bir ülkedir. Bu diğer taraftan Kırgızcanın da başka milletlerce öğrenilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Kırgızistan topraklarında yaşayan uluslara Kırgızca eğitimi verilmesi bunun bir neticesidir.

Kırgızistan’da Kırgız Dili ve Edebiyatı eğitimi, Rusça ve Özbek Türkçesi gibi öğretim diline sahip olan eğitim kurumlarında zorunlu ders şeklinde verilmektedir ve Kırgızca ikinci dil olarak öğretilmektedir. Bu, ülkenin resmi dili olan Kırgızcanın kullanımının genişletilmesi ve milli birliğin muhafazası amacıyla uygulanmaktadır.

Geçirdiği siyasal dönemlerin etkisiyle Kırgızcanın bazı dilsel özelliklerinin Rusçayla yakınlık gösterdiği görülmektedir (Uysal, 2023: 61). Bu benzerlikler, ana dili Türkiye Türkçesi gibi Kırgızcayla büyük oranda yapısal ortaklık taşıyan bireyler için zaman zaman öğrenme sürecini güçleştirici bir etkiye sahip olabilir. Buna karşılık Özbekçe ve Tacikçe gibi Kırgızcayla benzer tarihsel süreçlerden geçen diller için aynı olumsuz etkinin ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Toplumsal değişimlerle birlikte devlet diline verilen değer artmakta ve yabancı dilde konuşan kişilere öğretim konusu daha fazla önem kazanmaktadır. Öğretim dili Rusça, Tacikçe, Özbek Türkçesi olan okullarda devlet dilinin öğretimi geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında daha verimli ve sistemli bir biçimde yürütülmekte, devlet dilinin gelişimine yönelik çalışmalara hassasiyet gösterilmektedir. Devlet yetkilileri bu konuyla alakalı önemli çalışmalar yürütmektedir.

Rısbayev (2012: 7) çalışmaların daha yararlı olabilmesi için Kırgızistan'da yaşayan kişilerin dil ve edebiyat derslerine ilgilerinin artması gerektiğini vurgulamıştır. Bunun iki temel nedeni mevcuttur. İlki ülkede devlet dilini konuşma ihtiyacının az olması, ikincisi ise diğer milletlerden her yurttaşın Kırgız Türkçesini konuşma ihtiyaçlarının olmamasıdır.

Öğretim Programları

Kırgızcanın yabancı dil olarak öğretimi özellikle 2000'li yıllarda yapılan çalışmalarla kurumsallaşmıştır. Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı esas alınarak A1'den C1'e kadar düzeyler oluşturulmuştur.

Kırgızistan'da hem Kırgız hem yabancı öğrencilere eğitim veren Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi 1995 yılında başkent Bişkek'te iki ülke tarafından ortaklaşa kurulmuş bir üniversitedir. Ders kitapları dâhil olmak üzere eğitim ücretsizdir. Öğretim dili Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesidir. İngilizce ve Rusça öğretimi de yapılmaktadır. Eğitim süresi fakülteye göre 2-4-5 yıl olarak değişebilmektedir. Ayrıca 1996 yılında açılan Kırgızistan Bişkek Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi (TTEÖMER) Türkçe, Kırgızca ve Rusça kursları ile dil eğitimi vermektedir.

Rısbayev ve Abdukhamidova'nın çalışmasında Kırgız dili dersinin öğretim programındaki konumu yeniden düzenlenmiş ve yeni müfredata göre öğretim dili Rusça olan okullarda, Kırgız dili dersi, Kırgız edebiyatı hariç, 1. sınıftan 11. Sınıfa kadar her düzeyde haftada üç saat olarak belirlenmiştir. Bu durum önceki yıla göre önemli ölçüde farklılık olduğunu göstermektedir. Özellikle devlet dilinin öğretimini güçlendirmek amacıyla 5, 8 ve 11. sınıflara haftada birer saat ders eklenmiştir (Rısbayev, 2012, aktaran Barcın, 2020, s.116).

Aynı çalışmada, öğretim dili Özbek Türkçesi olan okullarda da Kırgız dili dersine ayrılan sürelerin sınıf düzeylerine göre farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Buna göre 1, 2, 3, 4, 7. ve 8. sınıflarda ders saati haftada iki, 5, 6, 9, 10 ve 11. sınıflarda ise üç saattir. Ayrıca müfredatta 9. sınıfta basit ve birleşik cümle yapıları; 10. sınıfta biçim, ses uyumu ve yazım kuralları; 11. sınıfta ise metin, biçim ve konuşma türleriyle birlikte deyimlerin öğretimi öne çıkarılmıştır.

Rısbayev ve Abduhamidova (2011: 2-3, aktaran Barcın, 2020:102) hazırladıkları bir projede öğretim dili Rusça, Tacikçe ve Özbek Türkçesi olan okullarla ilgili olarak bu beş şartın önemszenmesi gerektiğini vurgular:

1. Kırgız Türkçesinin Rus, Alman vb. milletlerin çocuklarına öğretimi ve öğretim metotlarının onlara göre düzenlenmesi,

2. Özellikle Kırgız, Kazak, Özbek gibi Türkçe konuşan milletlerin çocuklarına öğretimi,

3. Tacikistanlı çocuklara, Kırgız Türkçesini öğretme metotlarının daha da iyileştirilmesi,

4. Kırgız Türkçesi konuşulan yerlerdeki öğretim dili Rusça, Özbek Türkçesi, Tacikçe olan okullarda eğitim gören öğrencilerin dil öğrenme olanaklarını önemseyerek öğretim biçimlerinin geliştirilmesi,

5. Rusçanın etkili olduğu yerlerde Kırgız ve Rus çocuklarına Kırgızca öğretimi ve öğretim metotlarının geliştirilmesi.

Bu şartlar göz önüne alındığında Kırgız dili dersi için oluşturulan programların uluslara göre hazırlanması tavsiye edilir. Türk soylulara Kırgız Türkçesi öğretimi ayrı, diğer uluslara ayrı olmalıdır.

Ders ortamında hedef dilin yalnızca dil bilgisi değil aynı anda söz varlığını yansıtan kültür aktarımı da gerçekleştirilir. Atasözleri, deyimler, bilmeceler, tekerlemeler vb. kültür aktarımının içerisinde yer almaktadır.

Devlet dili ülkedeki bütün okullarda öğretildiği halde ana dili olarak Kırgızca olan vatandaşların çok az kısmı bu dili bilmekte ve konuşmaktadır. Şimdilerde ortaöğretim, yükseköğretim, bilim, medya, internet, uluslararası ilişkiler ve idari yönetim sahalarında Rusça söz sahibidir.

Ders Materyalleri

Yabancılara Kırgızca öğretiminde çeşitli kaynaklar kullanılmaktadır. Çok dilli yapısı nedeniyle Kırgızistan'daki üniversite ve devlet okullarında ana dili Kırgızca olmayan öğrenciler bulunmaktadır. Hem bu öğrencilerin dil öğrenimini sağlamak hem Kırgızcanın yaygın olduğu farklı milletlerde dil öğretimi gerçekleştirmek hem de siyasi sebeplerle bağlantıda olunan devletlerdeki dil varlığını korumak adına kaynak sağlama ihtiyacı duyulmuştur. Bu alanda en yaygın olarak kullanılan materyal Altın Köprü yayınlarıdır. Altın Köprü ders kitapları Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'ne aittir. Kırgızca'yı yabancı dil olarak öğrenmek isteyen kişilere yönelik hazırlanmıştır. 2016 yılında Avrupa Dil Portföyü'ne uygun olarak hazırlanmıştır. İçerikleri Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı'na uygundur. A1, A2, B1, B2 ve C1 olmak üzere beş seviyeden oluşmaktadır. Ders kitapları hem bireysel öğrenenlere hem de sınıf içi eğitime uygun bir yapıya sahiptir.

Baytikova (2017a: 4, akt. Barcın, 2020:103) son yıllarda Kırgız dili ve edebiyatı dersinin, öğretim dili Rusça, Özbek Türkçesi ve Tacikçe olan okullarda ayrı bir ders biçiminde sunulduğunu belirtmektedir. Bu dersin

ilerlemesine katkı sağlamak amacıyla B. Abdukhamidova, M. Abdıkadırova, A. Akmatova, T. Aşırbayev, Z. Derbişova, K. Dobayev, U. Kultayeva, A. Maksutova, A. Musayev, S. Momunaliyev, T. Üsönaliyev, M. Şaripova, C. Şeriyev gibi pek çok araştırmacı çeşitli öğretim materyalleri hazırlamıştır. Ancak söz konusu materyallerin bilimsel yeterliliği bakımından sınırlılıkları bulunduğu görülmektedir.

Yabancı dil olarak Kırgız dili ve edebiyatının öğretimi üzerine de son dönemde çeşitli akademik çalışmaların yürütüldüğü dikkat çekmektedir. İncelenen araştırmalar, bu alanın halen gelişim sürecinde olan bir öğretim yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

En yaygın ders materyallerinden olan Altın Köprü eğitim setinin A1 seviyesi ders kitabı örnek alındığında 6 üniteden oluştuğu görülmektedir. Her ünite temel iletişim konularını kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu ünitelerde selamlaşma ve tanışma, aile ve yakın çevre, meslekler, günlük yaşam, alışkanlıklar, alışveriş, zaman ve mekân ifadeleri temaları işlenmiştir. Her bölümde “Окуйлу (Okuyalım)”, “Угалы (Dinleyelim)”, “Белгилейли (İşaretleyelim)”, “Жазалы (Yazalım)”, “Сүйлөйлү (Konuşalım)” yönlendirmeleri yer almaktadır (Heyet, 2016a).

DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Kırgızca, Kırgızların sosyal, tarihsel ve kültürel sürecini aktaran köklü bir araçtır. Deyimler, atasözleri, destanlar gibi dilin içerisinde kültürel unsurlar olarak yer almaktadır. Dil öğretimiyle beraber öğrencilerin milli aidiyet duygusu ve toplumsal değer bilinci de gelişmektedir. Atasözleri ve deyimler aynı zamanda Kırgız halkının yaşam biçimini, değerlerini ve dünya görüşünü aktarmaktadır.

Sözlü ve yazılı edebi miras olan Manas Destanı'nda yer alan çeşitli kahramanlık anlatılarına hem okuma hem de sözlü etkinliklerle derslerde yer verilmektedir. Ağızdan ağıza iletilen efsaneler, masallar dil öğretimi faaliyetleriyle bütünleşmekte; çadır hayatı, bozkır yaşamı gibi çeşitli kültürel temalar da okuma ve yazma etkinliklerinde kullanılmaktadır. Soy kavramı, aile yapısı, saygı gibi değerler örnek ifadelerle anlatılmaktadır.

Kırgızca ana dili öğretiminde kültür ve miras öğeleri, öğrencilerin yalnızca dilsel becerilerine katkı sağlamayı değil, aynı zamanda kendi benliğini tanımasını, toplumsal değerlerini benimsemesini, kültürel devamlılığı sağlamasını amaçlayan çok boyutlu bir eğitim anlayışıdır. Kırgızistan'da ana dili öğretimi, bilhassa sözlü kültür ve geleneksel değerlerle direkt ilişkilendirilerek planlanmaktadır.

Ders kitaplarında Kırgızistan tarihi, önemli şahıslar ve geleneksel yaşam biçimi ile alakalı metinlere yer verilmektedir. Milli bayramlar, yöresel kıyafetler, yemek kültürü, göçebe hayat, atçılık gibi temalarla öğrencilerin hem dil hem de kültürel farkındalıkları artırılmaktadır.

Derslerde öğrencilere masal anlatma, halk hikâyelerini yeniden yazma veya canlandırma gibi sorumluluklar verilerek sözlü anlatım becerileri geliştirilirken kültürel unsurlar da özümsetilmektedir.

Ağıt söyleme, kopuz çalma gibi geleneksel sanatlarla derslerde yer verilmektedir. Bu öğelerden öğrencilere fonetik hususları öğretmede yararlanılmaktadır. Tortogul gibi halk şairlerinin şiirleri öğrencilerin okuma-anlama becerilerinin gelişmesi için kullanılmaktadır.

Kırgız geleneksel halk oyunları, dil öğretiminde oyun tabanlı öğrenme metodlarıyla bütünleşmektedir. Kırgızca dil eğitiminde kültür ve mirasın geleneksel oyunlar üzerindeki gücü hem dil öğrenimine yardımcı hem de kültürel değerleri yaşatan çok yönlülüğe sahiptir. Geleneksel oyunlar, zevkli ve katılımcı bir öğrenme ortamı temin ederek kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında kıymetli bir araçtır.

Yine popüler yayınlardan olan Altın Köprü serisinin ders kitaplarına bakıldığında kültürel öğelerin yaygın olarak kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Örneğin mevsimler konusunda yaz mevsimini anlatırken “kımız içerler, meraya çıkarlar” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu, Kırgızların göçebe yaşam tarzını yansıtan bir ifadedir. Dil bilgisi örnekleri verilirken yine Kırgızistan’a özgü adetler veya göl isimleri gibi doğal unsurlar örneklendirilmektedir. Misafirperverlik, büyüklere saygı gibi toplumsal değerlerin de örneklere yansıdığı görülmektedir. 6. ünite “Ülkem” başlıklı ünite yer almaktadır. Bu ünite Kırgızistan’ı tanıtan bir metin bulunmaktadır. Yine bir bölümde “Isık Göl’ün su sıcaklığı, “Narın’ın soğuk havası” gibi ifadelerle coğrafi özelliklerinden bahsedilirken “Kırgızistan güzel ve harikadır.” gibi cümlelerle ulusal aidiyet duygusu aşılanmaktadır (Heyet, 2016b).

Hem dil bilgisi örneklerinde hem okuma, dinleme metinlerinde “Isık Göl” gibi doğal, “Manas” gibi kültürel unsurların yer aldığı görülmektedir. Sayfa 72’de “Taş Rabat” başlıklı bir metin yer almaktadır. Taş Rabat, Kırgızistan’ın tarihine tanıklık etmiş eski bir kervansaraydır. Tüm bunlar Kırgızistan’ın kültürünü hem gelecek nesillere aktarmayı amaçladığına hem dünya üzerinde tanınır bir millet olma isteğine işaret eder.

ORTAK KÜLTÜREL MİRAS

Türkiye ve Kırgızistan siyasi, coğrafi, tarihi ve kültürel yönlerden birbiriyle yakınlık gösteren, çok yönlü ilişkilerle birbiriyle iletişim halinde olan iki kardeş ülkedir. Bu yakınlığın temelinde ortak bir kökten gelmeleri yatar. İki devlet de Türk halklarının kadim birer parçasıdır ve ortak tarihi, dilsel ve kültürel mirasa sahiptir. Dil, din, yaşayış benzerlikleri günümüzde de devam etmektedir.

Ortak kültürel miras; dil, din, gelenek, sanat, edebiyat, halk inanışları, yaşam tarzı gibi unsurları kapsayan geniş bir alanı kapsamaktadır. Her ne kadar Türkler ve Kırgızlar farklı siyasi gelişmeler yaşamış olsalar da ortak halk özelliklerini korumuşlardır. Dillerindeki benzer kelimeler, dil yapıları başta olmak üzere, dini hassasiyete sahip olmaları, yemek kültürünün yakın olması, misafirperverlikleri, aile bağlarının önemsenmesi, büyüklere saygının değeri gibi birçok ortak noktaya sahiptirler.

Kırgızistan'da kullanılan çoğu kaynakta Türk kültürünü yansıtan öğeler bulmak mümkündür. Örneğin Altın Köprü serisinin A2 ders kitabının yirmi birinci sayfasında dil bilgisi kısmında verilen bir örnekte başkentte Türkçe kullanımına değinilmiştir. Yine aynı kitabın altmış birinci sayfasında “Fast Food” başlıklı okuma metninin içerisinde farklı kültürlerin yemek alışkanlıklarından bahsederken “Türk usulü şavurma” ifadesi yer almaktadır.

SONUÇ

Toplumun geleceğini tayin eden öğelerden biri olan dil, eğitim sisteminin ilerlemesinde önemli bir yere sahiptir. Dil, bir milletin kimliğinin en mühim parçalarından biridir. Tarih boyunca kültürün, ulusal birliğin ve sosyal bütünlüğün sembolü olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde baskın dil olarak kullanılması sebebiyle Rusça özendirilmiştir. Bu durum Sovyet cumhuriyetlerinde dil ve kimlik sorunlarını daha da belirgin hale getirmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, bu ülkeler dil politikalarını tekrardan biçimlendirme fırsatı bulmuş ve bu sayede milli kimliklerini yeniden tanımlama gayretinde olmuşlardır.

Dil politikaları yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda milli bilincin sağlamaştırılması ve kültürel mirasın korunması gayesiyle bir strateji olarak kabul görmüştür. Dil politikaları, bu şekil değiştirme süreçlerinde ana rol oynamaktadır. Özellikle Kırgızistan gibi ülkeler, bağımsızlık sonrası süreçte dil politikalarını yeniden düzenleyerek milli kimliklerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Kırgızistan, Kırgızca'yı resmi dil ilan etmiş ve dilin kullanımını genişletmeye özen göstermiştir.

Bu çalışmada, öğretim dili Kırgızca olan okullarda ve yabancı dil olarak Kırgızca eğitimi veren mecralarda dil politikalarının nasıl uygulandığı, dil

ve edebiyat kitaplarında hangi noktalara değinildiği değerlendirilmiş; konu hakkında üretilmiş kaynaklar incelenmiş ve Kırgız dili ve edebiyatı öğretimi için etkili yöntemler araştırılmıştır. Ayrıca çalışmada, öğrencilerin ders kitaplarına ulaşmada yaşadıkları sorunlar, ders kitaplarının içeriğinin yeniliklere açık olmaması gibi nedenler ile Kırgız Türkçesinin devlet dili olarak öğretiminde çeşitli problemler yaşandığı gözlenmiştir.

Kırgızistan'da dil öğretimi yalnızca bir eğitim politikası değil, aynı zamanda milli kimliğin taşınması, kültürel mirasın korunması ve toplumsal bütünlüğün güçlendirilmesi bakımından önemlidir. Tarihin belli dönemlerinde politik direniş göstermek zorunda kalan Kırgızlar ancak bağımsızlık sonrası süreçte devlet dili olarak Kırgızca'yı kabul edebilmiştir. Eğitim sisteminin her kademesi yapılandırılarak hem ana dili hem de ikinci dil olarak öğretilmeye başlanmıştır. Kapsamlı öğretim programları geliştirilerek kültürel ve dilsel değerleri birlikte aktarma amacı güdülmüştür.

Ülkedeki çok dilli yapı hem zenginliği hem de çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Kent merkezlerinde Rusçanın hâkimiyeti, ana dili öğretimini zaman zaman zorlaştırmıştır. Buna rağmen devletin açtığı ücretsiz kurslar, eğitim müfredatında yapılan güncellemeler ve kültürel unsurların ders içeriklerine uygulanması bu süreçte başarıyı sağlamıştır. Kırgızca dil öğretimi kapsamında kullanılan materyaller, öğrencilerin yalnızca dilsel becerilerini değil, aynı zamanda kültürel kimliklerini de inşa edecek şekilde tasarlanmıştır. Ders kitaplarında geleneksel anlatılar, deyimler, atasözleri, halk edebiyatı örnekleri ve milli semboller yoğun olarak yer almaktadır. Bu durum, kültürel aktarımın sadece içerikte değil, öğretim yaklaşımında da belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu yaklaşımlara göre dil sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bir kültürel taşıyıcı olarak şekillendirilmiştir. Kültürel miras sayesinde dil öğretimi bir kimlik oluşturma sürecine dönüşmektedir. Öğrenciler hem ana dillerini hem de köklerini bilerek büyürler. Bu yaklaşım, bireyleri dilsel donanıma sahip, kültürel olarak bilinçli vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar.

Yabancılara yönelik Kırgızca öğretimi ise özellikle CEFR standartları çerçevesinde gelişmekte ve kurumsallaşmaktadır. Türkiye ile olan tarihsel ve kültürel bağlar hem karşılıklı dil öğrenimini hem de ortak kültürel mirasın eğitimde kullanılmasını artırmaktadır. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ve Altın Köprü kitapları, bu alandaki en somut ve işlevsel uygulamalar arasında yer almaktadır. Kırgızcanın öğretimiyle kültür, edebiyat, tarih, müzik ve gelenekler eş zamanlı olarak aktarılmakta; böylece öğrenciler yalnızca bir dili değil, o dilin taşıdığı yaşam biçimini ve değerler sistemini de öğrenmektedir.

UNESCO tarafından tanınan kültürel miras unsurlarının ders kitaplarında yer bulması, bu yaklaşımı daha da pekiştirmektedir.

Kırgızistan'da dil öğretimi; milli kimliğin güçlendirilmesi, kültürel hafızanın korunması ve çok dilli toplum yapısının uyum içinde sürdürülmesi bakımından çok yönlü değerlere sahip bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Abılaeva, N., & Sarılbekova, Z. (2012). *Kırgız tili: 11-klass* [Kırgız dili: 11. sınıf]. Kırgızistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı.
- Abramzon, S. M. (2013). *Kırgız cana Kırgızistan tarıhı boyunca tandalma emgekter*. Turar Basma.
- Alimbekov, A. (2001). Kırgız Cumhuriyeti ve eğitim sistemi hakkında genel bilgi. *Türk Yurdu*, 21(171), 21.
- Barcın, S. (2020). *Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da 9., 10., 11. sınıf dil ve edebiyat ders kitaplarındaki eğitim ve dil politikaları* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Baytikova, B. (2017). *Okutuu Özbek Tilinde Jürgüzülgön Mektepterde Kırgız Adabiyatın Okutuunun İlimiy-Methodikalık Negizderi*, [Yayımlanmamış doktora tezi] Oş: Oş Mamlekettik Universiteti.
- Baytok, A. (2019). Başlangıçtan günümüze Kırgızistan'da dil ve eğitim politikaları. *Diyaletolog Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 45-82. <https://doi.org/10.29228/diyalektolog.39222>
- Bişkek TTKEÖMER. (t.y.) Bişkek Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı eğitim öğretim ve rehberlik hizmetleri genel müdürlüğü. <https://biskekteomer.meb.k12.tr/> adresinden 30.10.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Erkoç, H. İ. (2021). Kırgızlar, Türgişler, Karluklar ve Oğuzlar. A. Kanlıdere, İ. Kemaloğlu (Ed.). *Ötüken'den Kırım'a Türk dünyası kültür tarihi*, Ötüken Neşriyat.
- Heyet. (2016a). *Altın Köprü: Yabancılar için Kırgızca dili ders kitabı A1*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Heyet. (2016b). *Altın Köprü: Yabancılar için Kırgızca dili ders kitabı A2*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Heyet. (2017). *Altın Köprü: Yabancılar için Kırgızca dili ders kitabı B1*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Heyet. (2020). *Altın Köprü: Yabancılar için Kırgızca dili ders kitabı B2*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2017). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat.
- Kırgız Eğitim Akademisi. (t.y.) *Kırgız dilinin devlet dili olarak öğretilmesi hakkında*. http://www.kao.kg/images/stories/doc/213_003.pdf adresinden 30.10.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Kırgızistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı. (t.y.) *İlim bilim portalı*. <https://ibilim.edu.gov.kg/> adresinden 30.10.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Osmonov, Ö. C., & Asankanov, A. A. (2001). *Kırgızistan tarihi*. Izdatel'skiy tsentr Ministerstva obrazovaniya i kul'tury "Tekhnologiya.
- Polat, F. (2011). Bağımsızlık sonrası Kırgızistan eğitim politikaları ve uygulamaları üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 1-18.

- Rısbayev, S., & Abılaeva, N. (2011). *Kırgız tili: 4-klass* [Kırgız dili: 4. sınıf]. Kırgızistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı.
- Rısbayev, S. (2012). *Kırgız Tilin Ekinçi Til Katarı Okutuunumun Dengeeldik Sistemasi jana Aga Koyuluuçu Didaktikalık Talaptar*. Kırgız Respublikasının Bilim Berüü jana İlim Ministrliği Kırgız Bilim Berüü Akademiyası.
- Şişman, M., & Arı, A. (2009). Kırgızistan'da eğitimin temel problemleri ve öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyacı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 133-147.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.) *Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr> adresinden 30.10.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Uslu, N., Yılmaz, E., Acıkan Uulu, M., Keldibaeva, S., Azamat, M., & Dolotalieva, D. (2025). *Kırgızistan ülke raporu 2024*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Türk Dünyası Stratejik Araştırmalar Merkezi (KTMÜ-TÜRKSAM).
- Uysal, S. (2021). Kırgızistan'da Türkiye Türkçesi öğretiminde kültürel farkındalık oluşturma: KTMU hazırlık sınıfı örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2021 Yunus Emre ve Türkçe Yılı Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Özel Sayısı), 104-112. <https://doi.org/0.47948/efad.896211>
- Uysal, S. (2023). Kırgızcada Rusçaya bağlı kod kopyalamalar, *BURANA – Türkojoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 52-65. <https://doi.org/10.47948/efad.896211>
- Ünal, A. (2017). Kırgız ailesinin yapısal analizi. C. Buyar (Ed.), *Kırgızistan: Tarih, toplum, ekonomi, siyaset* (s. 113-157). BYR Publishing House.
- Yavaşgel, E., Narmamamotova, T., & Ünal, U. (2013). Farklılık siyaseti üzerinden bağımsız Kırgızistan'da çokkültürlülük ve çok dilli eğitim politikaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 2(7), 79-118.
- Yılmaz, E. (2024). Dil ve alfabe karşılaştırmalı bir analizi: Azerbaycan ve Kırgızistan. N. L. Nesibli (Ed.). *İkinci Türkçülük çalışmaları: Dil meselelerimiz* (s. 339-359). Salman Mümtaz Yayınları.
- Yurduseven, Ü. (2019). *Avrupa Birliği'nde dil politikaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Üniversitesi.
- Zharkynbekova, Sh. K., & Chernyavskaya, V. E. (2022). Казахско-русская билингвальная практика: смешение кода как ресурс в коммуникативном взаимодействии [Kazakh-Russian bilingual practice: Code-mixing as a resource in communicative interaction]. *RUDN Journal of Language Studies, Semiotics and Semantics*, 13(2), 468–482. <https://doi.org/10.22363/2313-2299-2022-13-2-468-482>

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Dil Öğretimi

Melis Kılıç¹

Gizem Nur Kılıç Görgülü²

GİRİŞ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), tarihsel, kültürel ve siyasal yapısıyla özgün bir coğrafyada yer almakta; bu durum, eğitim politikalarını ve dil öğretimi uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile güçlü tarihî ve kültürel bağlara sahip olan KKTC'de, dil öğretimi hem ulusal kimliğin korunması hem de küresel düzeyde rekabet gücünün artırılması açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bu çalışma, KKTC'deki dil öğretimi politikalarını, eğitim sisteminin yapısını ve uygulamadaki pedagojik yaklaşımları çok yönlü biçimde incelemektedir. Ayrıca, anadili olarak Türkçenin öğretimi ile yabancılarla yönelik Türkçe öğretimi uygulamaları, kullanılan ders materyalleri, kültürel miras aktarımı ve üniversitelerin hazırlık programları gibi alanlarda güncel duruma ışık tutulmaktadır. Araştırma, KKTC'deki dil öğretiminin yalnızca eğitimsel değil, aynı zamanda kültürel ve sosyopolitik bir boyut taşıdığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

KKTC'NİN TARİHİ

Kıbrıs Adası, tarih boyunca stratejik konumu nedeniyle pek çok medeniyetin ilgi odağı olmuştur. Mısır, Pers, Roma ve Bizans gibi büyük imparatorlukların egemenliğinde kalan ada, 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı yönetimi altında Kıbrıs, millete dayalı sistemle idare edilmiş, Türkler adada önemli bir nüfus yapısı

---

1 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: melis.kilic1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0009-0001-0684-762X

2 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: gizemkilig@subu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4187-353X

oluşturmuştur. Bu dönem, adadaki Türk varlığının temellerinin atıldığı süreç olmuştur (Nevzat, 2005, s. 46).

1878 yılında Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması sonrası adanın yönetimini geçici olarak Birleşik Krallık'a devretmiştir. İngiltere, 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Kıbrıs'ı resmen ilhak etmiş, bu durum 1923 Lozan Antlaşması ile Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. 1925 yılında ada, resmen İngiliz sömürgesi hâline getirilmiştir (Armaoğlu, 2006, s. 59).

1950'li yıllarda Kıbrıslı Rumların "enosis" (Yunanistan'a bağlanma) hedefi doğrultusunda kurulan EOKA örgütü, İngiliz yönetimine ve adadaki Türk varlığına yönelik silahlı saldırılar düzenlemiştir. Bu gelişmeler karşısında Kıbrıslı Türkler, savunma amacıyla Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) benzeri yapılanmalara yönelmiş, böylece iki toplum arasındaki ayrışma daha da belirgin hâle gelmiştir (Yılmaz, 2010, s. 81).

1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasında ortaklık esasına dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş; Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık ise garantör ülke statüsünü kazanmıştır. Ancak 1963 yılında Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasa değişikliği önerileri ve ardından gelen Kanlı Noel saldırılarıyla ortaklık bozulmuş, Kıbrıslı Türkler yönetimden dışlanmış ve adanın çeşitli bölgelerine sıkışarak izole yaşam alanları oluşturmaya başlamışlardır (Dodd, 1993, s. 129).

15 Temmuz 1974'te Yunanistan destekli darbe ile Makarios devrilmiş, yerine EOKA liderlerinden Nikos Sampson getirilmiştir. Bu gelişme, Türkiye'nin garantörlük hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtını başlatmasına yol açmıştır. İki aşamalı harekâtın sonunda adanın kuzeyi Türk Silahlı Kuvvetleri'nin denetimine girmiş ve Kıbrıs'ta fiili bir bölünme gerçekleşmiştir.

Harekât sonrası yapılan müzakerelerde birleşme sağlanamayınca, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Bu adım, Türk tarafının siyasi eşitliğini ortaya koyma çabasıydı. Ancak Rum tarafının bu yapıyı tanınamaması ve çözüm sürecinde ilerleme sağlanamaması nedeniyle, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ilan, Türkiye tarafından tanınmış, ancak uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir (Nevzat, 2005, s. 47).

KKTC, çok partili parlamenter sistemle yönetilmektedir. Yasama yetkisi Cumhuriyet Meclisi'ne aittir; yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılır. Yargı bağımsızdır ve hukuk sistemi Türkiye Cumhuriyeti ile paralellik göstermektedir (Safa, 2025, s. 130).

Ülke, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi temel alanlarda kendi kurumlarını işletmektedir. Özellikle yükseköğretim sektörü, KKTC ekonomisi içinde belirleyici bir rol oynamakta; Türkiye ve üçüncü ülkelerden gelen öğrenciler sayesinde yükseköğretim önemli bir gelir kalemi oluşturmaktadır (Yükseköğretim Denetleme ve Akreditasyon Kurumu [YÖDAK], 2023).

2004 yılında gündeme gelen Annan Planı, adanın yeniden birleşmesini amaçlamış; Kıbrıslı Türkler %65 oranında “evet” oyu kullanırken, Kıbrıslı Rumların %75 oranında “hayır” oyu vermesiyle plan reddedilmiştir (United Nations [UN],2004). Bu gelişme, Kıbrıslı Türklerin çözüm odaklı yaklaşımını uluslararası kamuoyunda güçlendirmiştir. Günümüzde ise Birleşmiş Milletler himayesinde sürdürülen çözüm görüşmeleri zaman zaman kesintiye uğrasa da devam etmektedir (Ker-Lindsay, 2011, s. 218).

KKTC'DE EĞİTİM SİSTEMİ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, eğitim alanında Türkiye Cumhuriyeti'ne benzer bir sistem uygulamakla birlikte, kendi yasal düzenlemeleri ve kurumsal yapılanması doğrultusunda zamanla özgün bir model geliştirmiştir. Eğitim, bireyin zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişimini hedeflerken, aynı zamanda ülkenin kalkınmasına hizmet edecek nitelikli insan gücünü yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024).

Eğitim Sisteminin Amaçları

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti eğitim sistemi, öğrencilerin bireysel ve toplumsal yaşamlarında etkin bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır. 17/1986 sayılı Millî Eğitim Yasası'nın 5. maddesine göre sistemin temel hedefleri; Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, demokratik bireyler yetiştirmek; millî kültürü benimseyen, toplum yararını önceleyen bireyler kazandırmak; bireyin bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimini desteklemek; öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yönlendirilmesini sağlamak ve bilimsel ile kültürel kalkınmaya katkı sunacak bireyler yetiştirmektir (Resmî Gazete, 1986).

Aynı yasanın 6–23. maddelerinde belirtilen eğitim ilkeleri ise, eğitimin her birey için erişilebilir ve fırsat eşitliğine dayalı olması; bilimsel, laik ve çağdaş esaslara dayanması; karma eğitim ve ana dilde öğretimin esas alınması; yabancı dil eğitiminin teşvik edilmesi ve eğitimin toplumsal ihtiyaçlara göre şekillendirilmesini öngörmektedir (MEB, 2024; Yasa 17/1986). Bu ilkeler doğrultusunda geliştirilen eğitim politikaları, bireyin özgürleşmesini, kendini gerçekleştirmesini ve topluma etkin biçimde katkı sunmasını esas almaktadır.

Bu çerçevede KKTC eğitim sistemi, hem ideolojik hem de pedagojik yönelimleriyle dikkat çekmektedir. Millî Eğitim Yasası, eğitimi yalnızca bilgi aktarımı aracı olarak değil, aynı zamanda demokratik ve kültürel değerlerin kuşaklar arası aktarımını sağlayan bir süreç olarak tanımlamaktadır. Eğitim politikalarının “özgür birey” ve “topluma katkı” kavramları etrafında şekillenmesi ise çağdaş eğitim anlayışıyla uyumlu bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Eğitim Sisteminin Yapısı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde okul öncesi eğitim, 3–5 yaş grubu çocuklara yönelik olup zorunlu olmamakla birlikte, çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesi açısından önemli bir basamak olarak görülmektedir (MEB, 2024). İlköğretim, 5 yıl süren ilkokul ve 4 yıl süren ortaokul olmak üzere toplam 9 yıldan oluşup zorunludur. Bu kademedeki öğrencilere temel bilgi ve beceriler kazandırılırken, okuryazarlık, sayısal düşünme, sosyal farkındalık ve etik değerlere yönelik yetkinlikler geliştirilmektedir (Eğitim Yasası, Md. 28–30). Ortaöğretim düzeyi ise genel liseler, meslek liseleri ve teknik okullar şeklinde yapılandırılmıştır. Dört yıl süren bu kademedeki 9. sınıf tüm öğrenciler için ortak olup 10. sınıftan itibaren alan seçimi yapılmaktadır. Ortaöğretim, öğrencileri hem yükseköğretime hem de iş yaşamına hazırlamayı amaçlamaktadır (Md. 31–35). Yükseköğretim düzeyinde ise KKTC'de faaliyet gösteren üniversiteler, hem yerli hem de uluslararası öğrencilere Türkçe ve İngilizce dillerinde eğitim sunmaktadır. Devlet ve vakıf statüsündeki üniversitelerden oluşan bu sistem, Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir (YÖDAK, 2024).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitimde denetim ve yönetim süreçleri, farklı kurumların görev alanlarına göre yapılandırılmıştır. İlköğretim ve ortaöğretim kurumları, Millî Eğitim Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğu altındadır. Bakanlık; müfredatın belirlenmesi, öğretmen atamaları, okul denetimi ve öğrenci yerleştirme gibi temel işlevleri yürütmektedir (MEB, 2024). Yükseköğretim alanındaki planlama, denetim ve akreditasyon süreçleri ise YÖDAK tarafından gerçekleştirilmektedir. YÖDAK, üniversitelerin açılması, kontenjan belirlenmesi, akademik kalite güvencesi ve denklik işlemlerinden sorumlu bir kuruluştur (YÖDAK, 2024). KKTC eğitim sisteminin yasal temelini oluşturan 17/1986 sayılı Millî Eğitim Yasası ise eğitimin kapsamını, kurumların görev ve sorumluluklarını, öğretmenlik mesleğini, özel ve yaygın eğitimi, okul öncesi ve yükseköğretime ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. Ayrıca bu yasa, eğitimin bir kamu hizmeti olduğunu vurgulayarak devletin bu alandaki sorumluluğunu açık biçimde tanımlamaktadır (Resmî Gazete, 1986).

KKTC'DE ANA DİL ÖĞRETİMİ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitim sistemi, Türkiye Cumhuriyeti eğitim sistemine büyük ölçüde paralel yapıdadır. Ancak bu sistem, KKTC'nin kendi tarihsel, kültürel ve siyasal bağlamı doğrultusunda şekillenen özgün uygulamaları da içermektedir. Özellikle öğretim programlarının oluşturulmasında, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) programları temel alınmakla birlikte, KKTC Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen yerel programlar da yürürlüğe konmaktadır (MEB, 2023).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) ana dil eğitimi, hem dilsel kimliğin korunması hem de eğitimde niteliğin artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Türkçe, bu bağlamda yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda ulusal kimliğin ve kültürel bütünlüğün temel unsuru olarak değerlendirilmektedir (Arslan, 2023, s. 45) Programın geliştirilme süreci, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı ile KKTC Millî Eğitim Bakanlığı arasında yapılan iş birliği protokolleriyle temellendirilmiş olup, "Türkiye-KKTC El Ele, Eğitimde Daha İleriye Projesi" kapsamında eğitim materyalleri, ders kitapları ve öğretmen eğitimleri desteklenmiştir (MEB, 2022; 2023). Bu doğrultuda programın başlıca hedefleri, öğrencilerin Türkçeyi doğru, etkili ve işlevsel biçimde kullanmalarını sağlamak, kültürel bağları güçlendirmek ve çağdaş dil öğretim yaklaşımlarını yerel koşullara uyarlamak olarak belirlenmiştir (Kaya, 2023, s. 102). Ayrıca öğretim programı, 21. yüzyıl becerilerini, özellikle eleştirel düşünme, iletişim ve kültürlerarası farkındalık yetkinliklerini kazandırmayı da hedeflemektedir. Sonuç olarak, KKTC'de Türkçe öğretim programının hedeflenmesi ve uygulanması, dil bilincinin güçlendirilmesi, eğitimde kalite ve sürdürülebilirliğin sağlanması ile Türkiye ile eğitim politikalarının uyumlaştırılması açısından stratejik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Programın bir diğer önemli yönü, bilişsel kazanımlar kadar duyuşsal hedeflere de önem verilmesidir. Bu kapsamda, dil sevgisi ve bilinç geliştirme ön planda tutulurken, yerel dil varlıklarının korunması amacıyla Kıbrıs Türk ağzının tanıtımı ve yaşatılması da kültürel bir sorumluluk olarak ele alınmaktadır. Öğretim yaklaşımı ise yapılandırmacılık, çoklu zekâ, etkin öğrenme ve problem temelli öğrenme gibi çağdaş kuramsal ve pedagojik yaklaşımları bir arada barındırmaktadır (MEB, 2022).

Türkçe Öğretim Programı

KKTC'de Türkçe dersi öğretim programı, ilkokul ve ortaokul düzeylerinde temalar ve beceriler temelinde yapılandırılmış olup öğrencilerin iletişimsel

yeterliklerini geliştirmenin yanı sıra ana dili aracılığıyla düşünsel, duygusal ve toplumsal gelişimlerini desteklemeyi amaçlamaktadır (MEB, 2023).

Okul öncesi eğitimde Türkçe öğretimi, çocukların kendilerini sözlü olarak ifade etmelerini, kelime hazinelerini genişletmelerini ve anlatım becerilerini geliştirmelerini hedefleyen oyun temelli ve gelişimsel özelliklere uygun etkinliklerle yürütülmektedir (MEB, 2021).

Temel eğitim kademesinde, öğrencilerin dört temel dil becerisi olan dinleme, konuşma, okuma ve yazmayı kazanmaları ve bu becerileri bütüncül bir yaklaşımla kullanmaları esas alınmakta, yapılandırmacı yaklaşım ve metin merkezli öğretim anlayışı ön planda tutulmaktadır; ayrıca öğrencilerin duygu, düşünce ve izlenimlerini etkili biçimde ifade edebilmeleri için kazanımlara yer verilmektedir (MEB, 2022). Artan göç ve uluslararası öğrenci hareketliliği nedeniyle geliştirilmiş olan yabancılara Türkçe öğretimi programları ise Avrupa Ortak Dil Referans Çerçevesi (CEFR) ölçütlerine dayalı olarak A1-A2 seviyelerine yönelik içerikler sunmakta ve dilin yapısal yönlerinin yanı sıra kültürel aktarım boyutunu da kapsamaktadır (MEB, 2023).

Lise düzeyinde Türkçe ve Edebiyat dersleri, öğrencilerin eleştirel düşünme, metin inceleme, edebi türleri tanıma ve kültürel mirası anlamlandırma becerilerini geliştirmeyi amaçlamakta; içerikler hem klasik hem de çağdaş Türk edebiyatı örneklerini kapsayarak yorumlama ve değerlendirme yetkinlikleri kazandırmaktadır. Mesleki ve teknik liselerde ise Türkçe öğretimi, mesleki dil kullanımı ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik olup, öğrencilerin mesleki belgeleri okuma, rapor yazma ve sözlü ile yazılı sunum yapma becerilerini kazanmalarını sağlayarak iş yaşamına hazırlanma sürecini desteklemektedir (MEB, 2023).

KKTC'de Öğretim Programlarının Yaklaşımı

KKTC'nin kuruluşundan bu yana çoğu zaman Türkiye Cumhuriyeti'nden hali hazırda alınan öğretim programları KKTC eğitim sisteminde uygulamada aksaklıklara neden olmuştur. Bundan mütevellit, KKTC toplumunun gereksinim duyduğu ve uygulamada etkin olarak kullanılabilir, ülkenin koşullarına göre hazırlanmış kendine özgü öğretim programına ihtiyaç duyulmuştur (MEB, 2005). Bu düşünceden hareketle bazı derslerin öğretim programları da yenilenen temel eğitim programı çerçevesinde güncellenmiştir (Güllühan ve Bekiroğlu, 2022).

Yapılandırmacı Yaklaşımın Temelleri

Yapılandırmacı öğrenme kuramı, bireyin bilgiyi pasif bir şekilde almadığı; aksine, aktif olarak deneyim ve önceki bilgiler doğrultusunda inşa ettiği bir süreçtir

(Piaget, 1973, s. 15; Vygotsky, 1978, s. 57). KKTC Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı tarafından geliştirilen programlarda, öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımı esas alınarak, bilgiyi kendi zihinsel süreçleriyle anlamlandırması teşvik edilir (MEB, 2023). Ders kitaplarında sıklıkla “sorgulama”, “problem çözme”, “tartışma”, “keşfetme” gibi öğrenme etkinlikleri yer almaktadır. Öğretmen ise bilgi aktarıcı değil, rehber rolündedir.

Öğrenci Merkezli Yaklaşımın Uygulaması

Öğrenci merkezli yaklaşım, öğretim sürecinin planlanmasında öğrencinin ilgi, ihtiyaç, hazırbulunuşluk düzeyi ve öğrenme stillerinin dikkate alınmasını öngörür (Özden, 2010, s. 69). KKTC öğretim programları bu yaklaşımı benimseyerek, her öğrencinin bireysel farklılıklarını gözeterek esnek ve etkileşimli öğrenme ortamları sunmayı amaçlamaktadır. Öğretim materyalleri, öğrencinin öğrenme sürecine etkin katılımını sağlayacak biçimde düzenlenmiş; grup çalışmaları, bireysel projeler ve öz değerlendirme etkinlikleriyle desteklenmiştir (Demirel, 2017, s. 94).

KKTC’deki Uygulamalar ve Gözlemler

Uygulamada özellikle Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde yapılandırmacı ve öğrenci merkezli stratejilerin etkin biçimde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Türkçe öğretiminde metin odaklı yaklaşımla birlikte öğrencilerin okuma-anlama, eleştirel düşünme ve yaratıcı yazma becerileri yapılandırmacı kurama dayalı etkinliklerle desteklenmektedir (MEB, 2023). Ayrıca, sınıf içi uygulamalarda öğretmenin rehberliğinde öğrencilerin kendi öğrenme yollarını keşfetmeleri desteklenmektedir.

Ders Materyalleri

KKTC eğitim sisteminde kullanılan ders kitapları, temel olarak KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı’na bağlı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından hazırlanmakta veya Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (T.C. MEB) tarafından geliştirilen müfredat ve ders kitaplarının KKTC’ye özgü kültürel ve pedagojik ihtiyaçlar doğrultusunda uyarlanmasıyla temin edilmektedir (MEB, 2023).

İlkokul düzeyinde Talim ve Terbiye Dairesi tarafından geliştirilen öğretim içerikleri, öğrencilerin dil, matematik ve hayat bilgisi gibi temel alanlardaki kazanımlarını desteklemenin yanı sıra, yerel kültür, tarih ve toplumsal değerlerin eğitim sürecine entegrasyonunu amaçlamaktadır (Demirel, 2017, s. 101). Ortaokul ve lisede çoğunlukla Türkiye MEB’in hazırladığı ders kitapları okutulmaktadır; ancak bu kitaplar KKTC’nin kendi eğitim sistemi ve ihtiyaçlarına göre özel olarak düzenlenmektedir (MEB, 2023).

Uyarlama süreci, sadece içerik zenginleştirmesi değil, aynı zamanda pedagojik yöntemlerin yerel ihtiyaçlara göre revize edilmesini de kapsamaktadır. Bu sayede, öğrencilerin hem ulusal hem de bölgesel kimliklerine uygun, güncel ve bilimsel temelli eğitim materyalleri sağlanmaktadır (MEB, 2023).

Ders Kitapları

KKTC'de okul öncesi eğitimde Türkçe dili eğitimi verilmektedir. Ancak bu eğitim, ilkokul ve ortaöğretimdeki gibi ayrı bir "Türkçe dersi" olarak değil, genel gelişim alanlarının bir parçası olarak sunulmaktadır (MEB, 2022).

İlkokul Türkçe ders kitapları, öğrencilerin temel dil becerilerini (dinleme, konuşma, okuma, yazma) kazanmaya odaklanmaktadır. Temel kelime dağarcığının geliştirilmesi, doğru telaffuz, basit cümle yapılarının öğrenilmesi ve günlük yaşamla bağlantılı içerikler ön plandadır (MEB, 2023). Ayrıca öğrencilerin dil gelişimini desteklemek için çeşitli etkinlikler, oyunlar ve hikayeler yer almaktadır.

Ortaokul Türkçe ders kitapları, öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerini bütüncül biçimde geliştirmeyi hedeflemekte; metin çözümleme, yorumlama ve yazılı anlatım gibi üst düzey dil becerilerini destekleyecek etkinliklere yer vermektedir (Sarıkaya & Şakiroğlu, 2021, s. 275). Ayrıca, kültürel değerler ve edebi türler (şiir, hikâye) ders programına dahil edilmektedir.

Lise düzeyinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretim programı, öğrencilerin sadece dil bilgisi becerilerini değil; metinler arası ilişki kurma, eleştirel analiz, edebi metin çözümleme ve dilin felsefi boyutunu kavrama gibi üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmeyi esas almaktadır (MEB, 2023).

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Türkçe, son yıllarda yabancı dil olarak öğrenimi yaygınlaşan diller arasındadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde modern yaklaşım ve yöntemler, öğretim süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde özellikle iletişimsel yaklaşım temel alınmakta; dil öğreniminin nihai gayesi olarak görülen dört temel dil becerisinin (dinleme, okuma, konuşma ve yazma) dengeli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenmektedir (Kaya, 2023, s. 1288).

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yabancı öğrencilere yönelik Türkçe hazırlık programları ve sertifika kursları yaygınlaşmakta, bu da dilin uluslararası alandaki önemini artırmaktadır (MEB, 2018).

KKTC, yabancı öğrenci sayısının artmasıyla birlikte, yabancılara Türkçe öğretimi önemli bir alan haline gelmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı bu doğrultuda,

Avrupa Ortak Dil Referans Çerçevesi (CEFR) temelinde 6-12 ve 13-17 yaş aralığına odaklanan Türkçe öğretim programları geliştirmiştir (MEB, 2023).

Yükseköğretim düzeyinde ise üniversiteler bünyesinde faaliyet gösteren Türkçe hazırlık programları ve dil merkezleri (TÖMER), uluslararası öğrencilerin yalnızca dil öğrenimlerini sağlamakla kalmayıp, onların yeni akademik çevreye, kampüs yaşamına ve kültürel ortama hızlı bir biçimde uyum sağlamalarında köprü vazifesi görmektedir (Albayrak ve Erciyas, 2019, s. 52).

Günümüzde Türkçe öğretimi yalnızca devlet kurumları eliyle yürütülen faaliyetlerle sınırlı kalmayıp özel öğretim kurumları ve üniversitelerin dil merkezlerindeki yoğun hazırlık programları aracılığıyla da süratle yayılmaktadır (Arı, 2010, s. 98).

Öğretim Programları

Kıbrıs Ada Kent Üniversitesi Türkçe Öğretimi Merkezi, yabancılara yönelik hem yüz yüze hem de online Türkçe eğitimleri sunmaktadır. Merkez, Avrupa Ortak Dil Çerçevesi'ne uygun olarak dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca sertifika sınavları ve seviye belirleme sınavları düzenler. Online kurslarla A1'den C1 seviyesine kadar Türkçe öğretimi yapılmaktadır.

Akdeniz Karpaz Üniversitesi'nde (AKÜN) Türkçe eğitimi, özellikle İşletme, Hukuk, Özel Eğitim Öğretmenliği ve Sağlık Yönetimi gibi lisans programları aracılığıyla sunulmakta ve öğrencilerin Türkçe dilinde eğitim almaları sağlanmaktadır (Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2025). Ancak üniversitenin resmi kaynaklarında, Türkçe hazırlık programı veya Türkçe dil desteği sunan ayrı bir birime ilişkin doğrudan bir bilgi yer almamaktadır. Bu durum, üniversitenin resmi olarak Türkçe hazırlık eğitimi sunmadığını ya da söz konusu hizmetin farklı bir birim aracılığıyla sağlanabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, Türkçe hazırlık eğitimi almak isteyen öğrencilerin üniversiteyle doğrudan iletişime geçerek güncel ve detaylı bilgi edinmeleri önerilmektedir (Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2025).

Kıbrıs Aydın Üniversitesi'nde Türkçe öğretimi, üniversite bünyesinde yer alan TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi) aracılığıyla yürütülmektedir. Program, ana dili Türkçe olmayan öğrencilere yönelik hazırlanmış olup öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Eğitimde Avrupa Ortak Başvuru Metni esas alınmakta ve öğrenciler seviye tespit sınavı ile uygun sınıflara yerleştirilmekte; eğitim sonunda yapılan yeterlilik sınavını geçen öğrenciler lisans bölümlerine geçiş yapabilmektedir. Tanınan kurumlardan alınmış B2/C1 düzeyinde Türkçe yeterlilik belgeleri geçerlidir ve eğitim genellikle bir akademik yıl sürmektedir.

Kıbrıs İlim Üniversitesi bünyesinde kurulan TÖMER, ana dili Türkçe olmayan öğrencilere Türkçe öğretimi amacıyla faaliyet göstermektedir. Programda Avrupa Ortak Başvuru Metni esas alınarak, çağdaş dil öğretim yöntemleriyle dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri kazandırılmaktadır. Türkçe yeterliliği olmayan öğrenciler, seviye tespit sınavı ile uygun seviyeye yerleştirilir ve genellikle bir akademik yıl süren hazırlık eğitimine katılmaktadır. Program sonunda yapılan yeterlik sınavında başarılı olan öğrenciler lisans eğitimine geçebilmektedir. TÖMER İstanbul kitabı kullanılmakta ve tanınmış kurumlardan alınan geçerli Türkçe yeterlilik belgeleriyle muafiyet sağlanabilmektedir.

Doğu Akdeniz Üniversitesi, yabancı öğrencilere Türkçe yeterliklerini ölçmek için çok aşamalı bir sınav sistemi uygulamaktadır. Belgeleri olmayan öğrenciler önce temel dil bilgisi ve becerilerini ölçen 1. Aşama sınavına girmektedir. Başarılı olanlar daha kapsamlı 2. Aşama sınavına geçer; başarısız olanlar ise seviyelerine uygun destek programlarına yönlendirilmektedir. 2. Aşama sınavında yeterli başarı gösterenler destek programlarından muaf olmaktadır. Bu sistem, öğrencilerin Türkçe dil becerilerini geliştirmelerine ve akademik programlara hazırlanmalarına olanak sağlamaktadır.

Girne Üniversitesi Eğitim Fakültesi bünyesinde yer alan Türkçe Öğretmenliği Bölümü, 2013 yılında kurulmuş olup güçlü akademik kadrosuyla eğitim öğretime devam etmektedir. Bölüm, *“Millî Eğitim Bakanlığı'nun ve Yüksek Öğretim Kurulu'nun temel amaç ve hedeflerine uygun olarak Cumhuriyetimizi geleceğe taşıyacak çocuklar ve gençler yetiştirmektedir”* (Girne Üniversitesi, 2025). Programın amacı, ortaöğretim çağındaki öğrencilere Türkçeyi doğru kullanabilme, okuduğunu ve dinlediğini anlama, kendilerini sözlü ve yazılı olarak ifade edebilme becerilerini kazandıracak, ulusal dil bilincine sahip öğretmenler yetiştirmektir. Hedefi ise, *“Türkçe Eğitimi, Öğretimi kuram ve uygulamalarla ilgili akademik araştırmalar ve yayımlar sunan, disiplinler arası iş birliği sağlayan, yenilikçi ve özgün çözümler üreten öğretmenler yetiştirmektedir”* (Girne Üniversitesi, 2025). Program, ders ve sınıf içi etkinlikler, grup çalışmaları, okuma, ödev, proje hazırlama, seminer, uygulama, sosyal faaliyetler ve öğretmenlik uygulamalarını içermekte ve mezunlara hem devlet okullarında hem de özel kurumlarda öğretmenlik yapma imkânı sunmaktadır.

Lefke Avrupa Üniversitesi'nde (LAÜ) Türkçe Hazırlık Okulu bulunmamaktadır. Üniversitenin resmi kaynaklarında yalnızca İngilizce Hazırlık Okulu'na dair bilgiler yer almaktadır. Bu okul, öğrencilerin İngilizce dil becerilerini geliştirmeyi ve akademik programlara hazırlıklı bir şekilde başlamalarını hedeflemektedir. LAÜ'de Dr. Fazıl Küçük Eğitim Fakültesi bünyesindeki Türkçe Öğretmenliği programı ve İç Mimarlık ve İç Mimarlık ve

Çevre Tasarımı bölümü Türkçe dilinde yürütülmektedir. Ancak üniversitenin resmi web sitesinde Türkçe Hazırlık Okulu veya Türkçe dil destek programlarına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi Türkçe Kurslarında, A1'den B2'ye kadar Türkçe konuşma sınıfları ile C1 seviyesinde akademik Türkçe kursları sunulmaktadır. Konuşma kursları, öğrencilerin Türkçeyi akıcı ve kendinden emin kullanmasını sağlamak üzere yapılandırılmıştır. Akademik Türkçe kursu ise yükseköğrenim öğrencilerinin akademik dil becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kurslar hafta içi düzenlenir, belirli devam zorunlulukları ve sınavlarla desteklenmektedir.

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde (UKÜ) resmi olarak bir TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi) bulunmamaktadır. Ancak üniversitenin Sürekli Eğitim Merkezi bünyesinde çeşitli dil kursları sunulmaktadır. Bu kurslar arasında Fransızca, İngilizce ve Osmanlı Türkçesi gibi diller yer almakta olup, Türkçe dil kurslarına dair doğrudan bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yakın Doğu Üniversitesi Temel Türkçe Programı (TTP), 2012-2013'te yabancı öğrencilere Türkçe öğretmek amacıyla kurulmuştur. Türkçe bölümlere kayıtlı öğrencilerin dil yeterliğini artırmak, isteyen yabancı personele ve KKTC'de yaşayanlara Türkçe öğretmek hedeflenmektedir. Öğrenciler Türkçe Yeterlilik ve Seviye Tespit Sınavı ile düzeylerine göre yerleştirilir. Eğitim, Güz ve Bahar dönemlerinden oluşur; başarısız olanlar için Yaz Okulu düzenlenmektedir. Dersler; dilbilgisi, yazma, okuma, dinleme ve konuşma becerilerini kapsamaktadır. Program sonunda başarılı öğrencilere sertifika verilmektedir. Eğitim, alanında uzman akademisyenler tarafından yürütülmektedir.

Üniversite Dışı Türkçe Öğretim Merkezleri

Atatürk Öğretmen Akademisi, KKTC'de öğretmen yetiştirme ve Türkçe öğretimi alanında önemli bir kurumdur. Akademi bünyesinde bulunan Türkçe Öğretimi Koordinasyon Merkezi, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi konusunda faaliyet göstermekte ve çeşitli düzeylerde kurslar düzenlemektedir (Atatürk Öğretmen Akademisi, 2024). Kurum, Yunus Emre Enstitüsü ile iş birliği yaparak Türk dili ve kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik projeler geliştirmekte, bu alanda eğitim materyalleri ve kültürel etkinlikler sunmaktadır (Yunus Emre Enstitüsü [YEE] ve Atatürk Öğretmen Akademisi, 2023).

Türkçe öğretimi programları; öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi temel dil becerilerini geliştirmeyi, eleştirel düşünme kabiliyetlerini artırmayı ve milli/evrensel kültür değerlerini aktarmayı amaçlayan sistemli öğretim rehberleridir (Göçer, 2014; Sever, 2011).

YEE, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na bağlı kültür ve dil tanıtımı kurumudur ve dünya genelinde 60'tan fazla ülkede faaliyet göstermektedir (YEE, 2023). KKTC Lefkoşa'da bulunan YEE şubesi, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ve Türk kültürünün yaygınlaştırılması konusunda önemli rol oynamaktadır (YEE Lefkoşa, 2024).

YEE Lefkoşa, yerel üniversitelerle iş birliği içinde çeşitli Türkçe öğretim programları ve kültürel etkinlikler düzenlemekte, ayrıca uluslararası geçerliğe sahip Türkçe Yeterlik Sınavı'nı (TYS) uygulamaktadır (Kıbrıs İlim Üniversitesi, 2023). Bu sınav, dinleme, okuma, yazma ve konuşma becerilerini ölçerek Türkçe dil yeterliliğini belgelemektedir (YEE, 2023).

Ders Materyalleri

KKTC'de Türkçe öğretiminde kullanılan materyaller aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. KKTC'de Türkçe öğretiminde kullanılan ders materyalleri

Kategori	Kurum / Hedef Yaş Grubu	Temel Materyaller	İçerik Odak Noktası / Seviye
Üniversite Hazırlık (Yetişkin)	DAÜ, YDÜ, UKÜ, LAÜ, KIÜ, Kıbrıs S&TBÜ	İstanbul TÖMER/ Türkçe Seti, Yedi İklim Türkçe, Yeni Hitit	İletişimsel Beceri, Kültürel Bağlam. A1-C2 (kuruma göre başlangıç-kompleks)
İlkokul Destek (6-12 Yaş)	KKTC Talim ve Terbiye Dairesi	Aslı/Salih Hikâye Setleri, Resimli Sözlük, Kelime Kartları, Şarkılar	Görsel/İşitsel Destekli Temel Dil. (Başlangıç Seviyesi)
Ortaokul/Lise Destek (10-17 Yaş)	Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı	Türkçe Öğreniyorum Seti, Yedi İklim Türkçe Seti, K12 Hikaye Setleri	CEFR Uyumlu Günlük İletişim, Hikaye. A1-A2 Seviyesi
Yetişkin/ Kapsamlı Öğrenme (15+ Yaş)	Yunus Emre Enstitüsü	Yedi İklim Türkçe Seti	Kültür Ağırlıklı Kapsamlı Öğrenim. A1'den C2'ye Kadar Seviyelendirilmiş.
Yurtdışı Okulları Müfredatı (Tüm Yaş)	Londra Türk Dili ve Kültürü Okulu	MEB Seviye 1-8 Kitapları, Hazırlık Kitapları	Kademeli Temel ve İleri Dil Becerileri. (Yaş Göre Düzenlenmiş)

DİL ÖÖRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Türkçe ööretimi, yalnızca dilin yapısal yönlerini ööretmekle kalmayıp öögrencilerin kültürel ve tarihî aidiyet duygularını geliştirmeyi de hedeflemektedir. Uysal ve Demir (2024, s. 2122) KKTC ortaokullarında kullanılan yedinci sınıf Türkçe ders kitaplarının çoğunun, KKTC'nin kendine özgü tarihsel ve kültürel bağlamını yeterince yansıtmadığını, metinlerin daha çok Türkiye perspektifine odaklandığını belirtmektedir. Öte yandan, Yaşar (2022, s. 160) 7. ve 8. sınıf ders kitaplarındaki resim ve fotoğrafları incelemiş ve görsellerin toplumsal yaşam, gelenekler ve yerel mekânları yansıtarak öögrencilerin hem dilsel hem de kültürel farkındalık kazanmalarını desteklediğini göstermiştir. Ayrıca, ders kitaplarında yer alan atasözleri, deyimler ve ikilemeler gibi kalıplaşmış dil yapılarına yönelik analizler, öögrencilerin yalnızca dilbilgisi ööğrenmediklerini, aynı zamanda KKTC'nin kültürel kodlarını da edindiklerini ortaya koymaktadır (Kendir, Hoşşöz & Aykulu, 2024, s. 85). Benzer biçimde, Güntaş, Güneyli ve Gökbulut (2021, s. 48) üniversite düzeyinde Türkçe ööğretmen adaylarının görüşlerini temel alan çalışmalarında, yabancı öögrencilere Türkçe ööğretiminde kültürel öögelerin kullanımının ööğrenme sürecini önemli ölçüde desteklediğini ve tarihî olaylar, yerel gelenekler ile halk hikâyelerinin derslere entegre edilmesinin öögrencilerin hem dilsel yeterliliklerini hem de Kuzey Kıbrıs kültürüne yönelik farkındalıklarını artırdığını belirtmişlerdir. Ayrıca, Çulha Özbaş ve arkadaşları (2025, s. 14) Türkiye ve KKTC ilkokul Sosyal Bilgiler ööğretim programlarını karşılaştırdıkları çalışmalarında, KKTC müfredatının kültürel mirası ders içeriklerine bütünleşik biçimde yerleştirdiğini; böylece öögrencilerin dil ööğrenirken aynı zamanda toplumsal değerleri ve yerel gelenekleri de ööğrenebildiğini göstermektedir.

Dil ööğretiminde kültür ve mirasın önemi yalnızca ders kitapları ve müfredatlarla sınırlı kalmamaktadır. KKTC'de artan göç ve göçmen öögrenci nüfusu bağlamında yapılan çalışmalar, farklı kültürel geçmişe sahip öögrencilerin okula adaptasyon sürecinde dilin yanı sıra kültürel uyum, değerler ve geleneklerin de kritik rol oynadığını ortaya koymaktadır. Kendir, Hoşşöz ve Aykulu (2024, s. 85) göçmen öögrencilerin hem Türkçe'yi ööğrenmeleri hem de KKTC'nin sosyal ve kültürel ortamına uyum sağlamaları açısından eğitim sisteminin sorumluluk sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, KKTC'de Türkçe eğitiminin hem ders kitapları hem ööğretim programları hem de ööğretim politikaları bağlamında yalnızca dil kazandırmaya değil, aynı zamanda kültürel kimlik, toplumsal değerler ve miras aktarımı gibi daha geniş bir amaca hizmet ettiği söylenebilir. Dolayısıyla, dil ööğretimi sürecinde kültür ve mirasın dikkate alınması, öögrencilerin hem dil becerilerini geliştirmesi hem de toplumsal aidiyet duygularını güçlendirmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

ORTAK KÜLTÜREL MİRAS

KKTC, tarihî süreçte farklı etkiler altında kalmış olsa da Türk-Kıbrıs kimliğini büyük ölçüde korumuştur (Buldaç, 2023, s. 7). Türkiye ile KKTC arasında dil, tarih, edebiyat, mutfak, halk oyunları ve toplumsal ritüeller bakımından derin ortaklıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte, KKTC'nin coğrafi, iklimsel ve tarihî farklılıkları, bu ortaklıkların eğitim ve kültürel uygulamalar açısından kendine özgü bir biçimde şekillenmesine yol açmıştır (Güllühan & Bekiroğlu, 2022, s. 30). Bu bağlamda, KKTC'nin Türk kültür mirası ile Türkiye arasındaki ortaklıkları ve farklılıklarını incelemek; ana dili ve yabancı dil öğretiminde kültürel unsurların ne ölçüde yer aldığını değerlendirmek önemlidir.

KKTC ve Türkiye arasında öne çıkan ortak kültürel öğeler şunlardır:

- Edebî miras açısından her iki toplumda da halk hikâyeleri, efsaneler ve masallar yaşatılmaktadır; örneğin Ferhat ile Şirin hikâyesi ve Kıbrıs'a özgü Beşparmak Dağları efsanesi hem KKTC'de hem Türkiye'de anlatılmaktadır.
- Anonim halk türkülerine ve mânilere büyük önem verilmektedir; Dillirga gibi halk türküsü hem sözlü gelenek hem de halk oyunları eşliğinde aktarılmaktadır.
- Mutfak kültüründe ortak tatlar öne çıkar; hellim peyniri, şeftali kebabı ve molehiya hem KKTC'de hem Türkiye'de bilinmekte ve sofralarda paylaşılmaktadır.
- Düğünler, bayram kutlamaları ve toplu eğlenceler ortak geleneklerdir; davul-zurna eşliğinde düzenlenen kutlamalar ve misafirlere ikram kültürü her iki toplumda yaşatılmaktadır.
- El sanatları, mimari ve köy yaşamı ortak kültürel değerler arasında yer alır; Lefkara işi gibi danteller ve taş-beyaz badanalı evler hem KKTC hem de Türkiye'de geleneksel estetiği temsil etmektedir.
- Bayrak, marşlar ve millî kahraman figürleri, kültürel bağları güçlendirmekte; öğrenciler şiirler, anı parçaları ve hikâyeler aracılığıyla millî bilinç kazanmaktadır.
- Doğa sevgisi ve çevre bilinci her iki toplumda önemlidir; Kıbrıs'ta kuş gözlemciliği ve Türkiye'de doğa festivalleri, çevre bilincini kültürel bir etkinlik olarak sunmaktadır.

- Aile bağları ve komşuluk ilişkileri hem KKTC hem de Türkiye’de yaşatılmaktadır; çocuklara büyükleri ellerini öpmek ve misafirleri ağırlamak gibi gelenekler öğretilmektedir.
- Halk oyunları ve geleneksel müzikler kültürel mirasın önemli bir parçasıdır; düğünlerde ve bayramlarda çalınan müzikler her iki toplumda yer almaktadır.
- Eğitimde Atatürk ilkeleri ve millî değerler üzerinden kültürel aktarım yapılmaktadır; öğrenciler şiirler, marşlar ve hikâyeler aracılığıyla hem KKTC hem de Türkiye kültürünü öğrenmektedir.

Bu ortak kültürel öğeler, KKTC ile Türkiye arasındaki tarihî ve sosyal bağların somut bir göstergesidir. KKTC’de yürütülen Türkçe öğretimi ve eğitim programları, yalnızca dil becerilerini kazandırmakla kalmayıp, Türk kültürünün, millî değerlerin ve tarih bilincinin aktarılmasına hizmet eden çok boyutlu bir yapı sunmaktadır (Kramsch, 1993, s. 22; Byram, 1997, s. 12–35). KKTC eğitim sistemi, Türkiye ile paylaşılan kültürel mirası sürdürürken, ada özelinde toplumsal değerleri ve yerel kimliği de destekleyen bir kültürel aktarım yürütmektedir (Altınok, 2020, s. 50).

KKTC ile Türkiye arasındaki kültürel bağlar, tarih boyunca ortak dil, edebiyat, halk müziği, mutfak, mimari ve toplumsal ritüeller aracılığıyla güçlenmiştir. Bu bağlar, eğitim ve öğretim politikalarında doğru stratejilerle daha etkin biçimde kullanılabilir; öğrenciler hem Türkiye Türkçesi hem de Kıbrıs Türkçesi aracılığıyla ortak kimlik bilinci kazanabilir. Aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve yeni nesillere aktarılması, Türk dünyasının bir bütün olarak güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde dil öğretimi, ulusal kimliğin inşası, kültürel mirasın aktarımı ve artan uluslararası öğrenci hareketliliğinin yönetimi açısından çok boyutlu bir işlev taşımaktadır. Eğitim sisteminde benimsenen yapılandırmacı ve öğrenci merkezli yaklaşımlar, Türkçenin hem ana dil hem de yabancı dil olarak etkili biçimde öğretilmesini desteklemekte; öğrenci çeşitliliğine uygun esnek öğrenme ortamları sunmaktadır. Anadilin öğretiminde yerel ağız özelliklerinin, kültürel unsurların ve tarihî mirasın ders kitaplarına entegre edilmesi, dil öğretimini bilişsel olduğu kadar duyuşsal bir süreç hâline getirmiştir. Okul öncesinden lise düzeyine kadar Türkçe eğitimi, öğrencilerin yaş ve bilişsel gelişim düzeylerine uygun olarak yapılandırılmıştır. İlkokul kitapları temel dil becerilerini kazandırmayı amaçlarken, ortaokul ve lise düzeyinde metin çözümleme, eleştirel düşünme ve edebî metin analizi gibi üst düzey becerilere odaklanılmaktadır. Böylece Türkçe öğretimi, sadece

dilbilgisel yeterlilik değil, aynı zamanda kültürel farkındalık ve estetik duyarlılık kazandıran bir araç hâline gelmiştir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında, artan uluslararası öğrenci sayısı doğrultusunda KKTC'de TÖMER'ler, sertifika programları ve çevrim içi kurslar aracılığıyla geniş bir öğretim ağı oluşmuştur. Bu programlar, Avrupa Ortak Dil Referans Çerçevesi'ne (CEFR) dayalı olarak yürütülmekte; İstanbul TÖMER, Yedi İklim Türkçe ve Yeni Hitit gibi materyallerle desteklenmektedir. YEE ve Atatürk Öğretmen Akademisi gibi kurumların iş birlikleri, dil öğretimini kültürel diplomasiyle bütünleştirerek Türkçeye uluslararası düzeyde görünürlük kazandırmaktadır. Ancak, bazı üniversitelerde Türkçe hazırlık programlarının bulunmaması ve kullanılan materyallerin çoğunun Türkiye merkezli olması, yerel kültürel bağlamın öğretime yeterince yansımadığını göstermektedir. Yerleştirilmiş ders kitaplarının geliştirilmesi, öğrencilerin dili içinde yaşadıkları toplumsal çevreyle ilişkilendirmelerini kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, KKTC'de Türkçe öğretimi, Avrupa standartlarına uygun, yapılandırmacı temelli ve kültürel yönü güçlü bir sistem olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, yerel kültürel unsurların daha fazla bütünleştirilmesi ve kurumlar arası eşgüdümün güçlendirilmesi, Türkçenin hem kimlik koruma aracı hem de uluslararası iletişim dili olarak konumunu daha da sağlamlaştıracaktır. Bu yönüyle KKTC örneği, küçük ölçekli bir toplumun kendi dilsel kimliğini korurken küresel ölçekte açılım sağlayan özgün bir model olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Akdeniz Karpaz Üniversitesi (AKÜN). (2025). *Akademik programlar ve dil eğitimi bilgileri*. <https://akun.edu.tr> erişim adresinden 10 Haziran 2025 tarihinde alınmıştır.
- Albayrak, F. ve Erciyas, O. (2019). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi. G. Y. Peler ve G. Arıklı (Ed.), *Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük I. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Sempozyumu bildiri tam metin kitabı* (ss. 45–65). Hiper yayın.
- Altınok, K. (2020). Kültürel miras ve dil öğretimi bağlamında “Gazi TÖMER Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti”. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 223-246. <https://izlik.org/JA59YH92EU>
- Arı, Ş. (2010). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ilköğretimin ikinci kademesinde öğrenim gören yabancılara Türkçe öğretimi üzerine bir değerlendirme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Armaoğlu, F. (2006). *20. yüzyıl siyasi tarihi (1914–1995)*. Alkım Yayınları.
- Atatürk Öğretmen Akademisi. (2024). Türkçe Öğretimi Koordinasyon Merkezi faaliyet raporu. Atatürk Öğretmen Akademisi Yayınları <https://aoa.edu.tr/yonetim-kurulu-kararlari/>
- Buldaç, H. (2023). Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan KKTC vatandaşlarının millî kimlik algılarının ve aidiyet duygularının incelenmesi. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 22(47), 1–23. <https://izlik.org/JA93RD85BZ>
- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Multilingual Matters.
- Demirel, Ö. (2017). *Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya* (12. baskı). Pegem Akademi.
- Dodd, C. H. (1993). *The history and politics of the Cyprus conflict*. Palgrave Macmillan.
- Girne Üniversitesi. (2025). *Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü tanıtım sayfası*. <https://girne.edu.tr> erişim adresinden 01 Temmuz 2025 tarihinde alınmıştır.
- Göçer, A. (2014). Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme. A. Kırkılıç ve H. Akyol (Ed.), *İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde* (ss. 477-551). Pegem Akademi
- Güllühan, N. Ü. ve Bekiroğlu, D. (2022). Hayat bilgisi öğretim programlarının karşılaştırılması: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Türkiye Cumhuriyeti örneği. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 95–109. <https://doi.org/10.48066/kusob.1093187>
- Kaya, İ. (2023). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde iletişimsel yaklaşım temelli etkinliklerin konuşma becerisinde kullanımına dair öğrenci görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 12(3), 1286–1304. <https://doi.org/10.7884/teke.1360030>

- Ker-Lindsay, J. (2011). *The Cyprus problem: What everyone needs to know*. Oxford University Press.
- Kıbrıs İlim Üniversitesi. (2023). *YEE iş birliğiyle yürütülen Türkçe yeterlik sınavı uygulamaları*. KIÜ Yayınları. Erişim adresinde 01 Mayıs 2025 tarihinde alınmıştır.
- Kıbrıs Türk Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Yabancılara Türkçe öğretimi politikaları ve program raporu*. Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı Yayınları. Erişim adresinden 17 Mayıs 2025 tarihinde alınmıştır.
- Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). *Eğitim sistemi raporu*. MEB Yayınları. Erişim adresinden 27 Mayıs 2025 tarihinde alınmıştır.
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Yabancı öğrencilere Türkçe öğretimi stratejik planı 2018–2022*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/yabancilara-turkce-ogretimi/>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). *Okul öncesi eğitim programı*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/okul-oncesi/>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). *Türkçe dersi öğretim programı*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/emel-egitim/#1666270107417-4a916b6a-e7ec>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Mesleki ve teknik ortaöğretim Türkçe öğretim programı*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/mesleki-teknik-ogretim/>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı öğretim programı*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/lise-kitapları/#1665724867893-81d91fd7-d2d0>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Türkçe dersi öğretim programı (Genel bilgiler ve uygulama esasları)*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/emel-egitim/#1666270107417-4a916b6a-e7ec>
- KKTC Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). *Yabancılara Türkçe öğretimi programı (6–12 ve 13–17 yaş grupları)*. Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü. <https://ttd.mebnet.net/yabancilara-turkce-ogretimi/>
- MEB (Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı). (2022). *Türkiye–KKTC El Ele, Eğitimde Daha İleriye Projesi: İş birliği raporu*. MEB Yayınları.
- MEB (Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı). (2023). *Türkçe öğretiminde ortak müfredat çalışmaları raporu*. MEB Yayınları.
- Nevzat, A. (2005). *Nationalism among the Turks of Cyprus: The first wave*. Oulu University Press.
- Özden, Y. (2010). *Öğrenme ve öğretme*. Pegem Akademi.

- Piaget, J. (1973). *To understand is to invent: The future of education*. Grossman.
- Resmî Gazete. (1986). *17/1986 sayılı Millî Eğitim Yasası*. Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Resmî Gazetesi.
- Resmî Gazete. (1986). *Atatürk ilke ve inkılaplarına dayalı eğitim esasları hakkında yönetmelik*. T.C. Resmî Gazete, Sayı: 19263.
- Safa, R. (2025). De facto devletlerde demokrasi uygulamaları: KKTC perspektifi. *Turkish Academic Research Review*, 10(1), 127-140. <https://doi.org/10.30622/tarr.1616054>
- Sarıkaya, B., & Şakiroğlu, Y. (2021). *KKTC Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerin Yenilenmiş Bloom Sınıflandırması'na göre incelenmesi: 6. sınıf Türkçe ders kitabı örneği*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 273-296
- Sever, S. (2011). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme* (5. baskı). Anı Yayıncılık
- United Nations (UN). (2004). *The comprehensive settlement of the Cyprus problem (Annan Plan)*. United Nations.
- Uysal, A., & Demir, N. (2024). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türkçe dersi öğretim programı ve Türkçe ders kitaplarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 14 (3), 2121-2125. DOI: 10.24315/tred.1483204
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- YEE (Yunus Emre Enstitüsü). (2023). *Yunus Emre Enstitüsü faaliyet raporu*. YEE Yayınları.
- YEE Lefkoşa. (2024). *Lefkoşa Yunus Emre Enstitüsü etkinlik ve eğitim faaliyetleri*. YEE Lefkoşa Şubesi Yayınları.
- YEE ve Atatürk Öğretmen Akademisi. (2023). Türk dili ve kültürünü yaygınlaştırma iş birliği protokolü. Ortak Yayın. <https://aoa.edu.tr/haberler-ve-etkinlikler/>
- Yılmaz, E. (2017). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri*. Gazi Kitabevi.
- Yılmaz, M. E. (2010). Analyzing and Resolving the Cyprus Conflict. *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 16(39), 77-106. <https://izlik.org/JA68XF56SH>
- Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK). (2023). *KKTC yükseköğretim istatistikleri raporu*. YÖDAK Yayınları.
- Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK). (2024). *Yükseköğretim kalite ve akreditasyon raporu*. YÖDAK Yayınları.

Özbekistan’da Dil Eğitimi

Aslıhan Karakaya¹

Buket Ayyıldız²

GİRİŞ

Özbekistan, Orta Asya’nın en köklü Türk devletlerinden biridir. 447.444 kilometre karelik bir yüzölçümüne sahiptir. Özbekistan’ın tarihi, antik çağlardan itibaren çeşitli uygarlıkların, ticaret yollarının ve kültürel etkileşim alanlarının kesiştiği bir coğrafyada şekillenmiştir. Bulunduğu bölgenin stratejik önemi sebebiyle 1991 yılına kadar çeşitli Hanlıkların ve son olarak da Sovyetlerin sömürgelerine maruz kalmıştır. 1991 yılında tam bağımsızlığını kazanarak günümüze kadar gelmiştir.

Yaşadığı siyasi zorluklar sebebiyle milli benliğini korumanın önemini çok iyi kavramış bir ülke olan Özbekistan, bağımsızlığını kazanmasının ardından ulusal kimliğini koruyacak ve tarihsel mirasını yaşatacak kapsamlı adımlar atmıştır.

Ülkede eğitim politikaları da bu doğrultuda geliştirilerek milli değerlere dayalı, özgün ve çağdaş bir eğitim sistemi kurulmuştur. Özbekistan’da zorunlu eğitim altı yaşında başlamakta ve 11 yıl boyunca devam etmektedir. Bu süre boyunca eğitimin tüm kademelerinde müfredatlar devlet tarafından Özbek dili ve Özbek kültürünü yaşatacak şekilde düzenlenmiş, eğitimin tüm materyalleri milli kimliğin güçlenmesine hizmet eden araçlar olarak yeniden yapılandırılmıştır. Özellikle yüksek öğrenim de çeşitli ülkelerle iş birliği halinde öğrenci değişim programları düzenleyerek Özbek kültürünü farklı ülkelere tanıttak politikalar benimsemiştir.

Bu bölümde Özbekistan’ın tarihinden başlayarak eğitim sistemi, eğitimde kullandığı programlar ve materyaller, yabancı dil olarak Özbekçe eğitiminin

---

1 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: aslihan.karakaya1@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0009-0000-7982-2709

2 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: buketayyildiz@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0007-1760-1530

programı ve materyalleri incelenerek Türk eğitim sistemi ile Özbek eğitim sistemi kültürel açıdan karşılaştırılmıştır.

ÖZBEKİSTAN'IN KISA TARİHİ

“Türk milleti, tarihin en eski ve köklü milletlerindedir. Türk, ana yurdu Orta Asya olan, buradan çeşitli yönlerle yayılarak büyük devletler kuran ve Türkçenin çeşitli lehçeleriyle konuşan milletin müşterek adıdır” (Bilgili, 2020. s. 1).

Özbekistan da Orta Asya'da bulunan yedi bağımsız Türk devletinden biridir.

Özbekistan'ın resmi dili Özbekçedir. Özbekler bunu Özbek tili olarak söylemektedir. Özbekistan Cumhuriyeti'nin yüz ölçümü 447.000 kilometrekaredir. Başşehri Taşkent'tir. Önemli şehirleri Semerkant, Buhara, Hive, Pergana, Andican, Namangan, ve Hokan'dır. Özbekler bugün Özbekistan'dan başka, buldukları ülkelerin yerli halkı olarak Türkmenistan'ın %8.5'ini, Kırgızistan'ın %12,9, Kazakistan'ın %2'ini, Tacikistan'ın %24.31'ini, Özbek Türkleridir. Özbek Türkleri bu sayılan cumhuriyetlerden başka önemli miktarda da Afganistan'da yaşamaktadırlar (Tolkun, 1994, s. 6).

Özbekistan'da birbirinden farklı pek çok ağız vardır. Gerçekten de günümüz Özbekistan'ının ağız haritası Orta Asya Türk lehçeleri lengüistik haritasının küçük ölçüde bir versiyonuna benzemektedir. İlse Laude Cirtautas'a göre; kuzeyde (Güney Kazakistan da dâhil olmak üzere) Kazak ve Kırgızcaya yakın Kıpçak Özbek ağızları, batıda ve güneybatıda komşu Türkmenlerle akraba Oğuz ağızları, ülkenin doğu ve orta bölgelerinde Hive ve Ürgenç'in dışındaki bütün büyük şehirlerde ise, Yeni Uygurca ile pek çok ortak özelliğe sahip “şehir şivesi” adı da verilen Özbek ağızları (Karluk bölümü) konuşulmaktadır (Coşkun, 2014, s. 27-28).

1920 yılına kadar ülkenin resmî dili Çağatay Türkçesi olup Arap alfabesi kullanılarak yazılmaktaydı. 1926 yılına gelindiğinde Latin alfabesi tanıtılmış ve Özbekçe çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerden sonra ülke içerisinde Latin alfabesi ve Kiril alfabesi beraber kullanılmaya başlanmıştır. Kiril alfabesinin kullanımı Sovyetlerin yıkılışına kadar devam etmiştir (Coşkun, 2014, s. 27).

Özbekistan Cumhuriyeti'nin tarihsel gelişimi tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar dayanmaktadır. Antik çağlardan başlayarak İslamiyet'in yayılışı, Timur Devleti'nin yükselişi, hanlıklar dönemi, Çarlık Rusyası ve Sovyet etkisi ile devam etmiş; son olarak 1991 yılında bağımsızlık kazanmıştır. Özbekistan, tarih boyunca Orta Asya'nın önemli kültürel ve stratejik merkezlerinden biri olmuştur. Özbekistan toprakları, geçmişten günümüze sayısız medeniyetin izlerini taşımaktadır.

M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren Özbekistan topraklarında Saka ve Massaget gibi topluluklar yaşamıştır. M.Ö. 4. yüzyılda Büyük İskender'in doğuya yönelik seferleri ile bölge Hellenistik kültürün etkisine girmiştir. Greko-Baktriya ve Kuşan İmparatorluğu gibi siyasi oluşumlar, bu dönemde bölgenin kültürel çeşitliliğini artırmıştır. Milâttan önce III-II. yüzyıllarda bu kesimde güçlü Kang Hakanlığı, onun güney kısmında Kuşan, Fergana vadisinde Dâvân devletleri hüküm sürmüştür. IV-VI. yüzyıllarda bu sınırlar önceleri Akhunlar, Kidariylar ve Eftalitler idaresi altında bulunmaktaydı. Halkın önemli bir kısmı hayvancılıkla uğraşmakta, bir kısmı da şehir ve köylerde yerleşik bir hayat sürmekteydi. Burada birçok din hâkim durumdaydı. 8. Yüzyıla gelindiğinde fetihlerle birlikte İslamiyet Özbekistan topraklarında hızla yayılmıştır. Bu dönemde Karahanlılar ve Gazneliler gibi Türk-İslam devletlerinin faaliyetleriyle birlikte Özbekistan toprakları siyasi ve kültürel merkez haline getirilmiştir. Özellikle Buhara ve Semerkand gibi şehirler, bu dönemde yaşayan bilim insanları için önemli bir merkez haline gelmiştir. 14. yüzyıla gelindiğinde Emir Timur tarafından kurulan devlet sayesinde bu bölgede uzun süreli siyasi devamlılık sağlanmış, Semerkand başkent olarak kullanılmıştır. Bu şehir sadece diplomatik bir şehir olmasının yanı sıra bilim, sanat ve mimarinin de başkenti olarak kullanılmıştır. Bu dönem, Özbekistan tarihinin en parlak dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Daha sonra bölgede siyasi birlik bozulmuş, Buhara Hanlığı, Hive Hanlığı ve Hokand Hanlığı adında üç hanlık ortaya çıkmıştır. Bu hanlıklar arasında zaman zaman siyasi çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalar bölgenin siyasi olarak savunmasız hâle gelmesine sebep olmuştur. (Muhammedcanov, 2007, s. 111-112)

19. yüzyılın ikinci yarısında Çarlık Rusyası Orta Asya'da işgal hareketlerine başlamıştır. Bunun sonucunda Özbekistan, Rus egemenliği altına girmiştir. 1924 yılında Sovyetler Birliği çatısı altında "Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" kurulmuştur. Bu dönemde sanayileşme politikaları izlenmiş, ekonomik planlar öne çıkmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Özbekistan 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmış ve 1 Eylül 1991 tarihi itibarıyla resmî olarak bağımsız devlet olmuştur. Ülkenin ilk cumhurbaşkanı İslam Kerimov'dur. Uzun süre iktidarda kalan İslam Kerimov güçlü bir merkezi yönetim oluşturmuştur. 2016 yılında Kerimov'un vefatıyla, yerine Şevket Mirziyoyev geçmiş ve ekonomik yenilikler ve uluslararası açılım başlatılmıştır. Özbekistan'ın tarihi, Orta Asya'nın siyasi ve kültürel tarihi için önemli noktadadır. Tarih boyunca birçok imparatorluğa ve hanlığa ev sahipliği yapan bu topraklar, 1991 sonrası bağımsız bir devlet olarak yeniden şekillenmiştir.

ÖZBEK EĞİTİM SİSTEMİ

Tarih boyunca devletler işgallere uğramış, yıkılmış, tekrar kurulmuş ya da yerlerini yeni devletler almıştır. Bu işgaller ülkelerin siyasi yapısından sosyal yaşantısına üretim faaliyetlerinden inanç sistemlerine kadar her alanı etkilemiştir. İşgalleri gerçekleştiren ülkeler kendi kültürlerini, inançlarını örf ve adetlerini buldukları topraklara yayarak yerli halkı asimile etme girişiminde bulunmuşlardır. Bu gibi siyasi olumsuzlardan etkilenen en önemli yapılardan biri de eğitim sistemidir.

Bugünkü Özbekistan toprakları Türkistan olarak adlandırılan bölge içerisinde yer almaktaydı. Türkistan'daki okullar, medreseler her zaman gençlerin bilgi ve becerilerini geliştirmek üzere eğitim vermekteydi:

“Bölgeye İslâm'ın girişinden sonra bu bereketli topraklar üzerinde birçok eğitim kurumunun temeli atılmış ve bilim dünyasına yön vermiş yüzlerce bilim ve fikir adamı bu topraklarda yetişmiştir. Bölgede kurulan medreselerde özellikle Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tasavvuf, Arapça ve Kelam alanlarında ekol olmuş birçok ilim adamı yetişmiştir” (Yıldırım, 2012, s. 647).

Ancak ilk bölümde de belirtildiği üzere Özbekistan'da çeşitli Hanlıkların ortaya çıktığı bir dönem vardır. Hanlıkların ortaya çıktığı bu dönemde yaşanan siyasi olumsuzluklar sebebiyle her alanda olduğu gibi eğitim sisteminde de gerilemeler yaşanmıştır.

Ergaşev'e göre yaşanan bu siyasi olumsuzluklar 1920'lerde bile birçok okulun eski usul öğretim yöntemini kullanmasına sebep olmuştur ve eğitimde kullanılan araç ve gereçler yetersiz durumdadır (Ergaşev, 2025, s. 1).

1 Eylül 1991 yılında kazandığı bağımsızlığa kadar bugünkü Özbekistan toprakları özellikle Çarlık Rusya'nın işgal politikaları doğrultusunda Rus egemenliği altına girmiştir. Rus egemenliği doğrultusunda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da Sovyetleştirme politikası izlenerek eski tip okullar yerine Sovyet okulları kurulmuştur. Sovyetlerin bu gibi politikalarının verdiği zararlar Özbekistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra bile bir süre devam etmiştir. Sovyetlerin hâkim olduğu dönemde ülkenin standartları son derece gerilemiş ve bu durum eğitime de yansımıştır (Coşkun, 2014, s. 25-26).

1991 yılında düzenlenen eğitim programına göre Özbekistan'da zorunlu eğitim süresi 11 yıl olarak belirlenmiştir. Ülkenin her bir bireyine ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Daha sonra yeni bir yapılandırma ile 1992 yılından itibaren orta öğretim ikiye ayrılmıştır. İlk aşama dokuz yıllık dönemdir. İkinci aşama ise dokuz yıllık eğitimin ardından verilen iki yıllık eğitim dönemidir. Bu iki yıllık dönemde öğrencilerden yüksek öğrenim görmek isteyenler üniversiteye

hazırlanmaktadır. Üniversiteye hazırlanmak istemeyenler ise bu iki yıllık dönemde doğrudan mesleki eğitimi tercih edebilmektedir.

Çocuklar için 3 ila 6 yaş arası dönemde zorunlu olmayan bir okul öncesi eğitim uygulaması bulunmaktadır. Bu okul öncesi eğitimde öğrencilere temel okuryazarlık, basit sayısal beceriler ve sosyal beceriler aşılanmaya çalışılmaktadır. 6 yaşına erişen bireyler için ise zorunlu eğitim dönemi başlamaktadır.

Zorunlu eğitim döneminde 11 yıl boyunca öğrencilere milli değerlerin ve Özbek dilinin ağırlıklı şekilde vurgulandığı akademik bir eğitim verilmeye başlanmaktadır. Okula başlayan öğrenciler ilk dört yıl, 6-10 yaşları arasında, ilk öğretimlerini tamamlamaktadır. İlk öğretimini tamamlayan öğrenciler 10-15 yaşları arasında genel orta öğretime, 5 yıl süren orta öğretimin ardından genel veya teknik meslek okullarında 2 yıllık bir eğitime geçmektedirler. Genel meslek okullarında eğitim görmeyi tercih eden öğrenciler ortaöğretimin ardından üniversiteye devam etmek isteyen öğrencilerdir. Teknik meslek okullarını tercih eden öğrenciler ise burada 2 yıl boyunca mesleki eğitim görmektedir.

Özbekistan'da yüksek öğrenim ise lisans, yüksek lisans ve doktora programlarını içermektedir. Özbekistan'da bulunan üniversiteler, her üniversitede tüm bölümler bulunacak şekilde değil daha çok bir alana yönelerek kendini geliştirecek şekilde düzenlenmiştir. Devlet ve özel olmak üzere toplamda 64 üniversite bulunmaktadır. Bu üniversiteler Özbekistan'ın farklı şehirlerinde yer almaktadır. Ancak en çok üniversite Özbekistan'ın başkenti Taşkent'tedir. Buradaki üniversitelerin sayısı 33'tür.

Özbekistan'daki üniversiteler içinde farklı ülkelerde bulunan üniversitelerin Özbekistan'a açtığı ek şubeler de yer almaktadır. Örneğin İtalya'da bulunan Pisa Üniversitesiyle iş birliği içinde Taşkent Pisa Üniversitesi kurulmuştur. Bu üniversiteye kaydolun öğrenciler dört yıllık lisans eğitimlerinin iki yılını Taşkent'teki üniversitede geri kalan iki yılı ise İtalya'daki Pisa Üniversitesinde tamamlamaktadırlar.

Üniversitede verilen eğitimler çoğunlukla Özbekçe ve Rusça şeklinde de verilmektedir. Son yıllarda İngilizce eğitimler de giderek artmaktadır. Ayrıca son yıllarda uluslararası ortaklıklar ve öğrenci değişim programlarıyla yabancı öğrenciler de bu üniversitelere kabul edilerek Özbek kültürünün başka ülkelere tanıtılması sağlanmaktadır.

ÖZBEKİSTAN'DA ANA DİL ÖĞRETİMİ

Dil öğrenimi ilk olarak bireyin bebeklik döneminde çevreden duyduğu sesler ile başlayan bir süreçtir. Daha sonra ebeveynlerin öğretisi ile devam etmektedir. Evde ebeveynler tarafından kullanılan dil, bireyin ilk öğrendiği dil

yani ana dili olur. Çocukta dil gelişimi, dikkatle izlenmesi gereken bir süreçtir. Sosyalleşmenin simgesi ve yönlendiricisi konumunda olan dil, toplumun bireyleri arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlayan iletişimin de kaynağıdır (Temizyürek, 2007, s. 170). İlkokulla birlikte okulda verilen derslerde ana dilin gramatik yapısı öğrenilmektedir. Her sınıf düzeyinde farklı bir dil bilgisi yapısı öğrenen birey günlük hayatta kendini ifade etmeyi öğrenip düşüncelerini dile getirebilir hale gelmektedir.

Özbekistan'da ana dil öğretimi hem dilin korunması hem de kültürel benliklerinin güçlendirilmesi için devlet açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple devletin eğitim programının ana taşlarından biri hâline gelmiştir. Özbekistan'da ana dil eğitimi ilkokuldan lise sona kadar zorunlu olarak eğitimin her kademesinde verilmektedir. Okullarda öğretilen dil ülkenin resmî dili olan Özbekçedir.

Özbekistan'da ana dil eğitimi devlet kontrolünde gerçekleşir. Öncelikle okul öncesi eğitimi alan 3-6 yaş aralığındaki öğrencilere temel dil becerileri kazandırılmaktadır. Kolay dil bilgisi yapıları ve günlük ifadeler öğretilerek günlük ihtiyaçların karşılanması hedeflenmektedir. Özbekçe şarkılar, masallar, oyunlar, tekerleme ve bilmeceler ile içerik zenginleştirilmektedir. Bu kademe zorunlu eğitime dahil değildir.

Zorunlu eğitim ilkokul 1. sınıf ile başlamaktadır. Ortaöğretim ise 11. sınıfa kadar devam etmektedir. Ana dil eğitimi okullarda birinci sınıftan lise son sınıfa kadar haftada 4-5 saat olarak belirli aralıklarda verilmektedir. İlkokulda Özbekçenin temel dil kuralları öğretilmektedir. Başta alfabe ve temel dil bilgisi öğrencilere verilmektedir. Ortaokul ve lisede ise öğrencilerin öğrenme düzeylerinin artmasına bağlı olarak Özbek edebiyatından alıntılar, ileri seviye dil bilgisi yapıları gibi konular bulunmaktadır. Dil bilgisi yapıları basitten karmaşığa doğru kademelendirilmiştir. Bu kademeler sınıf düzeyine uygun olacak şekilde ders kitaplarına yerleştirilmiştir. Ders kitaplarındaki dikkat çekici bir diğer unsur da metinlerdir. Ders kitapları incelendiğinde farklı edebî türlere yer verildiği görülmektedir. “Bu metin yapılarının Türkçe Dersi Öğretim Programında Hikâye Edici Metinler, Bilgi Verici Metinler ve Şiir olarak başklandırıldığı görülmektedir.” (Delican, Gedik, Kaya ve Kalkan. 2023, s. 1071). Bu yapılarıdaki metinler daha çok hikâye, masal, efsane, roman, biyografi, atasözü gibi yapılarıda seçilmiştir.

Ana dil kitaplarında dört temel becerinin gelişmesinin yanı sıra Özbek kültürünün de devam etmesine öncelik verilmiştir. Özbek coğrafyası geçmişten günümüze birçok medeniyete, uygarlığa, yazar ve şaire ev sahipliği yapmıştır. Bu sebeple kültürel zenginliğe sahip bir ülkedir. Bu zenginlikten yararlanan Özbek Cumhuriyeti kitaplarında bu şair ve yazarlardan metinlere yer vermiştir.

Daha önce Arap harfleri, Kiril harfleri gibi harfler kullanan Özbekler 1993'ten itibaren Latin harflerini kullanmaktadır.

Ana dil öğretimi için müfredat Özbekistan Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmaktadır. Hazırlanan bu müfredat dil bilgisi ağırlıktadır. Kitaplarda Özbekçenin dil yapısı, sözcük bilgisi ve ek bilgisi gibi konular bulunmaktadır. Öğrencilerin dil bilgisi öğrenmesinin yanı sıra okuma, anlama, dinleme ve konuşma becerilerinin gelişmesine de önem verilmektedir. Bununla paralel olarak kitaplarda ana dile uygun yazma, konuşma soruları gibi etkinlikler de bulunmaktadır. Aynı zamanda kendi milli değerlerini gelecek kuşaklara aktarabilmek adına metinlere milli kimliklerini, edebî miraslarını ve ahlaki değerlerini yansıtan unsurlar yerleştirilmektedir. Tüm bu öğretim süreci tamamlandıktan sonra öğrenciler yazılı ve sözlü sınavlarla değerlendirilmektedir.

Öğretim Programları

Dünyadaki tüm ülkeler kendini yetiştirmiş, çevresine duyarlı, problemlere çözüm üretebilen bireyler yetiştirmesi için okullara destek vermektedir. Belirli bir yaşa kadar aile eğitimi alan bireyler daha sonra okullarda eğitimlerine devam etmektedir. Okullarda verilen dersler devleti destekleyici niteliktedir. Bu derslerin programları da devlet tarafından hazırlanmaktadır. Hazırlanan programlarda dil eğitimi önemli bir konuma sahiptir. Çünkü geçmiş ile bugün arasında köprü olan ve geleceği inşa edecek olan dildir. Bu sebeple devletler eğitim programını ülkenin ana dil öğretimine önem verecek şekilde hazırlamaktadır. Özbekistan'da da dil eğitimi büyük önem taşımaktadır. Dil eğitimindeki içeriklerin okuryazarlık ve kültürel düzey açısından zengin bir içeriğe sahip olmasına dikkat edilmektedir.

Özbekistan'da ana dil olarak Özbekçenin öğretiminde eğitim programı sınıf düzeyine uygun olacak şekilde hazırlanmaktadır. Program kademeli olarak kolaydan başlayıp zora doğru ilerlemektedir. Öğrencilerin yaşları ve öğrenme düzeyleri dikkate alınmaktadır. Müfredat her bir kademeye uygun olacak şekilde Özbek Cumhuriyeti okul öncesi ve halk eğitimi bakanlığı tarafından hazırlanmaktadır. Buradaki asıl amaç ise öğrencinin düzeyine uygun olarak dil bilgisi yapısını öğrenmesine yardımcı olmaktır. Bunun yanında öğrencinin dört temel becerisini geliştirmek amaçlanmıştır. Yeni neslin Özbekçeyi öğrenmesi ve ona olan bağlılığının artırılması, Özbek edebiyatının, gelenek ve göreneklerinin tanıtılması, öğrencilerin eleştirel düşünme kabiliyetlerinin geliştirilmesi diğer hedeflerdendir (UZEDU, 2025).

Özbekistan'da ana dil olarak Özbekçe öğretilmektedir. Buradaki birincil hedef öğrencinin dili günlük hayatta da etkili bir şekilde kullanabilmesidir. Günlük ihtiyaçlarını dile getirebilmesi, fikir ve düşüncelerini anlatabilmesi

eğitim programı tarafından desteklenmektedir. Bu sebeple okullarda dil bilgisi direkt olarak ezberletilmemektedir. Öğrencilerin konuşulanları anlaması ve kendini ifade edebilmesi önemsenmektedir. Bunu sağlamak amacıyla kitaplardaki metinler sadece bilimsel metinler değil öğrenciyi düşünmeye ve sorgulamaya sevk eden metinler olarak düzenlenmektedir. Sınıf düzeyine uygun olarak gelenek ve görenekleri okuyucuya yansıtan, milli değerleri öğreten konu ve metinler seçilmektedir.

Geleneksel yöntemlerim yanı sıra çağdaş eğitim yöntemleri ile dersler pekiştirilmektedir. Okuma, anlama ve yazma becerilerini geliştirmede metinler kullanılmaktadır. Bununla birlikte rol yapma, hikâye tamamlama, grup tartışmaları gibi çağdaş yöntemlere yer verilmektedir. Kompozisyon yazma, fikirleri tartışma, özet çıkarma gibi yöntemlerle de öğrencilerin dil becerileri desteklenmektedir.

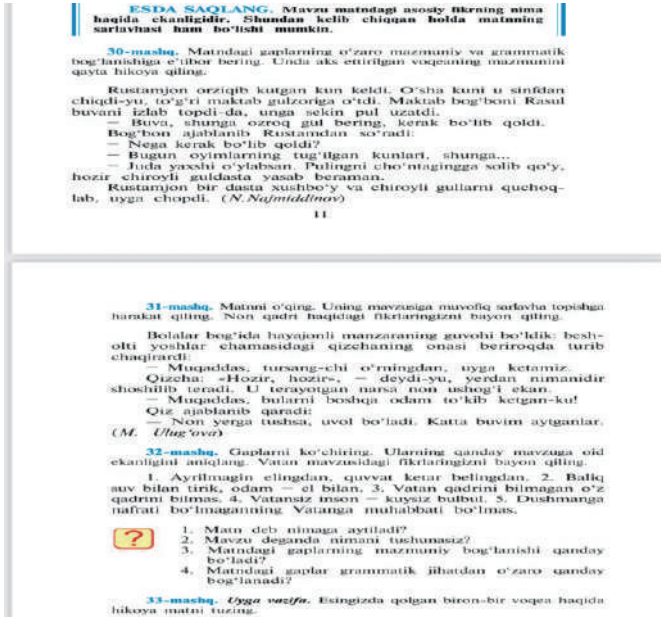
Ders Materyalleri

Bireyin okuma-yazma becerileri onun akademik, kültürel, sosyal ve ekonomik hayatını etkilemektedir. Toplumunu oluşturan bireylerin okuryazarlık seviyesi ülkeyi geliştiren yapı taşlarından biridir. Dolayısıyla gelişmiş bir ülke olabilmek için ilk adım ülkedeki eğitim seviyesini artırmaktır.

Geçmişten günümüze kadar eğitimde kullanılan en temel materyaller ders kitaplarıdır. Ders kitapları bireyleri hayata hazırlamaya yardımcı en önemli araçlardır. Okullarda okutulan ders kitapları genellikle devlet kurumları tarafından hazırlanmaktadır. Hazırlanan kitapların bireyi okuma, yazma, düşünme, kendini ifade etme gibi yönlerden destekleyici olması beklenmektedir. Özbekistan, bağımsız olduğu tarihten itibaren sosyal ve ekonomik gelişime önem veren bir ülkedir. Bu gelişimlerin yapı taşı olarak eğitime önem vermekte ve devlet okullarında okutulacak kitapları bu doğrultuda hazırlatmaktadır. Hazırlanan müfredatlar devlet tarafından onaylanarak öğrencilere sunulmaktadır.

Ana dili eğitiminde de devlet tarafından hazırlanmış Özbek ana dili kitapları kullanılmaktadır. Öğrencilerin gelişim düzeyleri her yaşta farklılık gösterdiğinden kitaplar her sınıf düzeyine uygun olacak şekilde hazırlanmaktadır. Kitaplarda kullanılan fotoğraflara ve fotoğraf eşitliliği, metinlerin sadelik düzeyi öğrencinin yaşına ve becerilerine uygun olacak şekilde seçilmektedir. Her sınıf düzeyine ait bir ders kitabı bir de çalışma kitabı vardır. Ders kitaplarının içindeki metinler genel olarak edebi metinler, hikâyeler ve şiirlerden oluşmaktadır. Milli kimliği korumak için özdeyişlere ve atasözlerine yer verilmektedir. Geçmişten gelen köklü tarih ve edebî kimlik gelecek nesillere aktarılıp unutturulmamak için ulusal edebî metinler ders kitaplarında kullanılmaktadır. Kendi şair ve yazarlarından bahsedip onların metinlerini sınıf düzeyine göre sadeleştirerek kitaplara

eklemektedirler. Öğrencilere ana dil eğitimi verilirken metinler öğrenilen dil bilgisi yapısına uygun şekilde seçilip öğrencilerden akıcı bir şekilde okuma, konuşma ve yazma yapmaları beklenmektedir. Örneğin Özbekistan’da okutulan Ona Tili 6. Sınıf Ders Kitabı sayfa 11’de bir okuma metni verilmiştir. Bu metin okutularak öğrencilerin okuma becerisinin gelişmesi hedeflenmiştir. Metnin altında verilen sorularla öğrencilerin okuma-anlama becerisinin ölçülmesi amacıyla metnin altında metinle ilgili sorular verilmiştir.

Şekil 1. Ona Tili 6. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 11

Dünyadaki okulların ders kitaplarına bakıldığında en büyük problemin sınırlılık olduğu görülmektedir. Bu sınırlılığı ortadan kaldırmak için de çalışma kitapları yardımcı kaynak olarak kullanılmaktadır. Okullarda Özbek ana dili öğretilirken kullanılan çalışma kitapları da öğrencilerin pratik yapmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Etkinlikler çeşitlendirilerek öğrencilerin aktif katılımı sağlanmıştır. Ana dil eğitimde sınırlılığı ortadan kaldırmak için ders içinde ya da dersten sonra yapabilecekleri yazma egzersizleri, şiir tamamlama gibi bölümler eklenmiştir. Ona Tili 4. Sınıf Ders Kitabı 357. etkinlikte Güneş'e Uzaniyorum adlı şiiri okuyup yazmaları istenmiştir.

Namuna: *Boybo'ri kimning otini Hakimbek qo'ydi?*

alp – bahodir, pahlavon

Gaplarning oxiriga qanday tinish belgilari qo'yiladi? Gapni qanday harf bilan boshlaysiz?

Şekil 2. Ona Tili 4. Sınıf Ders Kitabı Sayfa 130

Kitaplarda öğrencilerin sadece teoride öğreneceği bilgiler yer almamaktadır. Aynı zamanda pratikte yapabilecekleri telaffuz çalışmaları, yazım kuralları, kompozisyon yazımı gibi çalışmalara da yer verilmektedir. Bu sayede öğrenciler bilgiyi kendileri uygulayarak kalıcı hâle getirmektedir. Ona Tili 4. Sınıf Ders Kitabı sayfa 128'deki 314. etkinlikte çocuklara kompozisyon yazma görevi verilmiştir.

Kitaplar sadece yazılı metinler üzerine kurulmamaktadır. İlköğretimde daha fazla olacak şekilde tüm sınıf düzeylerine uygun olarak resimlerle hareketli hâle getirilmektedir. Bu resimlerin temaya ve metinlere uygun olmasına dikkat edilmelidir. Ders kitapları genel olarak renklendirilerek öğrencinin dikkatini çekecek şekilde hazırlanmalıdır. Metinler genel olarak siyah renk ile yazılmaktadır. Ancak kitapların geneline bakıldığında başlıkların, vurgulanmak istenen kelimelerin mavi ya da kırmızı renk ile yazıldığı görülmüştür. Notlar ise bir kutucuk içinde verilerek ders kitabı daha eğlenceli hâle getirilmiştir.

Günümüzde teknolojinin ilerlemesi onu her alanda kullanılabilir hâle getirmiştir. Evde, iş yerinde hatta sokakta bile kullanılan teknoloji bir süre sonra eğitimi de etkilemeye başlamıştır. Bilgi ve teknoloji birleşerek toplumların gelişimine katkı sağlamıştır. Teknolojinin ilerlemesi ve her alanda kullanılmaya başlanmasıyla eğitimde de bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Özbekistan'da bu değişimlere uyum sağlayan devletlerden biridir. Artık öğretmenler derslerde sadece basılı kitaplar kullanmamaktadır. Teknolojik materyaller de dersin işleyişine dahil edilmektedir. Derslerde öğrencilerin aktif katılımını sağlamak, dersi daha eğlenceli hâle getirmek ve bilgilerin akılda daha kalıcı olmasını sağlamak için öğretmenler derslerine teknolojiyi dahil etmeye başlamıştır. Öğretmenler sınıf içinde ya da öğrenim sağlanan her ortamda akıllı tahta, bilgisayar, tablet gibi yardımcı kaynak sayılabilecek teknolojik aletleri kullanmaktadır. Aynı zamanda dijital içerikler de kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle e-kitaplar, videolar ve interaktif testler son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır. Ülkenin milli eğitim sayfasında resmi olarak kullanılan bazı platformlar ile öğrenciler video derslerine, sesli kitaplara ya da PDF'lere kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bu sayede eğitim sadece sınıfta sınırlandırılmamış, öğrencilerin imkanları dahilinde her yerde eğitime devam etmeleri sağlanmıştır.

ÖZBEKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Tarih boyunca uluslar arasında gerek diplomatik sebeplerle gerekse ekonomi, kültür gibi sebeplerle çeşitli ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkilerin artması ülkeler arasındaki bağların güçlenmesini de beraberinde getirir. Güçlenen bu bağlar yalnızca hükümetler arasında değil kurumlar ve toplumlar arasında da yakınlaşmayı sağlamaktadır. Kurulan bu yakınlıklarda iletişimi kolaylaştırmak için dil öğrenmek büyük önem taşımaktadır.

Yabancı bir dil öğrenmek yalnızca iletişimi kolaylaştırmakla kalmaz ülkelerin ortak değerler etrafında buluşmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla da dil öğretimi uluslararası iş birliğinin sağlanmasında temel rol oynamaktadır.

Bireye yabancı dil öğretmek yalnızca kelimeleri ve dil yapısını anlatmak değildir. Aynı zamanda kültür ve tarih aktarmanın bir yoludur. Dil öğretimi sayesinde ülkeler arası dostluklar pekişirken kültürel etkileşimler de zenginleşmektedir. Ayrıca yabancılara dil eğitimi vermek dilin yaşatılması ve küresel ölçüde saygınlık kazanması için son derece önemlidir.

Özbekistan, kendi diline ve kültürel değerlerine yıllarca sahip çıkmış ve bağımsızlığını kazandıktan sonra farklı ülkelerle çeşitli ilişkiler kurmuştur. Bu ilişkiler doğrultusunda ülkelerin Özbekçeye olan ilgisi artmıştır. Yabancı ülkelerden gerek iş dolayısıyla gerek eğitim dolayısıyla gelerek Özbekistan'da yaşamaya başlayan bireylerin olması Özbekistan'ın yabancılara Özbekçe öğretimini eğitim programlarına dahil etmesine sebep olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin de içinde olduğu bazı ülkelerle öğrenci değişim protokolleri imzalayan Özbekistan, üniversitelerin programlarına dahil ederek, çevrimiçi kurslarla destekleyerek ya da özel dil merkezlerinde yabancılara Özbekçe öğretimi yapmaktadır.

Özbekçeye ilgili çalışmalar yapan başlıca üniversiteler ve bilgileri şöyledir:

- Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi, Özbek dili üzerine yoğunlaşmış bir üniversitedir. Yabancı öğrenciler için grup olarak alabilecekleri veya bireysel olarak yararlanabilecekleri dersler düzenlenmektedir. Ayrıca çevrimiçi dil kursları da açılarak yabancılara lisans ve yüksek lisans programlarına dahil edilmektedir.
- Semerkant Devlet Üniversitesi lisans düzeyinde pek çok programa sahip olup yabancı öğrenciler için de Özbek dili eğitimi kursları açan üniversitelerdendir.
- Timur İmparatorluğu'nun 4. sultanı olan ünlü matematikçi ve astronomi bilgini Mirzo Ulugbek'in adını taşıyan Özbekistan Ulusal Üniversitesi de yabancılara Özbekçe eğitim sağlamaktadır.

- Taşkent şehrinde bulunan İşletme ve Bilim Üniversitesi'nin de lisans programları uluslararası öğrenciler için de açıktır. Üniversiteyi tercih eden uluslararası öğrencilere dil bilgisi ve kültür odaklı bir Özbek dili eğitimi vermektedir.
- Gülistan Devlet Üniversitesi, Dünya Ekonomisi ve Diploması Üniversitesi, Nmangan Devlet Üniversitesi gibi üniversiteler de yabancılara Özbekçeyi ikinci dil olarak öğreten üniversitelerdendir.
- 2021 yılında Taşkent şehrinde, İtalya'da bulunan Pisa Üniversitesi'yle iş birliği içinde bu üniversitenin bir şubesi olarak Taşkent Pisa Üniversitesi kurulmuştur. Üniversite bünyesinde yabancılar için 10 aylık bir planlamayla düzenlenen Özbekçe, Rusça, İngilizce kursları açılmıştır.
- Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi ile İpek Yolu Uluslararası Turizm ve Kültür Üniversitesi tarafından UzAcademy adlı bir çevrimiçi program yönetmektedir. Bu program Özbek dili ve kültürü üzerine çevrimiçi eğitimler sunmaktadır.

Öğretim Programları

Yabancı dil öğretimlerinde dinleme, okuma, konuşma ve yazma olmak üzere kazandırılmak istenen dört temel beceri vardır. Bu beceriler A1, A2, B1, B2 ve C1 seviyelerine ayrılmakta ve bireylerin seviyelerine uygun şekilde planlanarak öğretilmektedir. Özbekistan da yabancılara Özbekçe öğretimini bu seviyeler üzerinden planlayarak vermektedir.

Bu bölümde Ali Şir Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi'nin yabancılara Özbekçe eğitim programı üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu üniversitede yabancılara Özbekçe öğretimi için yoğunlaştırılmış üç program bulunmaktadır. Bu üç program Genel Özbekçe, İş Özbekçesi ve Çevrimiçi Özbekçe başlıklarına ayrılmıştır. Yoğunlaştırılmış bu üç programda 3 ay sürer ve haftada 3 kes 72 saat olacak şekilde uygulanmaktadır. Bu üç ay süre içerisinde her bir kura ayrılan süre 2 haftadır. Bu üç program da mini, medi ve bireysel olmak üzere üç grup şeklinde verilmektedir. Ücretlendirmeler bu gruplar üzerinden belirlenmektedir. Yoğunlaştırılmış program dışındaki kursların her bir seviye için süresi 2 ay olarak belirlenmiştir. Özbekçe eğitimi için "Uzbek Language For Foreigners" kitabı kullanılmaktadır. Üniversite bu yayının A1 ve A2 seviyesindeki kitaplarının müfredatlarını açık bir şekilde sunmaktadır. Kitapta sunulan müfredata göre her bir kur 2 ay sürer. Dil kursu haftada 3 gün 2 saat olacak şekilde uygulanmakta ve öğrencilerin başarısı kur sonunda yapılacak sınav ile belirlenmektedir. Kursun ve belirlenen programın

amacı yabancı öğrencilerin Özbekçe konuşma becerilerini geliştirmek, temel Özbekçe dilbilgisini kavratmak, dinleme ve anlama becerilerini geliştirmek ve Özbek kültürü ve geleneklerini tanıtmaktır. Her bir kitap 12 üniteden oluşmaktadır. Her bir ünite için konu, öğrencilere kazandırılmak istenen dil bilgisi ve kelime hazinesi ünite başlarında belirtilmiş olup her bir ünite dil bilgisi, okuma, dinleme ve konuşma etkinliklerinden oluşmuştur. (TSUULL, 2025).

A1 kitabının ilk ünitesinde Özbek alfabesi öğretilip selamlaşma gibi temel bilgilere yer verilmektedir. İkinci ünite de işaret zamirleri ve çoğul eki, üçüncü ünite de kişi ekleri ve meslekler, dördüncü ünite de iyelik ekleri, tamlayan ekleri ve aile, beşinci ünite de geçmiş zaman, günler ve mevsimler, altıncı ünite de içinde, dışında, üstünde gibi kavramlarla birlikte ev içindeki eşyalar, yedinci ünite de gelecek zaman, sekizinci ünite de emir cümleleri ve yol tarifi, dokuzuncu ünite de belirtme durumu, meyve ve sebzeler, onuncu ünite de geçmiş zaman, on birinci ünite de yönelme hâli, on ikinci ünite de uzaklaşma hali öğretilerek temel dil bilgisi ve günlük kullanılacak temel kavramlar öğrencilere öğretilmektedir. A2 kitabı ise dil bilgisi olarak şimdiki zaman ile başlamaktadır. İkinci ünite de “kaç tane” gibi kavramlar öğretilmektedir. Üçüncü ünite de geniş zaman, dördüncü ünite de soru ekleri, beşinci ünite de yeterlilik fiili, izin, rica, altıncı ünite den önce sonra kavramları, yedinci ünite de şimdiki zaman ve geniş zaman, sekizinci ünite de istemek ve sevmek kavramları, dilek istek kipleri, dokuzuncu ünite de gelecek zaman, onuncu ünite de zorunluluk, tavsiye ve gereklilik ifadeleri, on birinci ünite de edatlar, on ikinci ünite de bağlaçlar öğretilmektedir (TSUULL, 2025).

Bu dil bilgisi konularının yanında okuma ve dinleme bölümlerinde verilen metinler Özbekistan’da yaşam, gezilecek yerler, Özbek kültürü gibi Özbekistan’a özgü konusunu anlatacak şekilde seçilerek öğrencilere sadece değil Özbek kültürünü de öğretmek amaçlanmıştır.

Diğer seviyelerin programları da yine dört temel beceri üzerine düzenlenmiş ve dil bilgisi konuları seviyelere göre artırılarak hazırlanmıştır.

Ders Materyalleri

Materyaller, eğitim sistemlerinin destekleyici unsurlarıdır. Kitaplar, sözlükler, görsel-işitsel içerikler, sözlükler eğitimde destekleyici materyal olarak kullanılmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte çağımızda bu materyallerin çeşitliliği artmış dijital kaynaklar, çeşitli uygulamalar da eğitim materyalleri arasında yerini almıştır.

Özbekistan da yabancı dil olarak Özbekçe öğretiminde başvurulan ilk kaynaklar kitaplardır. “Özbekona”, “Özbek Tili”, “Uzbek Language for

Foreigners serisi” gibi yayınlar A1 seviyesinden başlayıp Özbekçe eğitiminde sıkça başvurulan materyallerdendir. Günlük Diliyle Özbekçe; Başlangıç Seviyesi Ders Kitabı isimli kitap Türkçe ve İngilizce açıklamalarıyla Özbekçe öğrenimini destekleyici bir materyal olarak kullanılmaktadır. Bu kitapların içindeki dinleme veya video metinlerinde özgün içerikli ses ve görüntüler kullanılarak dinleme ve telaffuz becerilerini geliştirmeye yönelik materyaller hazırlanmış olur.

Dijital platformlara Elyor Mirzo ve Özbekona yazarları tarafından video içerikleri, ders videoları gibi materyaller hazırlanmaktadır.

Günümüzde internet üzerinden çevrimiçi şekilde dil öğrenimini destekleyici pek çok uygulama kullanılmaktadır. Özbekçe öğrenimine yardımcı olabilecek uygulamalar da vardır. “Ibrat Academy” uygulaması Özbekçe testler sunarak dil öğrenimine katkı sağlayan bir materyal olarak tercih edilmektedir. “Mango Languages” ve “Hilokal” da Özbekçe içerikleri bulunan uygulamalardandır ve dil eğitimini desteklemek amacıyla kullanılabilir.

Hem Latin hem de Kiril alfabesiyle içerik sunan, örnek cümlelere de yer veren “Zangori Kema” isimli çevrimiçi sözlük Özbekçeden İngilizceye İngilizceden Özbekçeye çeviriler yapmak için kullanılmaktadır. “Savodxon Lu’gati” de Özbekçe öğrenirken faydalanılabilecek çevrimiçi bir sözlüktür.

“Aqlvoy” isimli televizyon kanalı Özbekistan’da Okul Öncesi Eğitim Bakanlığına ait bir televizyon kanalıdır. Seviye olarak okul öncesine hitap ettiği için yabancı dil olarak Özbekçe öğreniminde, özellikle ilk seviyelerde, dinleme ve telaffuz becerilerini destekleyici bir materyal olarak kullanılması mümkündür.

“Quizlet” uygulamasında da Özbekçe kelime kartları ve tekrar testleri bulunmaktadır. Bu uygulamaya da çevrimiçi şekilde erişim sağlanarak dil eğitimi desteklenebilir.

DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Özbekistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomi, diplomasi, kültür gibi birçok alanda değişiklik yapmıştır. En kapsamlı değişim ise eğitim alanında olmuştur. Eğitim sisteminin değiştirilmesindeki en büyük amaç milli benliği koruyarak gelecek nesillere tarihlerini ve kültürlerini aktarabilmektir. Bu sebeple Özbekistan Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan müfredatta ana dilin doğru kullanılmasına önem verilerek ulusal günler, Özbek kültürünün gelenek ve görenekleri anlatılmıştır.

Kitaplar incelendiğinde tüm kademelerde milli kültüre saygının ön planda olduğu görülmektedir. Kitaplarda Türk tarihi için büyük önem taşıyan Amir Temur, Ulugbek gibi isimlerden söz edilmektedir. Bu isimler özellikle Özbek

coğrafyası için önemlidir. 3. Sınıf Ona Tili kitabındaki (Fuzalov vd., 2016) *Buyuk Ipak Yo'li* ve *“Temuriylar Sulolasi”* isimli bölümlerde Türk medeniyeti vurgulanır. Bu metinden ve ifadeden anlaşılacağı üzere Özbekistan geçmişle bugün arasında köprü kurarak geleceği inşa etmeye çalışmaktadır. Kitapta 4. sayfada geçen *“Mohir Qo'llar”* adlı metinde biçki-dikiş, kasnak işleri ve el becerileri öğrencilere anlatılmıştır. Geleneksel el sanatlarına verilen önem küçük yaşlardan itibaren çocuklara aşılana çalışılmıştır. Bununla beraber Özbeklerde geçmişten gelen kültürün devam ettirilme isteği bulunmaktadır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı diğer kademelerin kitaplarına bakıldığında kendi kültürlerinde önemli bir yere sahip olan *“Xiva Ustaları”* hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Kitaplarında Özbekistan'ın mimari yapısına da değinmişlerdir. Kendilerine özgü mimari sanat anlayışları kitaplarında yer almıştır. *“Toshkent Kuranı”* ifadesi ile öğrencilere mimari miraslarından bahsetmişlerdir. Bazı kitaplarında hem Türk coğrafyası için hem de Özbek kültürü için önemli olan Buhara, Semerkand gibi şehir isimlerinden bahsedilmiş ve bu şehirlerle ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Bu şehirler Özbekistan tarihinin ve kültürünün merkezleri olarak tanıtılır. Ayrıca yerel olarak dikkat çekici olan Asaka ve Çust şehirleri de kitapta ismi geçen diğer şehirlerdendir (Fuzalov vd., 2016, s.132).

Somut kültürel miraslarının yanında soyut kültürel miraslarını da unutmamışlardır. Milli bayramlarını kutlamaya özen gösteren Özbekler kitaplarda da *“Mustaqillik Bayramı”* ile ilgili metnin yanı sıra görsellere de yer vermişlerdir. Bu da öğrencilere milli kimlik kazandırmak için yapılan etkinliklerden biridir. Aynı zamanda hem Türk dünyası için hem de Özbekler için önemli bir yere sahip olan Nevruz Bayramı geçmişten günümüze kadar özenle kutlanmaya devam etmektedir. Onlarda *“Navruz”* olarak bilinen bugün çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. Özbeklerin milli bir gün olarak kutladıkları diğer bir bayram ise Özbek Türkçesinin devlet dili olarak ilan edildiği gündür. Çünkü Özbek Cumhuriyeti için dil sadece bir iletişim aracı değildir. Aynı zamanda milli varlığın devamını sağlayan bir olgudur. Onlar için bu adım kültürel olarak uyanışı ve kimlikleri için kazandıkları zaferi simgelemektedir. Bu sebeple önemli bir gün olarak kitaplarında verilmektedir. Kitaplarda kendi dillerinin yabancı öğrenciler tarafından ilgi görmesi için yapılan etkinliklerden bahsedilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Özbekler için ana dilin korunması, yabancı dil olarak öğretilmesi, çeviriler yapılması son derece önemlidir. Aynı zamanda kendi şiir ve şarkılarının kültürel etkisinden de bahsedilmektedir. 5. Sınıf Ona Tili kitabında geçen *“Til yo'qolsa, millat ham tamom bo'ladi. Til yashasa, millat ham yashaydi.”* (Mahmudov vd., 2020, s. 3) cümlesinde de dilin bir milletin ruhu olduğuna vurgu yapılmıştır. Özbeklerin kendi dillerini koruma ve milli benliklerini devam ettirme istekleri görülmektedir.

Geçmişten günümüze ulaşan yazılı ve sözlü miraslarımız vardır. Bunlardan en önemlisi de atasözü ve deyimlerimizdir. Kitaplarında bu mirasları yaşatmaya çalıştıkları görülür. 6. Sınıf Ona Tili kitabında geçen “Aql ko’pga yetkazadi, hunar ko’kka.” (Mahmudov vd., 2017, s.5) gibi deyimlerin kullanılması sözlü mirasları yaşatmak istediklerine dair kanıttır. Kitapta bilmece, masal, atasözü gibi Özbek sözlü kültürüne ait olan birçok unsura da yer verilmiştir.

Eğitim kitaplarına bakıldığında geçmişte yaşamış ve Türk dünyasında önemli bir yere sahip olan kişilerden bahsedildiği görülmektedir. 4. Sınıf Ona Tili kitabında Bobur ve Humoyun gibi tarihi kişiliklerin aile sohbetlerine yer verildiği bununla birlikte büyüklere saygılı olmanın ve ailevi değerlerin aşılana çalışıldığı görülmektedir. 3. sınıf kitaplarına bakıldığında da Amir Timur, Ulugbek gibi isimler bulunmaktadır. Tarih ve bilim açısından önemli olan bu isimlerin öğrencilere tanıtılması Özbek halkının tarihine duyduğu saygıyı göstermektedir. Ulusal bilincin genç kuşaklara aktarılması Özbek Cumhuriyeti için derin anlamlar barındırmaktadır (Fuzalov vd., 2016, s. 21).

ORTAK KÜLTÜREL MİRAS

Özbekistan Orta Asya’da kurulmuş Türk devletlerinden biridir. Türk devletlerinin Orta Asya’da başlayan birliktelikleri siyasi ve kültürel etkileşimleri de beraberinde getirmiştir. Türk ve Özbek halkları aynı milletten gelmenin ve kültürlerinin ortak coğrafyada şekillenmesinin etkisiyle ortak kültürel değerlere sahiptir.

Türk ve Özbek uluslarının dil, din, gelenek-görenek, edebiyat ve sanat, yemek kültürü gibi pek çok alanında benzerlikler görülür. Özellikle İslamiyet’in kabulü sonrasında mimariden musikiye kadar uzanan ortak kültürel unsurlar daha da belirginleşmiştir. Hoca Ahmed Yesevî, Ali Şîr Nevâî, Emir Timur gibi şahsiyetler hem Türk hem Özbek tarihinin önemli şahsiyetleri olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde de bu iki toplum arasında kültürel yakınlıklar sürmektedir. Bu yakınlıklar sosyal yaşamdan eğitime kadar hayatın pek çok alanında etkileşimi artırmaktadır. Türk ve Özbek halklarının yakınlıkları sadece kültürel ve tarihi bağlarla sınırlı değildir. Bugün iki ülke arasında hem siyasi hem de eğitim alanında çeşitli iş birlikleri kurularak ortak değerlere sahip çıkılmakta ve bu ortaklıkların yeni nesillere tanıtılması, aktarılması sağlanmaktadır.

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi

Geçmişten günümüze devletler arası iletişim diplomatik, siyasi, ekonomik ya da kültürel olarak devam etmektedir. Bu iletişim sağlanırken dikkat edilen en önemli unsurlardan birisi dildir. İki devletin birbirini anlaması için ortak

bir dilde konuşmaları ya da birbirlerinin dillerini öğrenmeleri beklenen bir durumdur. Günümüzde Özbekistan ile gerçekleştirilen siyasi ve kültürel etkileşim artmaktadır. Bu etkileşim ülkelerin birbirilerini yakından tanıma fırsatı yakalamasını sağlamaktadır. Bu yakınlık sayesinde ülkeler birbirlerinin sadece diplomaside değil eğitim alanında da tanıma fırsatı bulmuştur. Ülkeler arası eğitim faaliyetleri başladıktan sonra dil öğrenme süreci devreye girmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) desteğiyle Taşkent Devlet Ulaştırma Üniversitesi bünyesinde Türkçe Öğretim Merkezi açılmıştır. Bu sayede Özbek öğrencilere Türkçe öğrenme fırsatı sunulmuştur. Bu sadece bir dil öğrenme meselesi değildir. Aynı zamanda iki devlet birbirlerinin kültürlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Türkçe öğretiminin yanı sıra Türk soydaşlara Türkçe öğretimi Türkiye için ayrı bir yere sahiptir. Özbek tarihine ve Türk tarihine bakıldığında birçok benzerlik görülmektedir. Bu benzerlik dil yapılarında da görülmektedir. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Türkçeye ve Türk kültürüne gösterilen ilgi artmaya başlamıştır. Özellikle Özbekistan'ın bağımsız olmasıyla birlikte Türkiye'ye ve Türkiye Türkçesine olan ilgi de artmıştır. Bu ilgiyle birlikte bazı Türk roman ve hikayeleri ilgi görmüştür. “Bunlardan Reşat Nuri Güntekin'in “Çalıkuşu”, “Yaprak Dökümü” eserleri veya Sebahattin Ali'nin hikâyeleri halkın kalbini kazanan eserlerdir.” (Allaniyazova, 2014, s. 37).

Özbekistan'da günümüzde Taşkent Üniversitesi Şarksinaslık Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde uzmanlar yetiştirilmektedir. Bu üniversite, Özbekistan'da Türkçe öğretimi için atılan önemli adımlardan biridir. Üniversite 1 Ağustos 1991'de kurulmuştur. Üniversitede yapılan çalışmalar Türkoloji bölümüne oldukça büyük katkılar sağlamıştır. Bu bölümde verilen dersler ile Türkçe birinci yabancı dil olarak lisans düzeyinde öğretilmeye başlanmıştır. Ders saatleri haftalık olarak genellikle sekiz saattir. Bunun yanında birçok uzmanlık dersleri de verilmektedir. Bu üniversiteye ek olarak Özbekistan Dünya Dilleri Üniversitesi ve Semerkant Devlet Yabancı Diller Üniversitesi Türkçeyi ikinci dil olarak vermektedir. Bu üniversitelerde ise haftalık dört saat Türkçe dersi verilmektedir. Bu üniversitelerde yabancı dil eğitimi TİKA tarafından desteklenmektedir. Öğretim materyali olarak bazı çeşitli kitaplar kullanılmaktadır. “Derslerde Yabancılar İçin Türkçe Hitit Öğretim Seti, Türkçe Öğreniyoruz Orhun ve Türkçe öğreniyoruz, Güneş Öğretim Seti kullanılmaktadır.” (Allaniyazova, 2014, s. 50). “Türk Dili Kitabı” ve “Türkçe Öğreniyoruz Orhun” Öğretim Seti'dir. Kendi eğitim politikasını emin adımlarla çizen Özbekistan devleti, Şarksinaslık Üniversitesine bağlı bir lise kurmuştur. S. Rahimov Akademik Lisesi 1999 yılında kurulmuştur. Sayısal ve sözel olarak eğitim veren lise, sözel bölümünde birçok yabancı dil öğretmektedir. *“Lisede farklı dillerden oluşan toplam 6 tane dil merkezi bulunmaktadır. Bu merkezler arasında Türk Dili Merkezi de mevcuttur.”* (Allaniyazova, 2014, sy.44).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan kitaplardan biri “Türkçe Öğreniyoruz Orhun” adlı kitaptır. Bu kitap TİKA Yayınları tarafından çıkarılmaktadır. Ders ve çalışma kitabı olmak üzere 7 kitaptan oluşturulan bu kitaplar tüm Türk dünyasında okutulmak için hazırlanmıştır. “Her kitap on beş üniteden oluşmaktadır. Öğretilmek istenen dil bilgisi konusuna uygun, genellikle kurma metinler ve karşılıklı konuşma metinleri yer almıştır. Metinlerin ardından metinle ilgili sorular gelmektedir. Daha sonra karışık alıştırmalar, en son ise dinleme-konuşma etkinlikleri yer almaktadır.” (Akış&Akdemir, 2020, s.280).

Özbekistan'da yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan diğer bir kitap ise “Türkçe Öğreniyoruz Güneş” adlı kitaptır. Bu kitap incelendiğinde günümüz Türk yazarlarını görmek mümkündür. Selim Sırrı Tarcan'ın iki eserinden alıntı yapıldığı görülmektedir. Bu eserler “Radyo Konferansları” ve “Hayatta başarının Yolları” adlı eserlerdir. Türkiye'de oldukça popüler olan İpek Ongun'un “Yarım Elma Gönül Alma” adlı eserinden de alıntı yapıldığı görülmektedir.

Türk Kültürü ve Mirası

Özbekistan'da ana dil eğitimi ve yabancı dil eğitimi son yıllarda oldukça önem kazanmıştır. Özellikle yabancı dil olarak Türkçenin öğrenimine verilen önem siyasi, diplomatik ve kültürel etkileşimin artmasıyla hız kazanmıştır. Soydaş olan Özbekler ve Türklerin geçmişine ve günümüz yaşam tarzlarına bakıldığında birçok ortak nokta görülmektedir. Bu ortaklıklar eğitim hayatında kullanılan kitaplara da yansımıştır.

3. Sınıf Ona Tili kitabında “Aklı Bog'on” adlı metne bakıldığında bir babanın oğullarına öğütler verdiği, çalışkan ve onların dürüst bir insan olmalarını söylediği görülmektedir. Anne-babaların çocuklarına erdemli olmayı öğretmeleri hem Özbek Kültüründe hem de Türk kültüründe önemlidir. Kitapta sadece aile içi değil toplumsal değerlere de değinildiği görülmektedir. Anvar Obidjon'un sayfa 104'teki şiirinde paylaşma ve yardımseverlik vurgulanmaktadır. Öğrencilere arkadaş sevgisini, misafirperverliği ve sofrada paylaşmanın önemini anlatmaktadır. Türkler de diğer ülkelerde misafirperver olarak bilinmektedir. Bu kültürel değer her iki devlet için de ortaktır. Yardımlaşarak çalışmak Türk kültüründe geçmişten beri vardır. Özellikle köylerde ve kırsal kesimlerde bahçe işleri, ev inşaları komşular veya arkadaşlar arasında yardımlaşarak yapılır ve işler kolaylaştırılırdı. Günümüzde az da olsa devam eden bu uygulamalar 3. Sınıf Ona Tili ders kitabında “Qurilishda” adlı metinde verilmektedir. Metinde işçilerin birlikte çalışarak evler yapması anlatılmaktadır. Kitapta yer alan 150. ve 151. alıştırmalarda küçük çocuklara ahlaki kavramların öğretildiği

görülmektedir. Bilgili olmak, cahillik, çalışkanlık, tembellik gibi kavramlar üzerinden öğretiler yapılmaktadır. Bu kavramlar Türk kültüründe çocuklara aile ile öğretilmeye başlanıp okullarda devam ettirilmektedir. Kitapta vatan sevgisine de değinilmiştir. Safar Barnoyev'in şiirinden alıntı yapılmıştır. Şiirde köy güzelliği ve vatana olan bağlılık vurgulanmaktadır. Po'lat Mo'min'in şiirinde de geçen "Mehribon O'zbekiston" kelimesi ile vatan sevgisi ifade edilmektedir. Türk kültüründe de vatan sevgisi tüm kademelerde öğrencilere öğretilen bir değerdir. Kitapta aynı zamanda Türk atasözlerine benzer atasözleri kullanılmıştır. Örneğin bizdeki "Bugünün işini yarına bırakma." sözü Özbek kitabında "Bugungi ishni ertaga qo'yma" olarak kullanılmıştır (Fuzailov vd., 2016, s.39). Bu da iki devletteki çalışma ahlakının benzerliğini göstermektedir. Kitaptaki diğer metinlere bakıldığında da çalışma azmi, tarihi şahsiyetler, vatan ve aile sevgisi, paylaşmanın önemi gibi ortak değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir.

Okullarda kullanılan kitaplarda Türk dünyası ortak kültürüne yer verildiği görülmektedir. Kitapta ahşap oymacılığı gibi el sanatlarına yer verilmesi, geleneksel Türk kültürünün tanıtımı açısından önemlidir. 6. Sınıf Ona Tili kitabında geçen "Tilsiz xalq yo'q. Xalqsiz til ham bo'lmaydi." cümlesi ile bir dilin, bir milletin kimliğinin ve varlığının temeli olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu anlayış ilk Türk devletlerinden başlayıp günümüz Türk devletlerine kadar süregelen bir anlayıştır. Kendi dillerine sahip çıkmak demek onlar için milli kimliğe sahip çıkmakla eş değerdir. Bu anlayış Türkiye'de de devam ettirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu tarihten itibaren Türk milli bayramlarını kutlamaktadır. Özellikle okullarda öğrencilere milli bayramlarla ilgili bilgi verilmekte, o güne özel şiirler ve şarkılar ile kutlamalar yapılmaktadır. Türk kültüründe baharın gelişi olarak kutlanan Nevruz Bayramı hala birçok Türk devletinde kutlanmaktadır. O güne özel eğlenceler düzenlenir ve halkın bir araya gelmesi sağlanır. Kitapta sayfa 109'da yer alan Nevruz bayramı ile ilgili metin öğrencilere Türk kültürünü aşlamak için verilmiştir. Kitapta yer alan Taşkent, Buhara gibi şehirler hem Özbek kültüründe hem de Türk-İslam medeniyeti için önemli bir yere sahiptir. Küçük bilgilerle öğrencilere şehir kültürü ve coğrafi bilinç aktarılır. Kitapta aynı zamanda Türk dünyası için büyük öneme sahip şair ve yazarlardan bahsedilmiştir. Bunlardan en önemlisi Türk dünyasında Ali Şir Nevai olarak bilinen Alisher Navoiy'dir. 3. Sınıf Ona Tili kitabında 17. sayfada Ali Şir Nevai'den "Maktab, madrasa, shifoxona, kutubxonalar qurdirdi." şeklinde bahsederek onun hem devlet adamı kimliğine hem de edebi kimliğine yer verilmiştir (Fuzailov vd., 2016, s.17). Türk dünya tarihi ve mirası için önemli bir yere sahip olan diğer bir isim ise Yus Has Hacip'tir. Yazdığı Kutadgu Bilig isimli eseri ile Türk dünyasında derin izler

birakmıştır. 5. Sınıf Ona Tili kitabında yer alan resim ve ismiyle öğrencilere Yusuf Has Hacip tanıtılmıştır (Mahmudov vd., 2020, s.9).

SONUÇ

Özbekistan Orta Asya gibi güçlü bir coğrafyada yüzyıllardır hüküm süren güçlü devletlerden biridir. Tarihsel süreçte çeşitli siyasi sorunlar, sömürüler yaşasa da milli birliğini, dilini, kültürünü her zaman korumayı başarmıştır. Bağımsızlığını kazanmasının ardından giderek güçlenmiştir. Milli değerlerini daha korunaklı hâle getirmek için çalışmalar yapmış eğitimden mimariye hayatın her alanına Özbek kültürünü yansıtmıştır.

Dil ve kültür insanın milli kimliğini oluşturur. Özbekistan da bunun bilincindedir ve milli kimliğin tüm nesillerce yaşatılabilmesi için eğitim sistemini buna göre düzenlemektedir. Gerek 11 yıl süren zorunlu eğitim sisteminde kullanılan materyallerde gerek yükseköğretim kurumlarında düzenlenen derslerde kültürel değerlere rastlamak mümkündür.

Ülke içinde milli değerleri korumanın yanında dil vasıtasıyla Özbek kültürünü başka ülkelere tanıtmak amaçlanır ve bu doğrultuda öğrenci değişim programları, iş birlikleri düzenlenerek yabancı öğrencilere Özbekçe eğitimi verilmektedir.

Ortak bir coğrafyanın ve dolayısıyla ortak bir kültürün parçası olmaları sebebiyle Özbekistan, kültürel olarak Türk kimliğini hala benliğinde taşıyan bir toplumdur. Ekonomik veya siyasi yolların haricinde eğitim yoluyla da bu kimliği gelecek nesillere aktarmak en büyük hedeflerinden biridir. Özbekistan'da okutulan Ona Tili ders kitapları incelendiğinde Türk kültürüne ait birçok unsura rastlamak mümkündür. Türk kültürüne ait değerler, Özbekistan milli değerleri, dillerine olan bağlılıkları belirgin bir şekilde görülmektedir. Kitaplardaki dil birliği, tarih bilinci, günlük hayattaki ahlaki değerler ve yaşam tarzı öğrencilere kazandırılmak istenen hedefler arasındadır. Bu kazanımlara uygun metinler, alıştırmalar ve etkinlikler kitapta yer almaktadır. Bu sayede hem Özbek kültürü hem de ortak Türk kültürü gelecek nesillere aktarılmıştır.

Sonuç olarak Özbekistan milli benliğini ve kültürünü korumak isteyen ve bunu da en çok eğitim vasıtasıyla yapmaya çalışan bir millettir. Kendi dilini farklı milletlere öğretmek ve farklı milletlerin dillerini ülkesinin eğitim programlarına dahil ederek dünya ile olan iletişimi artırmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken de en büyük düsturu daima Özbekistan milli birliğini korumak ve kültürünü yaşatmaktır.

Kaynakça

- Akış, İ., & Akdemir, D. (2020). Türkçe öğreniyoruz Orhun ders ve çalışma kitaplarında Türk imgesi. *Türk Dünyası Araştırmaları* (247), 277–298. <https://izlik.org/JA88XH57GN>
- Ali Şir Nevai Taşkent Özbek Dili ve Edebiyatı üniversitesi. (2025, 18 Temmuz). *Yabancılar için Özbekçe*. <https://www.tsuull.uz/en/content/uzbek-foreign-language-a1-intensive-course-starts-tsuull-uzbek-school> erişim adresinden 30.08.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Allaniyazova, M. (2014). Özbekistan’da Türkiye Türkçesi öğretimine genel bir bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 107(211), 147-172.
- Bilgili, A. S. (2020). *Türk Kültür Coğrafyası*. Pegem Akademi.
- Cankaloğlu, Y. (2023). Özbekistan’da din eğitimi ve kadim bir eğitim merkezi: Kökeldaş Medresesi. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 13(1), 411-428. . <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1185659>
- Coşkun, M. V. (2014). *Özbek Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.
- Çelebi, E. (2020). Stalin Dönemi’nde Özbekistan’da eğitimin genel durumu (1930-1940). *Uluslararası İdil- Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi*. 2(4),254-275. <https://izlik.org/JA39KK27PD>
- Çelik, H. (2024). Yabancı dil olarak Türkçe öğretim süreci ve Özbekistan. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 80, 375–384. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1445859>
- Delican, B., Gedik, O., Kaya, T. T., & Kalkan, R. (2023). Türkiye ve Özbekistan’da ana dil eğitiminde ders kitapları: metin yapıları üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 10(95), 1070–1078. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3645>
- Ergaşev, S. (2025,5 Şubat). *1920’lerde Özbekistan eğitim tarihi*. Tarihistan.org. <https://www.tarihistan.org/1920-lerde-ozbekistan-egitim-tarihi/28758/> erişim adresinden 30.08.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Ikramova, R., G‘ulomova, X., Yo‘ldosheva, Sh., & Shodmonqulova, D. (2020). *Ona tili: 4-sinf uchun darslik(Qayta ishlangan va to‘ldirilgan 9-nashr)*. O‘qituvchi NMIU.
- Mahmudov, N., & Nurmonov, A. (2017). *Ona tili: 6-sinf uchun darslik (9-nashr)*. O‘qituvchi NMIU.
- Mahmudov, N., Sobirov, A., Sattorov, Sh., Toshmirzayeva, Sh., & Mannopova, D. (2020). *Ona tili: 5-sinf uchun darslik (5-nashr)*. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
- Muhammedcanov, A. (2007). Özbekistan. *İslam ansiklopedisi*. (Cilt 34, s. 111-113). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ozbekistan> erişim adresinden 30.08.2025 tarihinde erişilmiştir.

- Özbekistan Cumhuriyeti Okul Öncesi ve Okul Eğitimi Bakanlığı <https://www.uzedu.uz/y3/page/terms-education> 30.08.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Rikhsiboev, A. (2023). *Özbekistan'da Türkçe öğretiminde uygulanan sınıf içi etkinlikler üzerine bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Şahin, C. (2007). Özbekistan. İslam ansiklopedisi. (Cilt 34, s. 110-111). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ozbekistan> erişim adresinden 30.08.2025 tarihinde erişilmiştir.
- Temizyürek, F. (2007). *Çocukta dil gelişim süreci*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)(7), 169-176. <https://izlik.org/JA96AT53WE>
- Yıldırım, A. (2012). Orta Asya'da İslâmi ilimlerin ortaya çıkışı ve gelişimi, Kafkasyalı, M. S. (Ed.), *Orta Asya'da islâm: Türk'ün tanrı'sından tanrı'nın Türk'üne*, C.2, SFN Yayıncılık, 647.
- Yo'ldosheva, Sh., Karimova, Z., & Jo'rayeva, M. (2022). *O'zbek tili: 3-sinf uchun darslik (9-nashr)*. O'qituvchi NMIU.

Türkmenistan’da Dil Eğitimi

Elif Aşcı¹

Pınar Eş²

Şule Taşdemir³

GİRİŞ

Dil sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde; bireylerin düşüncelerini ifade etmelerini, kültürel kimliklerini inşa etmelerini ve toplumsal aidiyetlerini pekiştirmelerini sağlayan temel bir yapı taşıdır. Bu bağlamda, dil öğretimi yalnızca teknik bir bilgi aktarımı değil, aynı zamanda kültürel değerlerin, tarihsel hafızanın ve toplumsal kodların da nesilden nesle aktarımı anlamına gelmektedir. Dilin bu çok katmanlı işlevi özellikle ana dili farklı olan bireylere hedef dilin öğretimi sürecinde daha da önemli hâle gelmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkmenistan’da dil öğretimi sürecini tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamlarıyla incelemektir. Çalışma, özellikle bağımsızlık sonrası dönemde şekillenen eğitim politikalarının, ulusal kimlik inşası ve kültürel mirasın aktarımıyla ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda dilin ideolojik, pedagojik ve kültürel işlevleri analiz edilmiştir.

Araştırmanın kapsamı, Türkmenistan’da dil öğretiminin tarihsel gelişimi, eğitim sisteminin yapısı, öğretim kademeleri ve uygulanan dil politikalarını içermektedir. Ayrıca, dil öğretiminin kültür ve miras aktarımıyla kesişen yönleri incelenmiş; dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda ulusal kimliği taşıyan bir unsur olduğu vurgulanmıştır. Bu kapsamda, Türkmenistan’daki eğitim kurumlarının işleyişi, öğretim dili olarak Türkmen Türkçesinin konumu ve kültürel öğelerin öğretime yansıtılma biçimleri değerlendirilmiştir.

---

1 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: elifasci@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0009-1580-4582

2 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: pinare@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0008-4852-124X

3 Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Dil Eğitim-Öğretim Uygulama ve Araştırma Merkezi, e-posta: suletasdemir@subu.edu.tr, ORCID: 0009 0004 3507 826X

Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş olup veriler belgesel tarama tekniğiyle toplanmıştır. Türkmenistan'ın eğitim sistemine ilişkin yasa, yönetmelik ve resmî düzenlemeler; Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan belgeler, akademik makaleler, yüksek lisans tezleri ve sempozyum bildirileri incelenmiştir. Bu belgeler, Türkmen eğitim sisteminin genel yapısını, dil öğretiminde izlenen politikaları ve kültürel aktarım stratejilerini analiz etmeye olanak sağlamıştır.

Çalışmanın deseni, betimsel araştırma desenidir. Betimsel yaklaşım, mevcut durumu tarihsel ve kültürel bağlamı içinde inceleme olanağı sunduğu için tercih edilmiştir. Bu doğrultuda, veriler yorumlayıcı bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Araştırmada herhangi bir deneysel uygulama yapılmamış, mevcut durumun nitel çözümlemesi esas alınmıştır.

Bu çalışma, Türkmenistan'da dil öğretimi sürecinin yapısal ve ideolojik yönlerini bütüncül bir bakışla ele alarak, dilin ulusal kimlik ve kültürel mirasla olan çok yönlü ilişkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulguların, Türk dünyasında karşılaştırmalı dil öğretimi araştırmalarına katkı sağlaması ve Türkmenistan'daki durumun anlaşılmasına bilimsel bir zemin oluşturması beklenmektedir.

TÜRKMENİSTAN'IN KISA TARİHİ

“Türkmen” kelimesini ilk defa Kaşgarlı Mahmut kullanmıştır. Bu kavram Müslüman Oğuzları temsil etmektedir. Türkmenler, çeşitli kabilelerden oluşan bir topluluk olarak uzun süre göçebe yaşam tarzını benimsemişlerdir.

Günümüzde Türkmenler, Türkmenistan, Türkiye, Azerbaycan, Afganistan, Çin, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Balkanlar, Rusya, Irak, Suriye ve İran'da yaşamaktadır (Töre, 2024, s. 191). Başkenti Aşkabat olan Türkmenistan, Orta Asya bölgesinde yer alan ve bağımsızlığını kazanmış Türk kökenli devletlerden biridir. Ülke; Özbekistan, Kazakistan, Afganistan, İran ve Hazar Denizi ile sınır komşusudur.

Türkmenistan coğrafyası, tarih öncesi dönemlerden bu yana, insan yerleşimleri açısından dikkat çeken bir konumda olmuştur. Bu bölge Persler, Büyük İskender, Büyük İskender'in ölümünden hemen sonra Selevkoslar, Part İmparatorluğu ve Sasani İmparatorluğu yönetiminde kalmıştır. Daha sonra 8. yüzyılda Arap fetihleri ile İslamiyet yayılmaya başlamış ve ardından 10. yüzyılda Oğuz boylarının yerleşmesiyle bölgenin Türkleşme süreci hız kazanmıştır. 11. yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesine adım atmasıyla beraber bazı şehirler bilim ve siyaset merkezlerine dönüşmüştür. Fakat 13. yüzyılda karşılaşılan Moğol istilası bölgeyi tahribata uğratmıştır. 13-15. yüzyıllar arasında Timur ve Hanlık dönemlerinde toparlayan bölge 19.

yüzyılda Çarlık Rusya'sı tarafından ilhak edilmiş ve 1924'te Türkmenistan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Sovyetler Birliği'nde yerini almıştır (TDV, 41, 2012).

Nihayetinde 1991'de Sovyetler Birliği dağılmış ve Türkmenistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Özkan, 2024, s. 22). Türkmenistan bağımsızlığını ilan ettikten sonra, onu tanıyan ilk ülke Türkiye ve İran olmuştur (TDV, 41, 2012). İki ülke iş birliği yapmış ve eğitimde de önemli adımlar atılmıştır.

TÜRKMENİSTAN'IN EĞİTİM SİSTEMİ

Türkmenistan'ın eğitim sistemi, Sovyet döneminden miras kalan merkezîyetçi ve devlet kontrolündeki yapısını büyük ölçüde korumaktadır. Eğitim, devlet eliyle ücretsiz olarak sunulmaktadır. Tüm kademelerde resmî ideoloji ve toplumsal disipline önem veren bir yapı sergilemektedir.

Uzun yıllar boyunca eski Devlet Başkanı Saparmırat Niyazov'un "Ruhnama" adlı eseri ders olarak okutulmuştur. 2000'li yılların sonlarından itibaren "Ruhnama"nın etkisi azalsa da milliyetçi ve devlet merkezli eğitim anlayışı devam etmektedir.

Türkmenistan'da üniversiteler devlet denetimindedir. Üniversiteye giriş, merkezi sınav sistemiyle gerçekleştirilir. Türkmenistan'ın 4 Mayıs 2013'te kabul edilen 'Eğitim Hakkında' kanununun 5. maddesi gereğince eğitim dili Türkmen Türkçesi olmakla birlikte, bazı teknik alanlarda Rusça veya İngilizce kullanılabilir (Türkmenistanyň Kanuny Bilim Hakynda, 2013, s. 5).

1990'ların sonlarından itibaren Türkmenistan, eğitim sistemini modernleştirmek için çeşitli reform girişimlerinde bulunmuştur. Ancak bu reformların etkisi, siyasi rejimin katılığı nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Özgür düşünce, eleştirel eğitim, akademik özgürlük gibi alanlarda ciddi kısıtlamalar sürmektedir.

Türkmenistan'ın eğitim programlarına (müfredat, ders içerikleri, öğretim planları) erişim, kapalı bilgi politikası ve sınırlı dijital altyapı nedeniyle oldukça zordur. Türkmenistan, bilgiye erişim konusunda oldukça merkezîyetçi ve sınırlayıcı bir yaklaşım benimseyen ülkelerden biridir. Bu sebeple araştırmanın temelini, Türkmenistan'ın eğitim sistemiyle ilgili tezler, karşılaştırmalı eğitim incelemeleri ve yapılmış olan diğer çalışmalar oluşturmaktadır.

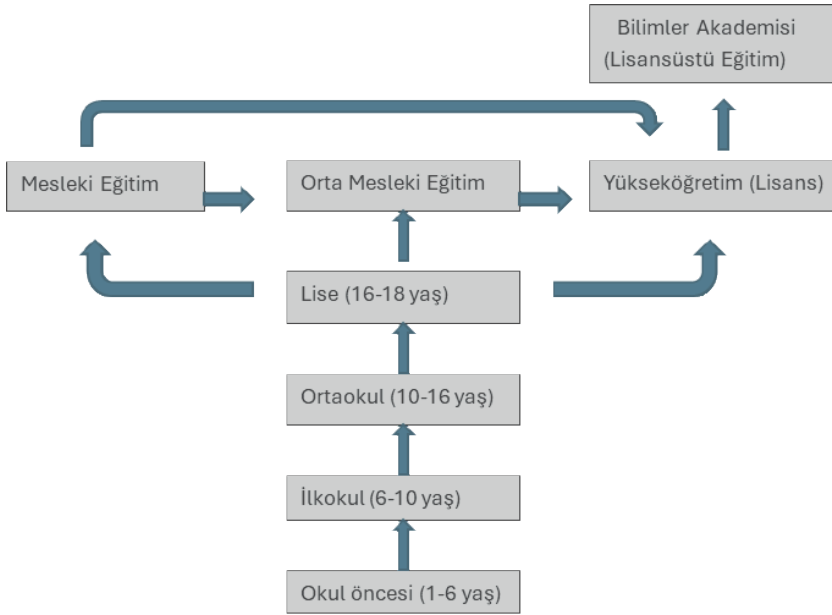
TÜRKMENİSTAN'DA ANA DİLİ ÖĞRETİMİ

Türkmenistan'da Türkmen Türkçesi, sadece bir iletişim aracı olarak değil aynı zamanda milli kimlik, kültürel miras ve siyasi ideolojinin de belli başlı taşıyıcı unsurlarından biri olarak kabul görmektedir. Bu yüzden Türkmen

Türkçesi öğretimi hem dil becerilerinin kazandırılmasını hem de öğrencilere “iyi bir vatandaş” olmanın gereklerini aşlamayı hedefleyen ideolojik bir çerçeveye sahiptir.

Türkmenistan'ın tarih boyunca farklı milletlerle iç içe oluşu, bölgenin dilini de etkilemiş ve 1928 yılına değin Arap alfabesinin yanı sıra Latin ve Kiril alfabeleri de kullanılmıştır. Bu sebeple Türkmen dilinde en çok Türkçe kökenli sözcükler olmakla birlikte içinde Arapça, Farsça ve Rusçadan geçmiş kelimeler de mevcuttur (Töre, 2024, s. 191). 1992'ye gelindiğinde ise Türkmen dili resmî devlet dili olmuştur. Bu Rusçanın egemenliğini kırmak için önemli bir reformdur.

Türkmenistan'da tüm eğitim kademelerinde Türkmen Türkçesi ana öğretim dili olarak benimsenmiştir. Böylelikle Türkmen Türkçesinin merkezde olduğu bir eğitim sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem dört ana aşamadan oluşmaktadır: Okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim.

Şekil 1. *Türkmenistan Eğitim Sistemi Şeması*¹

2013-2014 öğretim yılından itibaren Türkmenistan'da eğitim 6 yaşında başlamaktadır. İlköğretim (1–4. sınıf) ve ortaöğretim (5–12. sınıf) olmak üzere mecburi eğitim süresi toplamda 12 yılı kapsamaktadır (Azadov, 2024,

1 Atamyrat Azadov, *Türkmenistan Eğitim Sisteminin Politik, Ekonomik, Sosyolojik ve Teknolojik Niteliklerine İlişkin Bir Çözümleme*, Ankara, 2024, s.51

s. 23). Öğrenciler ortaöğretimi tamamladıktan sonra mesleki eğitim veren teknik okullara ya da yükseköğretime devam etmektedir.

Okul Öncesi

Türkmenistan'da genç neslin erken yaşlardan itibaren eğitim öğretime dahil olması devletin desteklediği bir durumdur. Çocukluk döneminde verilen eğitimin bireyin yaşamındaki etkisi düşünüldüğünde 1-6 yaş çocukların yetiştirilmesi amacıyla okul öncesi kurumların açılması daha da önem arz etmektedir.

Türkmenistan Cumhurbaşkanının Mart 2019 1158 sayılı kararla onayladığı yönetmeliğe göre Türkmenistan'da okul öncesi eğitim kurumlarının temel görevleri şunlardır:

- Çocuklara millî bilinç kazandırarak onları eğitmek ve yetiştirmek, onlarda Türkmenistan'a, halkına ve Türkmenistan Cumhurbaşkanına derin sevgi ve bağlılık oluşturmak;
- Çocuklarda nezaket, adalet, büyüklere saygı, Türkmen halkının tarihine, geleneklerini, kültürüne sevgi ve doğaya saygı duygularını beslemek;
- Çocukları ilköğretimin eğitim programlarına hâkim olmaya hazırlamak;
- Çocuğun eğitimi ve gelişiminde; aile, okul öncesi kurumlar, genel eğitim yapıları ve sosyal kuruluşlar arasında etkili ve uyumlu bir iletişim kurulması hedeflenmektedir.

Ülkedeki okul öncesi kurumlar çocukların ihtiyaçlarına göre farklılık göstermektedir. Bu kurumlar, genel tipteki okul öncesi kurumlar; zihinsel ve fiziksel gelişimde engelli çocuklara yönelik tedavi ve eğitim hizmetlerinin birlikte sunulduğu özel okul öncesi kuruluşlar; karma tipte (farklı yaşlardan oluşan) okul öncesi kurumlar; sosyal desteğe ihtiyacı olan ailelerin çocuklarına yönelik olarak 24 saat hizmet sunan yapılar şeklinde faaliyet göstermektedir (Azadov, 2024, s. 17).

Okul öncesi eğitim kurumlarında ders kitapları ve eğitim materyalleri öğrencilere tamamen ücretsiz sunulmaktadır. Sınıflar çocukların yaş gruplarına göre düzenlenmekte olup, 1-3 yaş aralığında sınıflarda 15-20, 3-6 yaş aralığında ise 20-25 çocuk yer almaktadır. Çocuklar için okul dönemi 1 Eylül'de başlayıp sonraki yıl 25 Mayıs'ta sona ermektedir (Türkmenistanyň Bilim Ministrliği, 2019).

Genel Ortaöğretim

Türkmenistan'da genel ortaöğretim kurumları ilkokul (1-4. sınıf), ortaokul (5-10. sınıf) ve liseyi (11-12. sınıf) içinde barındıran bir yapı sergilemektedir. Bu üç kademeye tek bir ulusal genel ortaöğretim programı uygulanmaktadır. Eğitim temel olarak Türkmen Türkçesi yürütülmekte, ayrıca yabancı dillerde de dersler verilmektedir.

Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın 1 Mart 2019'da 1158 sayılı kararla onayladığı yönetmeliğe (Döwlet Umumy Edaralary Hakynda, 2019, s. 1-2) göre Türkmenistan'da genel ortaöğretim kurumlarının işlevleri şunlardır:

- Eğitime erişimi; vatandaşlık, ten rengi, cinsiyet, köken, mal varlığı, meslek, ikamet yeri, dil, din, siyasi düşünce ya da diğer kimlik özellikleri ile yaş ve sağlık koşullarına bağlı olmaksızın sağlamak;
- Türkmenistan Cumhurbaşkanı'nın eğitim kurumlarında eğitimin niteliği ve içeriğinin geliştirilmesine yönelik talimatlarının hayata geçirilmesini sağlamak;
- Öğrencilerde yüksek kültür ve ahlaki nitelikler yetiştirmek, Türkmen halkının milli eğitim geleneklerine ve evrensel manevi değerlerine, çağdaş eğitim yöntem ve türlerine uygun eğitim faaliyetleri düzenlemek;
- Öğrencilerde Türkmenistan'ın vatanseverlik, bağımsızlık ve tarafsızlık gibi değerlerine bağlılık; halkına, yurduna ve devlet başkanına karşı sadakat duygusu geliştirmek;
- Türkmenlerin milli geleneklerinden seçkin örnekleri dikkate alarak, dünya çapında gelişmiş modern eğitim bilimleri ve yöntemlerinin başarıları temelinde eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesini sağlamak;
- Öğrencilerin fikirlerini serbestçe dile getirebilme hakkının kullanılmasını teşvik etmek;
- Öğrencilerde dünya düzeyine karşılık gelen genel ve mesleki kültürün oluşumunu sağlamak;
- Öğrencilerin, Türkmenistan ile diğer ülkelerdeki orta ve yüksek düzey meslek okullarında eğitimlerine devam etmeleri için hazırlanmalarını sağlamak;
- Öğrenciler arasında müsabakalar ve incelemeler düzenleyerek özel yetenekli ve üstün zekâlı öğrencileri belirlemek;
- Öğrencilere temel mesleki becerileri kazandırmak ve onları gelecekteki kariyerlerine hazırlamaktır.

- Eylül başında ortaöğretim meslek okullarında eğitim öğretim yılı başlamaktadır. Akademik yıl, her biri mesleki bir ders olan iki yarıyıldan oluşur ve takvime göre sınav dönemiyle birlikte sona ermektedir. Daha sonra ortaöğretim meslek okulları mezunları, Türkmenistan Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan Mezunlar İstihdam Yönetmeliğine uygun olarak işe alınmaktadır (Türkmenistanyň Bilim Ministrliğı, 2021).

Mesleki Eğitim

Türkmenistan’da mesleki eğitim veren kurumlar, toplumun ve ekonominin gelişimine katkı sunacak nitelikli insan kaynağını yetiştirmeyi amaçlayan başlıca kurumlardır. Bu eğitim kurumları çoğunlukla ortaöğretimden sonra hizmet vermektedir.

Türkmenistan Cumhurbaşkanınının 22 Ekim 2021’de 2487 sayılı kararla onayladığı yönetmeliğe (Döwlet Hünär Tehniki Bilim Edaralary Hakynda, 2021, s. 1) göre Türkmenistan’da mesleki eğitim kurumlarının işlevleri şunlardır:

- Türkmenistan eğitim sisteminde devlet politikasının uygulanmasını sağlamak;
- Bireye ilişkin mesleki bilgi edinmek ve bunu entelektüel-kültürel olarak derinleştirmek, büyüme isteklerini tatmin etmek;
- Türkmenistan ekonomisinin ilgili sektörlerinde uzman çalışanlara eğitim (mesleki beceriler ve hizmet pozisyonları hakkında) vermek;
- Toplumun manevi, etik, kültürel ve bilimsel değerlerini derlemek, muhafaza etmek ve geliştirmek;
- Ulusal tarih, kültür ve gelenekler de öğrenciler için bir önceliktir. Toplumun değerleriyle yakından ilişkili yüksek kültürü, devletin bağımsız olma ve tarafsız kalma anlayışının yanında Türkmen halkına, anavatanına ve Türkmenistan Cumhurbaşkanına olan bağlılığı sürdürmektir.

Meslek yüksekokullarında eğitim-öğretim yılı 1 Eylül’de başlamaktadır. Akademik yıl, her birinde mesleki dersleri barındıran iki yarıyıldan oluşmakta; takvime göre sınav dönemiyle birlikte sona ermektedir (Türkmenistanyň Bilim Ministrliğı, 2021).

Orta Mesleki Eğitim

Türkmenistan’da orta mesleki eğitim kurumları, eğitim yapısının temel bileşenlerinden biridir. Bu kurumlar ortaokul ve lise mezunlarını kabul etmektedir.

Türkmenistan Cumhurbaşkanının 22 Ekim 2021'de 2487 sayılı kararla onayladığı yönetmeliğe (Döwlet Orta Hünär Bilimi Edaralary, 2021, s. 1-2) göre mesleki eğitim temel işlevlerine ek olarak Türkmenistan'da orta mesleki eğitim kurumlarının işlevleri şunlardır:

- İlgili bakanlıklar, daire başkanlıkları, iller, ilçe ve illerin yetkilileriyle birlikte yetenekli ve üst düzey üstün yetenekli gençleri ortaöğretim meslek okullarıyla tanıştırmak;
- Ortaöğretim öğrencileri ve çalışan gençler arasında mesleki eğitim için yönlendirmelerin yapılmasını sağlamak;
- Ortaöğretim meslek okullarında öğrencilerin eğitimleri sırasında pratik çalışma hazırlığı sağlamak ve eğitimli mezunları istihdam etmek;
- Müfredat ve programların kalitesini iyileştirmek için öneriler geliştirmek;
- Gençlik eğitimi ve spora ilişkin ulusal programların uygulanmasını, kültürel etkinlikler ve öğrencilerin eğitimini, eğlencesini ve yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan diğer önlemlerin uygulanmasını sağlamak;
- Yüksek kaliteli eğitim ve sunum için en iyi uygulamaların ve kaynakların kullanımını sağlamak, öğretim elemanlarının mesleki gelişimi ve onları yeniden eğitmektir.

Yükseköğretim

Türkmenistan'da yükseköğretim sistemi, Eğitim Bakanlığına bağlı üniversite ve yüksekokullardan oluşmaktadır. Ülkede lisans ve lisansüstü eğitim veren 21 yükseköğretim kurumu; önlisans eğitimi veren 24 Meslek Yüksekokulu ve 45 Yüksekokul faaliyet göstermektedir. Eğitim süresi program türüne göre 4 ile 6 yıl arasında değişmektedir. Devlet, öğrencilere ücretsiz eğitim, burs ve barınma imkânı sunarak yükseköğretime erişimi desteklemektedir. Ayrıca askerî ve güvenlik alanlarında uzman yetiştiren özel kurumlar da bulunmaktadır. 2025 yılı itibarıyla Aşkabat'ta yeni bir özel üniversitenin açılması planlanmaktadır (Töre, 2025, s. 493).

Türkmenistan Cumhurbaşkanının 22 Ekim 2021'de 2487 sayılı kararla onayladığı yönetmeliğe (Döwlet Ýokary Hünär Bilimi Edaralary Hakynda, 2021, s. 1) göre Türkmenistan'da yükseköğretim kurumlarının görevleri şunlardır:

- Türkmenistan'ın ekonomik alanlarına yönelik mesleki bilgi ve becerilerle donatılmış, kapsamlı teorik ve uygulamalı eğitim almış uzman bireyler yetiştirmek;

- Bireyin entelektüel, kültürel ve ahlaki gelişimini, mesleki eğitimini, bilimsel pedagojik becerilerini derinleştirme ve genişletme arzularını desteklemek;
- Temel ve bilimsel-pratik araştırmaları organize etmek ve yürütmek, eğitim konularında araştırma yapmak;
- Profesyonellerin ve yöneticilerin mesleki gelişimini ve yeniden eğitilmelerini sağlamak;
- Öğrencilerin millî tarih, kültürel gelenekler ve öncelikli evrensel değerlerle bütünleşmiş bir yüksek kültür anlayışıyla; aynı zamanda öğrencilerin devletin bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine, Türkmen milletine, vatana ve Türkmenistan Cumhurbaşkanına gönülden bağlı bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktır.

Türkmenistan'da Türkmen Türkçesi, anayasal düzeyde resmî dil olarak kabul edilmiş olup eğitim sisteminde merkezi bir role sahiptir. İlköğretimden yükseköğretime kadar tüm kademelerde öğretim dili olarak kullanılan Türkmen Türkçesi, aynı zamanda ulusal kimliğin oluşumu ve korunmasında önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir.

Türkmen Türkçesi öğretimi, sadece dilin öğretilmesinden ibaret olmayıp aynı zamanda kültürel ve ideolojik bir boyut da taşımaktadır. Bu yönüyle Türkmenistan'ın millî eğitim politikalarının temel taşlarından biri olmayı sürdürmektedir.

TÜRKMEN TÜRKÇESİNİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ

Türkmenistan'da Türkmen Türkçesinin yabancı dil olarak öğretimi üzerine yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde bu alanda sistematik, erişilebilir ve güncel kaynakların son derece sınırlı olduğu görülmektedir.

Türkmenistan'da akademik yayıncılık ağı henüz uluslararası standartlarda açık erişim sistemlerine entegre olamamıştır. Bu nedenle ülkede hazırlanmış makale, tez veya raporların büyük kısmı çevrimiçi veri tabanlarında yer almamakta; yalnızca basılı veya yerel arşivlerde bulunmaktadır. Bu durum Türkmen Türkçesinin yabancı dil olarak öğretilmesine dair literatür oluşturmayı güç hale getirmektedir.

Türkmenistan'da dil öğretimi faaliyetleri çoğunlukla devlet kontrolündeki üniversiteler ve kültür kurumları tarafından yürütülmektedir. Ancak bu kurumların faaliyetlerine ilişkin istatistiksel veriler veya öğretim modellerine dair ayrıntılı raporlar kamuya açık değildir.

Bu nedenle Türkmen Türkçesinin yabancı dil olarak öğretilme süreçlerine ilişkin:

- Öğrenci sayıları,
- Uygulanan öğretim yöntemleri,
- Kullanılan ders materyalleri,
- Öğretmen yeterlilikleri gibi temel göstergelere dair somut verilere ulaşamamaktadır.
- Bu alanda sağlıklı bir literatür oluşturulabilmesi için:
- Türkmenistan'daki üniversitelerin ve dil enstitülerinin araştırma sonuçlarını açık erişime açmaları,
- Türkmen Türkçesi öğretimi alanında uluslararası iş birliklerinin teşvik edilmesi,
- Yabancı araştırmacılara saha çalışması yapma olanaklarının artırılması,
- Dijital akademik arşiv sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkmenistan'da Türkmen Türkçesinin yabancı dil olarak öğretimi üzerine güvenilir akademik kaynaklara ve erişilebilir verilere ulaşamadığı için bu konuda bilimsel ölçütleri karşılayan bir araştırma bölümü oluşturmak mümkün değildir. Kaynak ve veri eksikliği, araştırmanın kapsamını sınırlandırmakta ve bu alanın gelecekteki akademik çalışmalara açık olduğunu göstermektedir.

DİL ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR VE MİRAS

Dil öğretimi yalnızca sözcük dağarcığı, gramer kuralları ve dört temel becerinin kazandırılmasından ibaret değildir. Bir dili anlamlı ve derinlikli şekilde öğrenebilmek için, o dile ait kültürel yapıların ve tarihsel mirasın da öğrenme sürecine dâhil edilmesi gerekir. Çünkü dil, bir milletin dünyaya bakışını, değerlerini, yaşama biçimini ve kolektif hafızasını yansıtan en temel araçlardan biridir.

Bu noktada kültür ve miras kavramları dil öğretiminin vazgeçilmez unsurları hâline gelir. Kültür, bir toplumun yaşam biçimidir. İnsanların nasıl konuştukları, neye inandıkları, nasıl selamlaştıkları, ne yiyip içtikleri, neye değer verdikleri gibi gündelik hayatın her alanında kendini gösteren ortak bir hafızadır. Bir toplumu diğerlerinden ayıran düşünce tarzı, davranış biçimi ve duygusal dünyayı şekillendiren bir yapıdır. Dil öğretiminde kültürel yapıların aktarılması öğrencinin sadece dilsel ifadeleri değil, o dili şekillendiren yaşam biçimini ve toplumsal değerleri de öğrenmesini sağlamaktadır.

Miras ise geçmişten bugüne aktarılan kültürel öğeleri, sözlü ve yazılı anlatıları, sanat ürünlerini ve tarihsel birikimi içermektedir. Dil öğretimi sürecine miras unsurlarının entegre edilmesi öğrencinin yalnızca dili değil, o dilin temsil ettiği tarihsel ve kültürel dünyayı da kavramasını sağlamaktadır. Bu bağlamda edebi metinlerin öğretimdeki yeri önemlidir. Edebi metinler aracılığıyla öğrenciler hem hedef dilin kullanım inceliklerini öğrenir hem de o dile ait yaşam tarzına dair farkındalık kazanmaktadır. Ayrıca, kültürel mirasın öğretime dâhil edilmesi dilin tek boyutlu bir araç olmadığını, aksine çok katmanlı bir yapı taşıdığını ortaya koymaktadır. Öğrenci, öğrendiği dilin geçmişten bugüne nasıl evrildiğini, hangi sosyal ve tarihsel koşullarda geliştiğini anlamaya başlamaktadır.

Türkmenlerin tarihsel menşei itibarıyla Oğuz Türklerine dayandığı ve İslamiyet’i benimsemeleriyle birlikte kültürel yapılarının belirginleştiği bilinmektedir. Türkmenistan’ın kültürel kimliği tarihsel olarak çeşitli evrelerden geçerek şekillenmiştir. Bu sürecin en belirgin unsurlarından biri ise folklorun toplum içindeki rolüdür.

Bu tarihsel temelin ardından özellikle Çarlık Rusya’sı döneminde Türkmen kültürünün nasıl bir seyir izlediği dikkat çekicidir. Bu dönemde henüz ulusal ölçekte kurumsallaşmamış bir kimlik kavramı söz konusu iken, sözlü halk anlatıları aracılığıyla toplumsal değerler şekillenmeye başlamıştır. Folklor, daha çok doğal biçimde yaşatılmış ve halk arasında kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmıştır. Böylece kültürel devamlılık büyük ölçüde sözlü gelenekler üzerinden sağlanmıştır (Şahin, 2013, s.299).

Ancak Türkmen kültürü, Sovyetler Birliği döneminde farklı bir yöneline girmiştir. Bu dönemde folklor yalnızca kültürel bir değer olarak değil, aynı zamanda ideolojik bir araç olarak da işlev görmüştür. Sovyet yönetimi, halk anlatılarını sistemli biçimde derleyerek bu içerikleri kendi resmî ideolojisine uygun şekilde dönüştürmüştür. Destanlar, masallar ve halk hikâyeleri, bu süreçte özgün bağlarından koparılarak Sovyet kimliğini pekiştirme amacıyla yeniden yorumlanmıştır. Böylece Türkmen kültürünün bazı özgün öğeleri ya bastırılmış ya da ideolojik doğrultuda yeniden şekillendirilmiştir.

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Türkmenistan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, kültürel miras açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu yeni dönemde folklor, ulusal kimliğin inşası için önemli bir kaynak olarak ele alınmıştır. Daha önce bastırılmış ya da ideolojik nedenlerle değişime uğratılmış kültürel unsurlar tekrar gün yüzüne çıkarılmış; halk kahramanları, geleneksel yaşam biçimleri ve değer sistemleri, yeni kimlik inşa sürecinin temel taşları hâline gelmiştir. Bu bağlamda folklor, yalnızca geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda ulus inşasının aktif bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

Kültürel kimliğin yeniden inşa sürecinde yalnızca folklor değil, dinî yapılar da önemli bir rol oynamıştır. Dinî inançlar Türkmen yaşam tarzı ile iç içe geçmiş ve günlük hayatın bir parçası hâline gelmiştir. Bununla beraber dini törenler ve inanç sistemleri yalnızca bireysel ibadet alanında değil, aynı zamanda toplumsal yapının şekillenmesinde ve Türkmen etnografyasının oluşumunda belirleyici bir yer tutmuştur. Bu durum, dinin kültürel bir aidiyet unsuru olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Öte yandan kültürel sürekliliğin korunmasında Türkmen toplumundaki aşiret yapıları ve geleneksel ritüeller de önemli bir yer tutmaktadır. Aşiret yapıları bireylerin kimlik algısı ve aidiyet duygusu üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Düğün, cenaze gibi geleneksel törenler toplumsal dayanışmayı pekiştiren ve kültürel devamlılığı sağlayan başlıca ritüeller arasında yer almaktadır. Bu tür uygulamalar modernleşmeye rağmen geçmişle bağ kurmayı sürdürmektedir (Akıncı, 2023, s.207).

Türkmen toplumu, köklü tarihî ve kültürel geçmişiyle geleneksel değerlerini yaşatarak kimliğini sürdürmektedir. Gelenekler, sosyal yapılar, halk kültürü ve inançlar, sadece geçmişî hatırlatmakla kalmaz; aynı zamanda günümüz kimlik anlayışına da katkı sağlamaktadır. Bağımsızlık sonrası dönemde, kültürel mirasa yeniden sahip çıkılmasıyla daha önce bastırılmış kimlik unsurları görünür hâle gelmiş, bu durum tarihsel devamlılık ve toplumsal dayanıklılığın bir göstergesi olmuştur. Bu nedenle, Türkmenistan'da kültür ve miras yalnızca korunacak değerler değil, aynı zamanda toplumsal birlikteliği sağlayan geleceği şekillendiren temel unsurlardır.

Ortak Kültürel Miras

Türkmenistan ile Türkiye, benzer kültürleri paylaşan Türk devletleridir. Bu, yalnızca siyasi ve dilsel düzeyde değil, kültürel miras anlayışında da kendini göstermektedir. Türkmenistan'daki tarih ders kitaplarında bulunan içerikler, ülkenin Türk kültür mirasına yönelik tutumunu açıkça yansıtmaktadır; ayrıca Türkiye ile paylaşılan kültürel benzerliklerin yanı sıra ortaya çıkan yorum farklılıklarını da göstermektedir.

a. Ortaklıklar

Türkmenistan'daki tarih ders kitaplarında, Türk tarihinin önemli evreleri ve şahsiyetleri, doğrudan Türkmen halkının tarihiyle ilişkilendirilmekte; Oğuzlar, Göktürkler ve Selçuklular gibi Türk boyları, Türkmen kimliğinin temel dayanakları olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım Türk kültürel mirasının ortak biçimde sahiplenilmesine somut bir örnek teşkil etmektedir. Alparslan, Tuğrul Bey, Yunus Emre ve Karacaoğlan gibi tarihî şahsiyetler hem Türkiye'de

hem de Türkmenistan'da önemli kültürel simgeler olarak görülmekte ve ders kitaplarında yer almaktadır (Vurgun, 2024, s.54).

Dilsel benzerlik de bu ortak kültürün önemli unsurlarından biridir. Her iki ülkenin dilleri aynı dil ailesine mensup olup yapısal ve sözcüksel olarak pek çok benzerlikleri bulunmaktadır. Bu dilsel bağ halk edebiyatı, atasözleri ve destan geleneği gibi sözlü kültür öğelerinde açıkça gözlemlenebilir. Ayrıca, iki ülke arasında dini miras açısından da benzerlikler söz konusudur. Maneviyat anlayışı, türbe ziyaretleri, dini bayramların kutlanması gibi unsurlar her iki toplumda da toplumsal yapının önemli parçalarıdır. Misafirperverlik, aile yapısı ve toplumsal yardımlaşma gibi sosyal değerler açısından da paralellik bulunmaktadır.

Türkmenistan'daki ders kitaplarında kültürel öğeler genellikle Türkmen tarihi ve kimliğiyle iç içe sunulmakta, anlatımda Türkmen merkezli bir bakış açısı ön plana çıkarılmaktadır. Bu yaklaşım ortak Türk kültüründen ziyade, ulusal kültürün vurgulandığı bir eğitim anlayışını yansıtmaktadır.

Ders kitaplarında dikkat çeken kültürel öğelerden biri de Dede Korkut hikâyeleridir. Ancak bu anlatılar Türk dünyasının ortak birikimi olarak değil, daha çok Türkmen halk edebiyatına ait eserler olarak ele alınmakta; bu da anlatıların Türkmen kimliğini pekiştirme amacı taşıdığı göstermektedir. Yine Büyük Selçuklu Devleti, Malazgirt Zaferi ve Alparslan gibi tarihî olaylar ve şahsiyetlere kitaplarda yer verilmektedir. Divânü Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig gibi klasik eserler kitaplarda kısaca anılmakta, bu eserlerin Türk diline ve kültürel belleğe katkıları genel hatlarıyla belirtilmektedir. (Yıldırım, 2020, s.3863).

Veda Yar Yıldırım'ın (2020, s.3861) çalışmasında, Türkiye ve Türkmenistan arasındaki ortak kültürel unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır:

Köroğlu, Fuzuli, Leyla ile Mecnun, Dede Korkut, Bahtiyar Vahapzade, Uluğ Bey, Ömer Hayyam, Kaşgarlı Mahmut, Orhun Abideleri, Ahmet Yesevi, Divanü Lügati't-Türk, Yusuf Has Hacıp, Ahmet Yükneki, ilk Türk kitabeleri, Tonyukuk-Kül Tigin, Kutadgu Bilig, Runik yazılar, Atabetü'l Hakayık, Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon, Bozkurt ve Türeyiş destanları, Satuk Buğra Han, Manas, Cengiz Han, Timur, Battal Gazi, Danişment Gazi ve Köroğlu Destanları.

b. Farklılıklar

Türkmenistan ve Türkiye, kültürel miras konusunda benzer köklere sahip olmalarına rağmen farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Modernleşme anlayışı bu farklılığı belirginleştiren unsurlardan biridir. Türkiye'de kültürel miras, laiklik ve demokratikleşme ilkeleriyle yeniden yorumlanmakta; Türkmenistan'da ise

geleneksel yapılar ve kültürel unsurlar, devlet politikalarıyla uyumlu biçimde korunmaktadır. Bu yaklaşım farklılığı, eğitim içeriklerine ve kültürel öğelerin temsil biçimlerine de yansımaktadır.

Kültürel mirasın aktarımında kullanılan yöntemler de değişmektedir. Türkiye'de kültürel çeşitliliğe açık bir anlatım benimsenirken, Türkmenistan'da daha çok birlik ve bütünlük vurgusu ön plandadır. Bu durum, halk kültürünün gelecek kuşaklara nasıl aktarıldığını da etkilemektedir.

Her iki ülke tarihî ve kültürel bağlar açısından ortak değerlere sahip olsa da bu mirası ele alış biçimleri farklıdır. Ortak bir geçmişe dayanmalarının yanı sıra modernleşme süreci ve eğitim politikaları açısından ayrılmaktadırlar. Bu da kültürel mirasın yalnızca geçmişle ilgili olmadığını, günümüzün sosyal ve politik yapıları üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir.

ÖNERİLER

1. Eğitim politikalarında şeffaflık artırılmalıdır.

Türkmenistan'daki eğitim sistemine ilişkin verilere ulaşmak oldukça sınırlıdır. Eğitim kurumları ve ilgili bakanlıklar, müfredat, öğretim dili, öğrenci sayıları ve eğitim politikaları hakkında güncel bilgileri kamuya açık biçimde paylaşmalıdır. Böyle bir yaklaşım, araştırmacıların güvenilir verilere erişmesini kolaylaştıracak ve akademik çalışmaların niteliğini yükseltecektir.

2. Yabancı dil olarak Türkmen Türkçesi öğretimi geliştirilmelidir.

Türkmen Türkçesinin yabancı dil olarak öğretimi üzerine yapılan akademik araştırmalar oldukça azdır. Üniversitelerde bu alana özel programların açılması, öğretim yöntemleri üzerine bilimsel çalışmalar yapılması ve özgün ders materyallerinin hazırlanması, alanın kurumsal gelişimine katkı sağlayacaktır.

3. Türk dünyasıyla akademik iş birlikleri artırılmalıdır.

Türkmenistan ile Türkiye başta olmak üzere diğer Türk cumhuriyetleri arasında ortak dil öğretimi projeleri, öğretim programı karşılaştırmaları ve öğrenci değişim çalışmaları yürütülmelidir. Bu tür iş birlikleri hem kültürel bağların güçlenmesine hem de ortak bir Türk dünyası dil politikası vizyonunun oluşmasına yardımcı olacaktır.

4. Kültür odaklı öğretim materyalleri hazırlanmalıdır.

Türkmen Türkçesi öğretiminde kültürel unsurların daha etkin biçimde kullanılması gerekmektedir. Dede Korkut hikâyeleri, halk edebiyatı örnekleri, geleneksel sanatlar ve tarihî anlatılar ders içeriklerine uygun biçimde uyarlanmalıdır. Bu yaklaşım, öğrencilerin dili yalnızca dil bilimsel açıdan değil, kültürel bağlamda da anlamalarına katkı sağlayacaktır.

5. Teknolojik imkânlar eğitim sürecine entegre edilmelidir.

Türkmenistan'daki dijital eğitim altyapısının sınırlı olması, dil öğretiminin etkililiğini azaltmaktadır. Çevrim içi platformların, uzaktan eğitim sistemlerinin ve dijital ders materyallerinin geliştirilmesi, özellikle yabancı dil olarak Türkmen Türkçesi öğretiminin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacaktır.

6. Öğretmen yetiştirme ve mesleki gelişim programları güçlendirilmelidir.

Dil öğretiminde görev yapan öğretmenlerin pedagojik ve teknolojik yeterlilikleri sürekli güncellenmelidir. Hizmet içi eğitim programlarında çağdaş öğretim yöntemleri, dijital pedagojiler ve kültürel farkındalık temaları öne çıkarılmalıdır.

7. Karşılaştırmalı dil öğretimi araştırmalarının teşvik edilmelidir.

Türkmenistan'daki dil öğretimi uygulamaları, Türkiye ve diğer Türk cumhuriyetlerindeki modellerle karşılaştırmalı biçimde incelenmelidir. Böylece ortak sorun alanları belirlenebilir ve Türk dünyası genelinde sürdürülebilir dil öğretimi politikaları geliştirilebilir.

8. Kültürel miras eğitimle bütünleştirilmelidir.

Kültürel miras, yalnızca tarihsel bir unsur olarak değil, günümüz toplumsal yaşamının bir parçası olarak öğretilmelidir. Folklor, geleneksel törenler, dini ve sanatsal değerler eğitim programlarında yaşayan kültür bağlamında ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, öğrencilerin kültürel kimlik bilincini güçlendirecektir.

Türkmenistan'da dil öğretimi ve kültür aktarımının bilimsel temellere dayandırılması; eğitimde açıklık, kültürel çeşitlilik ve teknolojik gelişimle desteklenmelidir. Bu yönde atılacak adımlar, dilin yalnızca iletişim aracı olarak değil, ulusal kimliği ve kültürel sürekliliği taşıyan bir unsur olarak işlev görmesini sağlayacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkmenistan'da dil öğretimi sistemini tarihsel, toplumsal ve kültürel yönleriyle inceleyerek dilin ulusal kimlik inşası ve kültürel miras aktarımındaki rolünü ortaya koymuştur. Türkmen Türkçesi, bağımsızlık sonrasında ulusal kimliğin temel bileşenlerinden biri hâline gelmiş ve eğitim sisteminin merkezinde konumlandırılmıştır.

Elde edilen bulgular, Türkmenistan'da eğitim sisteminin büyük ölçüde devlet kontrolünde yürütüldüğünü ve bu yapının dil öğretimi politikalarına doğrudan yansıdığını göstermektedir. Türkmen Türkçesi öğretimi, bireylerde hem dilsel becerilerin geliştirilmesini hem de millî bilincin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte, yabancı dil olarak Türkmen Türkçesi

öğretimi alanında akademik kaynakların sınırlı olması, uluslararası düzeyde bilimsel bilgi üretimini kısıtlamaktadır.

Çalışma, dil öğretiminin kültür ve miras aktarımıyla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Kültürel unsurların öğretim sürecine dâhil edilmesi, öğrencilerin dili yalnızca iletişim aracı olarak değil, bir kimlik taşıyıcısı olarak algılamalarına katkı sağlamaktadır. Türkmen halk edebiyatı, geleneksel değerler ve folklorik öğeler bu açıdan dil öğretiminin vazgeçilmez bileşenleri olarak değerlendirilebilir.

Araştırma ayrıca, Türkmenistan ile Türkiye arasındaki ortak kültürel mirasın, eğitim politikalarında farklı biçimlerde temsil edildiğini de göstermiştir. Her iki ülke de köklü tarihî bağlara sahip olmasına rağmen kültürel mirasın öğretimdeki yöntemleri farklılaşmaktadır. Türkiye'de kültürel çeşitlilik ve eleştirel düşünme ön planda tutulurken Türkmenistan'da millî kimlik vurgusu ve birlik teması belirleyici bir öğe olarak öne çıkmaktadır.

Bu bulgular ışığında, Türkmenistan'da dil öğretiminin daha açık, yenilikçi ve katılımcı bir yapıya kavuşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yabancı dil olarak Türkmen Türkçesi öğretiminin kurumsallaştırılması, akademik kaynakların artırılması ve Türk dünyasıyla iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, alanın sürdürülebilir gelişimi için önemli adımlar olacaktır.

Dil öğretimi yalnızca gramer, kelime ve becerilerin kazandırılmasından ibaret değildir; aynı zamanda bir toplumun kültürünü, değerlerini ve tarihsel hafızasını gelecek kuşaklara aktarma sürecidir. Türkmenistan örneği, dilin eğitim yoluyla ulusal kimliğin pekiştirilmesinde ve kültürel mirasın korunmasında ne kadar belirleyici bir araç olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle çalışma hem Türkmenistan'daki duruma ışık tutmakta hem de Türk dünyasında karşılaştırmalı dil öğretimi araştırmaları için yeni bir perspektif sunmaktadır.

Kaynakça

- Akıncı, A. (2023). Türkmenistan'da siyaset ve Türkmen milli kimliğinin inşası. *Yeni Türkiye*, 130, 196-210.
- Azadov, A. (2024). *Türkmenistan eğitim sisteminin politik, ekonomik, sosyolojik ve teknolojik niteliklerine ilişkin bir çözümleme* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi (Yayın no: 910506)
- Çıkiyev, A. (1998). Türkmen halkının etnografyası. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 13(1), 257-264. <https://izlik.org/JA69GT95SE>
- Kara, M. (2002). Hazar ötesi Türkmenleri ve Türkmenistan. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 14, 235–252. <https://izlik.org/JA39YL38NB>
- Özkan, M. (2024). Bağımsızlık ve dönüşüm: Türkmenistan'da siyasal, ekonomik ve kültürel yapıların yeniden inşası. *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 17–41. <https://izlik.org/JA88WR74GC>
- Şahin, H. İ. (2012). Türkmenistan'da Kültürel Kimlik ve Folklor. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 285-306. <https://izlik.org/JA59HP75RB>
- Tatlıoğlu, D. (1999). Türkmenistan'da sosyoekonomik yapı ve dinî hayat. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 205–228. <https://izlik.org/JA84BR34HP>
- Töre, M. (2024). *Türkmenistan'da Türkiye Türkçesi öğretimi*. 14th International “Başkent” Congress On Social, Humanities, Administrative, And Educational Sciences, Aralık 12-14, 2024, 189-196. <https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8541-2-1.2024.2041>
- Töre, M. (2025, 21–23 Mayıs). *Türkmenistan–Türkiye yükseköğretim ilişkileri*. XII. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Yayınları, 2, 491–501.
- Türk Diyanet Vakfı. (2012). Türkmenistan. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde. 6 Temmuz, 2025 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/turkmenistan#2-tarih> adresinden erişilmiştir.
- Türkmenistanyň Bilim Ministrliği <https://education.gov.tm/>
- Vurgun, A. & Hojayeve, A. (2024). Türkmenistan tarih ders kitaplarında Türkler ve Türkiye Cumhuriyeti. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 64, 46–57. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1397798>
- Yar Yıldırım, V. (2020). Ders kitaplarında Türk kültürü: Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan örnekleri. *Turkish Studies- Education*, 15(5), 3849-3869. <https://dx.doi.org/10.47423/TurkishStudies.44878>

Türk Dünyasında Dil Eğitimi

Editörler:

Serhat Küçük • Tuğçe Çelik

Bu kitap, Türk dünyasında dil eğitimini ana dili ve yabancı dil öğretimi bağlamında ele almaktadır. Çalışma, öğretim programları, ders materyalleri ve ortak/yerel kültürel unsurlar üzerinden ülkelerin dil eğitimi alanındaki genel görünümünü ortaya koymaktadır.

Akademisyenler, öğretmenler ve eğitim politikası yapıcıları başta olmak üzere ilgili araştırmacılara hitap eden bu eser, Türk dünyasında dil eğitimi alanına ilişkin mevcut bilgi birikimini bütüncül bir çerçevede sunmaktadır.